

The image features a stylized logo consisting of the letters 'E', 'A', and 'S' in a bold, white, sans-serif font. The letters are set against a black, shield-like background with a decorative, scalloped border. A wide, black ribbon with a white diagonal hatching pattern curves around the logo, extending from the top right towards the bottom left. The entire composition is set against a white background with a faint, dotted circular border. The top and bottom of the image are framed by a black and white vertical striped pattern.

EAS

Kirjanduse,
teaduse ja kunsti
ajakiri.

Kirjanduse, teaduse, kunsti ja kultuuri ajakiri

EDASI

Ilmub proletaarsete ajakirjanikkude väljaandel

Ilmub kord kuus

Toimetus ja talitus: Heina tänav 13
Toimetaja kõnetunnid igal äripäeval kella 9—11

I. aastakäik

Mõned poliitilised päevaküsimused.

Võitlus demokraatia pärast.

Käesoleva aasta jooksul pannakse toime parlamendi valimisi terves reas maades, nagu Prantsusmaal, Saksamaal, Itaalias, Soomes, kuna Inglismaal valimisi juba aasta algul toimetati. Valimisvõitlust nendes maades tähele pannes, selgub huvitav asjaolu, et see võitlus ei piirdu üksikute parteide vahel, ei kanna parteitülide ja lahkuminekute iseloomu, vaid on hoopis laialdasem, parteide ja kihtide blokkide vahel, kes sügavamate huvidega seotud. Seda võitlust peetakse kahe vaate, kahe seisukoha pärast — ja nimelt, see on võitlus demokraatia pärast. Ühe voolu valimisvõitluse peahüüdsõnaks on demokraatia alalhoidmine ja päästmine. Teine vool astub vastu demokraatia mõttele, sihiga selle asemele seada diktatuur, klassivõim. Vaatame ligemalt seda küsimust. Kõige pealt: millest see võitlus tingitud? Ja mis on ning missugusil põhjusil tekkis demokraatia mõiste?

Demokraatia mõte kerkis üles läinud aastasajal. See oli aeg, mil kapitalism ei olnud veel täiesti välja kujunenud. Proletariaadi ja kodanluse vahel asus siis veel määratu kiht, kes ei kuulunud õieti ei proletariaadi ega kodanluse hulka, kelle huvid olid kord ühede, kord teistega seotud. Siia hulka kuulus väikekodanlus ja intelligents. Neile oli tundmata ja võõras klassivõitlus. Neid isegi kohutas see, sest nad said tihti sellesse võitlusse kaasa tõmmatud ja oma rahulik-idüllilisest seisukorrast välja kistud. Sellepärast hakkas neis kihtides, eestkätt haritlaste ridades mõtteavaldused esile tulema, kas ei saaks kuidagi tööd ja kapitaali lepitada, ja olevaid teravaid vastolusid kõrvaldada. Kas ei saaks luua niisugust korda, kus oleksid kaitsitud kõikide poolte huvid?

Need mõtted olidki alguseks praegusaja demokraatiale. Ja mida rohkem kapitaal arenes, mida ägedamaks läks klassivõitlus, seda rohkem leidis poolehoidu ka demokraatia mõiste, mis seisab selles, et võim ei seisa üksiku kihi või klassi käes, vaid vastastikkusel kokkuleppel kõikide kihtide käe. Moodne demokraatia avaldub kõikide ühiskonna kihtide poliitilises üheõigusluses, mida teostab parlament, rahvaasadikute kogu, mille valimistest osavõtmise õigus kõigil kihtidel. See mõte paistis nii suursugusena ja meelitav, et isegi suurem osa sotsialistlike parteisid, kes ennem klassivõitlust tunnistasid, demokraatia pooldajateks ja kaitsjateks muutusid. Demokraatia jüngriteks on muutunud viimasel ajal ilma vahettegemata kogu sotsiaaldemokraatia.

Kuid peagi selgus, et demokraatia ei suuda lahendada oma peale võetud ülesannet: lepitada praeguse ühiskonna vastolus seisvaid pooli. Mis ühele hea, see teisele halb, demokraatia ei suutnud siin kolmandat teed leida. Klassiteadlik proletariaat leidis enda huvid mitte küllalt kaitsitud olevat. Talle paistis, et demokraatias, kus maksmas küll poliitiline üheõiguslus, kuna majanduslikust üheõiguslikkusest aga juttugi ei ole, on ülivõim selle tõttu ikkagi kapitaali käes. Teda ei rahuldanud õigusega demokraatia. Teiselt poolt, ta ei saanud takistamata omi klassihuviseid keskkihide vastuseismisel küllalt maksma panna. Ja sellepärast esines kodanlusegi äärmine tiib praeguse demokraatia vastasena ja diktatuuri pooldajana.

Need vastolud pörkavad just praegu kõige teravamini kokku. Ja avalduvad muuseas ka praegustes valimisvõitlustes. Valimistel esinevad nüüd õieti kaks väerinda, üks demokraatia poolt, teine vastu. Demokraatia pooldajatena esinevad keskkihid ja sotsiaaldemokraatia, vas-

tasrind on kahelt poolt pahemalt ja paremalt. Kuigi need kaks viimast üksteisest lahutatud on, nagu tuli ja vesi, kuigi kummagi sihid vastasuunalised, siis nimelt selles küsimuses on nad ihel seisukohal.

Vastavalt sellele esineb eelolevatel Prantsuse parlamendi valimistel kolm blokki: parempoolne blokk, pahempoolne blokk ja kommunistid. Parempoolne blokk seisab järsult ja järelandmatult kodanluse huvide valvel ja püüab oma diktatuuri demokraatia asemele maksuma panna, nagu viimastel nädalatel juba tegelikult selle bloki juht Poincare Prantsusmaa diktaatorina esineb, sundides parlamenti ja senatit oma otsuseid vastu võtma, mida viimased ka sõnakuulelikult teevad. Pahempoolne blokk koosneb õige kirjust kogust. Siin on kodanline härra Briand, siin on radikaalsed demokraadid, siin on sotsialistid. Nemad esinevad demokraatia kaitsjana. Kommunistid, revolutsiooniline proletariaadi esitajad, asuvad teravas vastasrinnas, mõlemi eelmainitud blokiga, nemad on töörahva ühise väerinna eesotsas võitlejad. Kuid kommunistide ja tööliklassi ideaal ei ole mitte kodanline demokraatia ja sellepärast, nii palju kui küsimus võitlusesse demokraatia pärast muutub, osutuvad kommunistid demokraatia vastastena.

Sama võime konstateerida ka Saksamaal. Ka siingi esineb kolm voolu. Kaks voolu, kodanlus ja demokraatia lähevad lahku ainult nii palju kui küsimus puutub demokraatia kaitsmisega, kuna kolmas vool, kommunism, — esineb mõlemile vastasena. Kodanline vool koosneb monarhistidest ja rahvuslastest. Demokraatliku kaitsebloki moodustavad katoliiklased, demokraadid, ühinenud sotsiaaldemokraatia ja teised väiksemad parteid. Kommunistid, töörahva ühine väerind, suudab Saksamaal kahele eelmisele blokile vääriliselt vastu seista, sest ta on koondanud enese ümber õige suure hulga.

Itaalias on küsimus küll hoopis teistsugune. Seal viidi tagurline riigipööre revolutsioonilisel teel läbi ja praegu maksab seal fascistide diktatuur. Itaalias on demokraatia küsimus lahendatud revolutsiooni teel ja valimised ei saa siia oluliselt enam midagi uut tuua. Uus valimiseadus, mille fascistid maksuma panid, on nii kokku seatud, et see valitsevale klassile enamuse annab. Pealegi on fascistid kõigiti selle eest hoolitsenud, et vastasrind end avaldada ei saaks, nende kohta ei maksa need vabadused, mis fascistidel onemas jne.

Millised võiksid käesolevate valimisvõitluste tagajärjed olla? Valimistel ei otsustada küsimust kaugeltki lõpulikult. Üks on aga kindel: demokraatia poolehoidiate arv väheneb, vastasrinnad mõlemilt poolt tugevnevad, ligineb loomulik seisukord, kus ikka rohkem ja rohkem

kokku kuivab selgroota keskkiht ja oma täies suuruses vastamisi seisavad kaks jõudu, kaks väerinda, proletariaat ja kodanlus, kes siis otsustavad lõpulikult suure ajaloolise küsimuse, kas kogu ilmas hakkab maksuma must kodanline diktatuur, või töörahva võim. Valimised toovad kahtlemata sisse küsimusse osalist selgust. Ja kõik olemasolevad tundemärgid näitavad, et keskkihtide, demokraatia kaitsjate kulul suurenevad mõlemad äärmused. Võitlus demokraatia pärast läheb ägedamaks.

* * *

Rida ilusaid sõnu.

Eelmises „Edasis“ peatasime pikemalt Inglise töölistepartei valitsuse juures. Selle juures tähendasime, et Macdonaldi sarnaselt herralt ei või oodata küll mingisugust sotsialistlikku poliitikat. Macdonaldi valitsuse esimesed sammud on niidud seda kümnekordselt tõendanud. Kogu selle valitsuse poliitika on sanarne, et isegi vanameelsed sellele kahe käega alla kirjutavad. Ja tööpoolest ei või avaldada enam äärmisemat abitust, kõhklemist, tagasihoidlikkust, argtust, kui seda on Macdonaldi poliitika. Nii vähe ei võinud isegi kõige suuremad pessimistid Macdonaldilt oodata. Kogu Macdonaldi välispoliitiline suurus seisab kirjavahetuses Prantsuse tegeliku diktaatori Poincarega. Oma kirjas Poincarele avaldab Macdonald terve rea ilusaid sõnu; unistusi rahvasteliidust, rahust, desarmeerimisest, paneb Poincarele „siidame peale.“ et viimane oma poliitikat muudaks ja sellega õnne Euroopa õnnetusse maija tooks. Rebase kavallusega lööb Poincare oma vastuses Macdonaldi naha üle, tähendades, Macdonaldi mõtted olla küll väga ilusad ja meelitavad, aga ilusad sõnad ja mõtted ei otsusta veel poliitilisi sündmusi ja selle käiku. Ja terve Macdonaldi poliitika on jäänudki ilusate sõnade tegemiseks. Rahuküsimus ei tule ju selle tõttu karvavõrdki lähemale, kui Macdonald oma kabineti koosseisul suurte shestidega räägib, tal puudus julgus ja seljatagune, et oma sõnadele isegi sarnast mõju anda, millega kahe aastane laps varblasi hirmutab.

Macdonaldi järjekindluseta ilusate sõnade tegemise poliitika on isegi töölisteparteis eneses lahkuminekuid tekitanud. Partei pahempoolne tiib esines alamkojas, hiljuti ettepanekuga Inglise sõjaväesid, mille kulud rahval rasked kanda, märksa vähendada. Töölistepartei herrameeste tiib ühes vanameelsetega kukutasid selle ettepaneku läbi. Macdonald esines ise selle juures alamkojas vanameelsele kiiduavalduste saatel teadaandega, milles ta rõhutas, et valitsus olevalt igasuguse vägede vähendamise vastu. Kena tööliste partei poliitika

kiüll. Aga Inglise töölised ei vaata Macdonaldi sammusid kaugeltki ükskõiksest pealt, vastupidi: nad panevad seda teravalt tähele. Ja häda Macdonaldi ilusatele sõnadele, mida ta valimistel lubas ja nüüd karvavõrdki täita ei julge. Üks streik järgneb teisele. Ja kui valitsuse esitajad lähevad tööliste seletama, et praegu valitseb tööliste partei ja töölised ei tohiks sellepärast streikida, vastavad selle peale töölisesitajad: „Kui meie sellepärast vähem palka peaksime saama, siis käigu Macdonaldi tööliste valitsus kus kurat.“ See on üldine tööliste meeleolu. Ja kindel on, et nüüdistest peale, ei või Macdonald end tööliste esitajaks lugeda, neile pole teda enam tarvis.

Kõik tundemärgid näitavad Macdonaldi valitsuse peatset langemist, mis tähendab ühtlasi, et ka tööliste partei valitsus Inglismaal esimeseks ja viimaseks jääb. Macdonaldi poliitiline eluiga on läbi. Tööliskond pöörab talle selja. Temast jääb järele ainult rida ilusaid sõnu ajalooraamatusse . . .

*

Rahandusreform Venemaal.

Viimasel ajal on Venemaal palju edusamme saavutatud majandusliku olukorra parandamisega. Väljavedu on sisseveost mitu korda suurem, selle tõttu ka kaubanduse bilans aktiivne. Raudteed on korda seatud, läbikäimine hõlbusatunud. Seda kõike on saavutatud Vene töörahva ja talupoegade ühisel energilisel jõupingutusel. Järkjärgult minnakse ikka uute ülesannete juure, kuni nüüd lõpuks on asutud rahanduse parandamise juure. Kuni 1922. aastani tarvitati vahetusabinõuna nõukogude raha. Nepi, s. o. uue majandusliku poliitika tekkimisel pandi käima kindlaväärtusline raha „tshervonts“, mille ühe rubla väärtus oli alguses 10.000 nõukogude rubla. Tshervontsi liikumapanek aitas suuresti majanduse uuesti üleselhitamiseks kaasa. Nüüd on otsustatud veel rahanduse alal uus samm edasi astuda ja nimelt kuldraha peale üle minna. Selle juures likvideeritakse nõukogude rubla täiesti. Kuldraha peale üleminek tähendab täielist rahanduse kordaseadmist. Liikumisele lastakse ka hõbe- ja metallrahad, mis realiseeritud kullaga. Siin võiks tõmmata huvitava vahejoone sel alal nõukogude Vene ja kodanliste riikide vahele. Viimased ei saa kuidagi oma majandusega ja rahandusega korda. Nõukogude rubla oli omal ajal ka kiüllalt odav, kuid Saksamaal langes mark otsekohe nullini. Niisama ka teistes keskiikides ja piiriikides, nagu Poolas, kus langeb raha väärtus, nagu vesi kevadel mägedelt alla kukub. Isegi sarnases kindla valuutaga maal, nagu Prantsusmaal, langes frank mõne aja eest otse pööraselt, nii et Pariisi börsed sunnitud olid omi uksi sulguma. Praegu on kiüll frank veidi kerkinud, kuid seda mitte loomulikult teel,

vaid kunstlikult, välislaenudega, valitsuse surveavaldustega, uute suurte maksude peale laadimisega rähvale jne. Kuid see on ainult ajutine parandusabinõu. Kui nüüd Venemaa oma rahanduse korda seab, siis kadestab see kiüll palju lagunevaid kodanlisi riike.

*

Balti riigid ummikus.

Suurriikide läbikäimisele asumine nõukogude Venega, on viinud Balti riigid halba seisukorda. Omal ajal olid Balti riigid Lääne-Euroopa kodanlusele tarvilikud kaitsevallina enamuse tungimise vastu Euroopasse. Nüüd, mil Euroopa riigid sunnitud on Venega läbikäimisele astuma, kaob Balti riikide toetamise tarvidus niisugusena. Suurriigid on Balti riikide vastu igasuguse huvi kaotanud. See asjaolu avaldab nende riikide väikekodanliste võimukandjate peale õige närveärritavat mõju. Viimased tunnevad end seljatagusest ja ilma toeta, mille varal nad seni püüsid. Kõige paremini tuli see ükskõiksus Balti riikide vastu ilmsiks hiljuti ära peetud vägedevähendamise konverentsil, kuhu Leedu, Läti ja Eesti esitajaid ei kutsutudki. See on aga viimastele, kui pang külma vett kaela. Välispidiselt ei püütagi end nii väga õnnelt näidata ja troostiks kõneldakse Balti riikide kunagi teoks saamata liidust, mis pidavat kiüllalt mõju avaldama Lääne-Euroopa peale ja ühtlasi ka mõjuvaks kaitseks olema Venemaa vastu. Kuid see enesetroost ei taha kahjuks või õnneks enam kedagi lohutada. Balti riikide liit on jäänud ja jääb ikkagi teokssaamata. Selleks on juba need riigid niivõrd väikekodanlist jonnakust, saagiahnust ja väikeste meeste lavastusel edendatavat imperialismi täis, et igasugused lepituskatsed ja sobingud asjatuna näivad. Teiseks on Leedu oskanud kohaneda oludele, ta on ära näinud, et ei saa juttugi olla mingisugusest kokkuleppes Poolaga ja teiste Balti riikidega, sest viimased hoolivad vähe kokkulepetest, vaid varitsevad silmapilku, milal mõnda maatiikki või linna vähema venna käest ära kiskuda ja Leedu on hakanud oma enesemääramise püüetele mujalt tuge otsima. Leedu õiglased püüded on leidnud vastukõla ja sümpaatiat nõukogude Vene poolt, kes ikka rahvaste enesemääramise õiguse kaitsjana üles astunud. Poola võttis Leedulit Kovno, niisama tahab rahvasteliidu komisjonis Meemeliga teha. Leedu kaitseks on nüüd Vene välja astunud. Ja on loota, et Leedu end täielikult Vene kaitsele usaldab ja igasugused kauplemised Poola imperialistidega ja teiste Balti riikidega jätab. Seega oleks Balti riikide liit ülepea saamata seisukohas ja neil riikidel ei jääks muud üle, kui end täielikult Poola imperialismi mõju alla anda ja ilma tingimisteta Poolaga liit moodustada, ehk endale toetust Venest nõutada. Muud pääsoted praegusest ummikust ei ole.

Marks ja Lenin.

Kui kord kirjutatakse läinud ja oleva aastasaja ajalugu, kui ajaloo päevapiltlik järjestab ja seab kõrvu sündmusi, selgitab nende põhjusid, vaatleb üksikuid kujusid, kes on tõusnud kõrgemale ajajärku kaasaeglaste päädest, kes on enesesse koondunud, süstematiseerinud ja väljendanud ajajärgu iseäraldused, siis ei saada kunagi mööda kahest nimest — Marksi ja Lenini

nimest. Purunegu kas või homme päev tegelikus elus Marksi õpetus, langegu kas või täna kokku Lenini visa elutöö ja raugemata püüde saavutus — Nõukogude Venemaa, ajaloost ei saa siiski neid nimesid kustutada, ajaloos on olnud neil oma osa, mis löönud laineid. Need nimed on seotud ühiskondlise ajaloo lõputa teekonnal sünnitatud ajajärgudega. Ja neid ajajär-

Marks.

ke ei saa ajaloost välja raiuda, nagu ei saa vahedamagi kirvega paberilt kirja maha kustutada. Marksi ja Lenini ei saa olematuks teha, sama kindlasti, kui tõuseb homme hommiku päike.

Neid kahte isikut ei saa üksikult vaadelda, need kaks isikut on olnud üksteisele tarvilikud, nagu majale katus. Ilma Marksita oleks olnud

praegune Lenin vaevalt ettekujutatav, ilma Leninita poleks ehk Marks kaugeltki end nii tugevana tundnud, ei oleks nii julgelt teostatud tema käsu sõna. Need kaks, Marks ja Lenin on olnud üks teisele täienduseks, kokku on nad moodustanud terviku. Ja just selle terviku mõju annab ajaloos end tugevamini tunda, kui see ehk muidu oleks olnud.

Nüüd ei võta need kaks inimest enam ühiskonna igapäevasest askeldamisest, muredest ja lootustest, kannatustest ja helgeist päivist osa. Neid oma füüsilises olemuses ei ole enam. Marksi surmast on juba kolmkümmend aastat mööda. Lenin lahkus käesoleva aasta 21. jaanuaril.

Nüüd ei saa meil olla enam nende vastu ei mingit isiklikku sümpaatiat või antipaatiat, nüüd võime objektiivselt heita pilku nende kahe peale, vaadata üht kui teist ajaloolist kuju, tõmmata nende vahel roobasjooni, siduda ja lahutada üht teisega.

*

Karl Marks . . .

Kes ei tunne seda nime? Kui ka jutt kaugeltmärgijatest ja selgepealistest ühiskondlise elu tundjatest ja teoreetikust, ühiskonna arenemiskäikude kõige üksikasjalikumate iseloomu joonte ja iseäralduste tähelepanijatest, selle arenemise suuna, sihi ettemäärajatest, siis seisab esimesel kohal Marksi nimi. Aga veel rohkem. Marks ei olnud mitte ükski ühiskonna arenemiskäigu hea ja põhjalik tundja, vaid Marks oli just see, kes ühiskonna arenemisseadustele andis teadusliku vormi, senised utoopiad, teaduslikult põhjendamatud oletused süstematiseeris, põhjendas ja teaduseks välja arendas, üksikud ajajärgud üldsusest eraldades, neid iseloomustades ja järjekorda seadides.

Selle juures jõudis Marks äranägemisele, tema erk arusaamine pani teravalt tähele iseäralist vastolu, mis punase joonena on tõmmatud läbi kogu ajaloost, joonena, mis jagab kogu ühiskonna kahte ossa, kahte huvidelt teravalt vastakäivasse klassi — rõhujateks ja rõhututeks, valitsevaks ja valitsetavaks klassiks. See saladuslik tung, mis ajaloos sünnitanud suuri liikumisi ja mida me nüüd nimetame klassivõitluseks, oli enne Marksi tumedalt aimatav ja äraseletamatu. Alles Marksi geniaalne vaim märkas seda, ainult Marks oskas sellele seletuse anda. Tähtsaks ajalooliseks dokumendiks saanud „Kommunistlises Manifestis“ ütleb Marks: „Kogu ajalugu on olnud klassivõitluse ajalugu.“

Ja just see ühiskondlist arenemiskäiku tähelepanes leitud vaatepunkt, ongi üks tähtsamatest alustest, mille peale Marks oma õpetuse rajas.

Aga Marks elas alles ajajärgul, mil kapitalism oma arenemiskäigul tegi alles esimesi sammusid. Kapitalism ei olnud veel täiuslik, tema juured siivenesid alles Kesk- ja Lääne-Euroopas. Praegune suurkapitalistlik Ameerika oli siis alles sündimas; Venemaal võitles kapitalism alles feodalismi jäänustega. Ja see klass, proletariaat — kelles Marks leidis uue ühiskondlise korra looja, oli alles lapsekingades. Ta oli alles rahvusvaheliselt nõrk, vanade eelarvamiste ja rahvuslike traditsioonide köidikutes, klassiteadlikult algastnes, organiseerimata, oma ajaloo-

listest ülesannetest oli tal alles tumedad aimused. Sellepärast ei saanud Marks oma õpetuse teostamist näha. Tõsi küll, juba 1848. aastast algades võttis uueaegne revolutsiooniline liikumine hoogu, klassivõitlus teravnes, Prantsusmaal teostus lühikeseks ajaks isegi kommuun, Marks võttis isiklikult kõigist neist võitlustest aktiivset osa, juhtis, õhutas, korraldas igal pool, kuid temal ei õnnestanud veel näha omas suures läbiviidud sotsialistlikku revolutsiooni, temale ei saanud õnn osaks juhtida ja korraldada oma õpetust uuest ühiskonna korrast tegelikus elus. Tema määratu suur, otse hindamatu tähtsus jääb aga selleks, et ta pani aluse teaduslikule sotsialismile, aluse, millele ehitamine järeltulijate ülesanne.

* * *

Olla Marksi õpetuse teostaja, langes osaks Leninile..

Vladimir Iljitsh Uljanov, varjunimega Lenin, sündis 22. aprillil 1870. a. Simbirskis. Ta vanemad olid kehavõitu mõisnikud. Poega taheti hea hariduse osaliseks lasta saada, ja ta pandi keskkooli. Keskkoolis näitas Lenin suurt anderrikkust üles, ta oli tähelepanelik ja kergesti arusaaja. Kooli juhatajaks oli tuntud A. Kerenski isa ja viimane rõhutas iseäranis Lenini andeid kooli lõpetamisel.

Peale keskkooli lõpetamist jätkas Lenin õpimist Kaasani ülikoolis. Vaevalt sai ta mõne aja koolis olla, kui tsaarivalitsus ta venna Aleksander Uljanovi 1887. a. surma mõistis, milline otsus ka täide viidi. Aleksander Uljanov võttis selleaegsest „narodnikute“ liikumisest osa. „Narodnikud“ panid sel ajal võimumeeste ja rahvarõhujate vastu terroristlike väljaastumisi toime ja ühel sarnasel väljaastumisel Aleksander III elukallale kippumise pärast mõistetigi Aleksander Uljanov surma. See näitab, et Leninite perekonnas juba sel ajal revolutsiooniline vaim valitses. Venna surmamõistmine mõjus niivõrd Leninisse, et ta sellest peale revolutsioonilisele tegevusele andus. Mõnekuulise ülikoolis käimise järele heideti ta juba oma revolutsioonilise tegevuse pärast ülikoolist välja.

1890. a. tuli Lenin Peterburi. Siin oli revolutsiooniline liikumine juba hoogsam. See hakkas kahte ossa jagunema: „narodnikute“ liikumine ja ühtlasi hakkasid tekkima tulevase sotsiaaldemokraatia idud. Saanud tutvunenud mõlemi liikumisega, Lenin ei kahelnud kaua vaid astus sotsiaaldemokraatia ridadesse ja hakkas tegema revolutsioonilist kihutustööd tööliste ringkondades. Tema oli ka üks esimese Peterburi revolutsioonilise töölisorganisatsiooni: „Tööliklassi vabanemise eest võitlejate ühingu“ asutajaist.

Ühtlasi hakkas ta ka kirjanduse alal tööle, käsitades marksismi ja tööliikumisse puutuvaid küsimusi. Üks tema esimestest omaaja

parematest Vene marksistide tööst on: „Kapitalismi arenemine Venemaal.“ Ajal, mil Venekapitalismist anealgades räägiti, pani Lenin teravalt tähele, et kapitalism Venemaal end juba ilmutab.

Tema revolutsiooniline tegevus äratas peagi tähelepanekut tsaari ohrankas (poliitilises salapolitseis) ja 1896. a. arreteeriti Lenin ja saadetakse Siberi. 1900. a. pääseb ta Siberist ja läheb väljamaale. Väljamaale oli juba varem hulk Vene sotsiaaldemokraate, nagu Plehanov, Akselrod j. t., kel kodumaal viibimine võimatu, emigreeritud ja lihes nendega algab nüüd Lenin tööd Vene sotsiaaldemokraatlikes parteis, mille keskkohalt väljamaal asus.

1903. a. jäguneb Vene sotsiaaldemokraatlik partei oma teisel kongressil kaheks vooluks: oppurtunistlikuks vähemluseks ja revolutsiooniliseks enamluseks. Lenin jääb sellest ajast peale enamluse juhiks.

1905. a. Venes lahtipuhkenud revolutsiooniline liikumine võimaldab Leninile tagasituleku Venemaal. Ta tuleb jälle Peterburi ja hakkab siin tööliste revolutsioonilist liikumist juhtima. Sel ajal valivad tööliselised esimesi nõukogusid. Lenin käib alati nõukogude koosolekuist osa võtmas. Ja siin tulebki ta mõttele nõukogude võimust. Juba Marks rääkis proletariaadi diktatuurist, kuid missugune ja kes seda proletariaadi diktatuuri teostab, oli ikka veel selgusetu ja tekitas lahkarvamisi. Kui nüüd Lenin 1905. a. Peterburi tööliste nõukogudega tutvuneb, tulebki ta mõttele, et proletariaadi diktatuuri teostajad peavad olema tööliste ja talupoegade nõukogud. Ja sellest ajast peale annab Lenin nõukogudele suure tähtsuse.

1907. a. algab Venemaal jälle reaktsioon ja Lenin on sunnitud uuesti väljamaale emigreerima. Ja see emigratsiooni ajajärk on õige pikk. Väljamaal olles juhib Lenin siiski kogu aja enamluse liikumist. Saadab kirjutusi Venemaal ilmuvasse „Pravdasse“, kirjutab raamatuid ja brošüüre, juhib enamluse fraktsiooni väljaastumisi ja tööd riigivolikogus jne.

Ühtlasi omab ta ikka kaaluvama ja kaaluvama koha rahvusvahelises töölisliikumises. Ta koondab oma ümber rahvusvahelise töölisliikumise revolutsioonilisemad elemendid ja püüab selle mõju 2. Internatsionaalis läbi suruda. Ilmasõja päevil puruneb 2. internatsionaal. Lenin oma kaaslastega hakkab tööle, et uuele Internatsionaalile alust panna. 1916. a. kutsutakse Zimmervaldi nende parteide ja voolude esitajad kokku, kes jäänud sõjavastasteks ja truuks revolutsioonilisele töölisliikumisele. Siin viib Lenin oma seisukohad läbi ja tõuseb sest ajast peale ka rahvusvahelise revolutsioonilise töölisliikumise juhiks:

1917. a. veebruaris puhkeb Venemaal revolutsioon. Juba aprillikuul on Lenin Peterburis. Siis ilmuvad teda vähemlased ja sotsiaalrevo-

lutsionärid, kes revolutsioonist hiigla vaimustuses, vastu võtma. Lenin võtab neid külmalt vastu. Ta peab rahvalihkade ees liihikese kõne, rõhutades, et revolutsioon on alles algamas, veel polla võim tööliklassi käes, see on alles tarvis kätte võidelda, revolutsioon peab edasi süvenema, kuni võim nõukogude käes. Peterburi võimumedelid jahmatavad, et Lenin nende vastu ikka endiseks leppimatuks on jäänud. Ta paljastab armutalt ajutist valitsust, kelle eesotsas sotsiaalrevolutsionärid, vähemlased ja kadetid, järelejätmata kutsub ta töörahvast üles võimu nõukogude kätte võtma. See vihastab kodanlust ja sotsialiste, nad hakkavad Lenini tagakiusama, viimane on varsti sunnitud põranda alla minema. Sama aasta juulikuus teeb enamlaste partei Lenini juhtimisel esimest katset võimu nõukogude kätte võtta. See katse läheb nurja. Kuid seda agaramalt asub Lenin uue väljaastumise ettevalmistusele. See sünnibki juba 25. oktoobril samal aastal. Selles väljaastumises võidab enamlaste partei, võim läheb nõukogude kätte ja sest ajast peale on Lenin ka esimene töörahva riigi, esimese nõukogude riigi juht.

30. augustil 1918. a. haavab Leninit kahe revolvrikuuliga keegi sotsiaalrevolutsionäär Kaplan. See mõjub muidugi Lenini tervise peale halvavalt. Suured ülesanded ja rakse töö murravad mehe ta paremas eas maha. 1922. a. on ta sunnitud töö juurest lahkuma ja puhkusele minema. Vahepeal paranedes jääb ta 1923. a. algul uuesti haigeks. Haigus kestab juba aasta, paranemise lootused on väikesed, 21. jaan. 1924. aastal võtab haigus halva pöörde ja Lenin sureb.

* * *

Nii lühidalt Lenini elulugu, millest järjekindl edasitungimine välja paistab. Ja et Lenin ajaloos õieti nii mõjuva paiga on omanud, tuleb panna suurel määral tema iseloomu iseäralduste arvele.

Kõige pealt, Lenin oli alati järjekindel, omas tegevuses ja otsustes järeleandmatu, leppimata kõigiga, kui tundis omi tõekspidamisi õigetena, ta oskas ujuda tarbe korral vastu voolu. Ühesõnaga: ta oli tugev iseloom. Näituseks Vene sotsiaaldemokraatliku partei lõhenemine. See tekkis peaaegu ainuüksi Lenini läbi. Vanade sotsiaaldemokraatide Plehanovi, Akselrodi j. t. vastu, kes järkjärgult revolutsioonilistest seisukohadest taganesid, astus Lenin ainuüksi üles. Ja ta kaitses omi seisukohti niisuguse järjekindluse, niisuguse järeleandmatusega, kuni lõpuks võitis. Ometi pidi olema selleks suurt julgust ja järjekindlust, et vanade autoriteetide vastu välja astuda. Sinovjev jutustab kusagil, et Plehanov Lenini vastu sel puhul väga järsult välja astunud ja mõista annud, et Lenin ainult nooruse rumaluses ja ägeduses opositsiooni teeb ja kõigil noortel Lenini poolehoidjatel tundunud õudne

ning nad kahtlenud tihti Leninis. Et Lenini järjekindel ja isemeelne väljaastumine mitte ainult nooruse rumaluse ja ägedusega põhjendatud ei olnud, selgus kogu Lenini elu ajal. Ikka ja alati julgelt ta oma töekspidamiste eest välja astuda kartmata, et ta oma poolehoidjadki temast taganeda võiksid. See on iseloomu omadus, mis omane ainult vähestele.

Teiseks, jutustavad ta kaaslased, oli Lenin kõigi vastu väga tähelepanelik. Ta kuulas kõiki: saadikuid välismailt, töölisi vabrikust, talupoega Siberist, ühesuguse huvi ja tähelepanuga. See omadus, mis jällegi omane vähestele, näitab, et Lenin püüdis kõike teada saada ja kõigisse küsimustesse tungida.

Kolmandaks, Lenin oli lihtne. Ja seda ta oli nii mõtete avalduses, kui ka eluviisides. Sellepärast ongi seletatav, mis Lenin nii kergesti oli arusaadav töölistele ja neile oma seisukohad kohe selgeks tegi. Ka eluviisides, olgu emigrandina või Vene nõukogude riigi juhina, jäi ta ikka ühesuguseks lihtsaks. Schveitsis elanud ta lihtsalt ühe kingsepa juures, Kremlis nõukogude riigi juhina tarvitanud ta oma kantseleis kõige lihtsamaid tarbeid.

Edasi — Lenin oli enesest väga palju maha küürinud vanu kodanlisi eelarvamisi, töekspidamisi ja kombeid. Tema lähedased kaastöölised jutustavad, et Lenin pole kunagi suurustanud ja allakriipsutanud enese „mina“, temal on puudunud väiklane egoism ja eneseülilus. Veel enam. Lenin on alati oma enesearmastajaid kaastöölisi ja õpilasi pilganud, kui viimased enese „minaga“ liig ette tikkunud. Lenin pole kunagi rääkinud „mina pean tarvilikuks; mina tahan nii,“ vaid ikka: „partei peab tarvilikuks; töörahvas tahab nii“ jne.

Nii oli Lenin juba oma isikliku eluga revolutsionäär, mässaja isikusse juurdunud traditsioonide ja kommete vastu. Juba need isiklikud omadused, vabastasid teda paljust madalast, väiklasest ja inimlikust, ning lubasid tõusta kõrgemale üle massi pea, lubasid teda vabalt otsustada küsimuste üle, milles teised alles eelarvamiste kammitsas.

Puudutame veel Lenini teoreetilikuna. Siin ei saa ruumipuudusel kogu Lenini teoreetilise töövilja üksikasjalikult käsitada, vaid piirdume ainult mõne tähtsana joonega. Kõige pealt, Lenin ja revolutsiooniline klassivõitlus. Nagu teada, seletavad paljud sotsialistid, et sotsialistlik kord saabuvat rahulisel arenemise teel, ilma võitluseta tööliklassi ja kodanluse vahel. Majanduslik kord arenevat ise kord nii kaugele, et kodanlus saab ülearuseks, kaotab võimu ja kapitaal muutub ühiskonna omanduseks. Selle vaate juure läks ajajooksul üle kogu sotsiaal-

mokraatia, kes omale demokraatia eeskujuks seadsid. Nad kutsuvad endase appi Marksi, tema õpetuse ja seletavad, et Marks õigustanud nende vaateid.

Lenin asus sootus vastupidisel seisukohal. Lenin ütles, et nii võib oodata kuni Issanda teise tulekuni, ilma et sotsialism kunagi teostuks, sest miks peaks, või mis sunniks kodanlust korraga varandustest loobuma, sõjariistad käest ära heitma ja palavas armastuses proletariaadile kaela langema. Kes seda usuvad, petavad ise end — väidab Lenin. Kodanlus ei annaks ku-

Lenin.

nagi võimu käest, kui teda seks ei sunnitaks. Ja sellepärast ei tohi tööliklass kodanlusega kodurahu teha, vaid peab ägedat klassivõitlust pidama. Mitte rahulik arenemine, vaid sotsialistlik revolutsioon, sõjariistus võimu võtmise kodanluselt — on Lenini revolutsioonilise klassivõitluse põhiprintsiip.

Vastavalt sellele põhimõttele on Lenin alati seisukohal asunud, et revolutsioonilised töölisteparteid peavad olema hästi distsiplineeritud, otse sõjaväelise korraldusega organisatsioonid, seal puudugu kõhklemine, paendlus, argtus. Partei olgu raudne, kes igal soodsal silmapilgul valmis võitlusse astuma. Peaosalikult selle sei-

sukoha ümber on tekkinudki kõik Lenini ja ühtlasi kommunistide lahkumineku teiste sotsialistidega, kes revolutsioonilist klassivõitlust ei tunnusta ehk teistsugusel seisukohal asuvad.

Hoopis uue vaatepunktiga esines Lenin ka talurahva küsimuses. Enne Leninit ja ka praegugi tunnistavad paljud sotsialistlikud voolud klassivõitluse ja sotsialismi kandejõuna ainult proletariaati. Lenin asus selles küsimuses jällegi teisel seisukohal. Tema leiab, et proletariaat üksi jõuetu on võitluses võimu pärast kodanlusega, ta peab seks omale tuge leidma. Ja Lenin arvab, et kõige parem tugi seks on talurahvas. Leninile heideti ette, et talurahvaga ühendusse astumine tähendavat ühendusse astumist tagurusega, sest talurahvas on ikka tagurline. Lenin leiab aga oma väidetele tuge Vene revolutsioonis, kus revolutsiooni kordaminekus talurahvas tähtsat osa etendab. Sest ajast peale hakkab Lenin veel rohkem talurahva tähtsust hindama, mis isegi niikaugele läheb, et läinud aastal Moskvast talupoegade internatsionaal asutati.

Kuid selle juures ei olnud Lenin teoreetikuna mitte unistaja, ilusate probleemide kujutaja, vaid otse äärmiselt konkreetne, asjalik. Tema ei teoretiseerinud mitte abstraktsete küsimuste üle, vaid olulised, elust väljakasvanud küsimused valas ta lühikesse, arusaadavasse, konkreetse vormi, ilma ühegi üleliigse oletuse ja üleliigsete sõnadeta. Siia juure tuleb veel arvata hea organisaatori and, hea orienteerumise, kiire

seisukoha võtmise võime ja see kõik kokku moodustabki inimese, nagu oli Lenin. Lenini heast orienteerumise võimest kõneleb kõige paremini kogu nõukogude valitsuse poliitika. Kõik need kursimuutused, nagu „sõjakommunism“, „uus majanduslik poliitika“ jne., on just Lenini tähelepanekute ja seisukoha võtmise tagajärg. Kui Lenin nägi, et mõni teoorias ülesseatud probleem, ei vastanud tegelikkusele, ei kahelnud Lenin silmapilkugi, vaid hakkas küsimust kohe teisiti käsutama, nii kuidas see paremini läbiviidav. Selle juures ei suutnud teda takistada ükski kirjatäht ega teooria, ta ei lasknud end neist kõrvale viia ega siduda. Vaid kui üks ei kõlbanud, pani ta selle asemele uue. Ühe sõnaga: Lenin ühendas eneses teoreetiku ja teinimese omaduse.

* * *

Kokku võttes saaksime Marksist ja Leninist järgmise kogupildi: Marks joonistas üldjoontes kaartid proletariaadi ja kodanluse võitlusväljast. Lenin oli see, kes nende kaartide järele seadis proletariaadi hulgad, proletariaadi sõjaväed, kes tegelikult võitluses juhtis neid vägesid, täites lahingu kindrali osa. Kes oskas mitmesugustes seisukordades peale tungida ja taganeda, kaotada ja jälle võita.

Nii on olnud Marks ja Lenin üksteisele täienduseks, nii on nad moodustanud ühe suure ja tugeva terviku — sadade ja tuhandete miljonite proletaarlaste peaju.

Kirjanduslik elu Nõukogude Venes.

Juba enne ilmasõda hakkasid ikka tugevamini kõlama hääled, milles süüdistati Euroopa kultuuri languses, mädanemises ja pehastumises. Iseäranis hoogsalt hakati aga seda rõhutama ilmasõja päevil ja peale ilmasõda. Siis laoti iseäranis ränku süüdistusi Euroopa kultuurile. Moodi läksid kõiksugu prohvetid Idast. Rabin-dranath Tagore, India kirjanik ja „prohvet“, oli Euroopa suuremais linnades oma ettevalmistustega päevakangelane, tema müstilises õpetuses, nähti mädaneva kultuuri päästjat, lunastajat ja uue elustajat. Salapärased ja müstilised vaated võtsid hoogu, asutati igasuguseid lahkusulisi sektisid jne.

Kuid peagi selgus, et päästmine ei peitu ikkagi selles, kõdunevale vaimuelule India müstikute ja prohvetite vere juure pookimine ei annud tagajärgi. Jäädi ikkagi katkise kiina juure. Ja endiselt räägitakse Euroopa ja kogu kodanlise ilma kultuuri pankrotist.

Kui jätta kõrvale õrnahingeliste kalduvustega targutajate ja unistajate viirastused kul-

tuuri langusest, kes selles iga pisematki väärastust, musta kohta ja ämblikuvõrku liig suureks patulangemiseks peavad, kui jätta kõik see kõrvale ja katsuda tõsiselt ja järelekaalutult lahendada seda probleemi, millisele otsusele jõuame siis. Võib siis olla juttu Euroopa kodanlise kultuuri langusest? Kahtlemata võib olla. Ja põhjused seks ei ole mitte juhuslikud, vaid paratamatud, sügavaist olukorrist tingitud. — Praeguse kodanlise kultuuri juht ja arendaja on kodanlus, kui valitsev klass, kel seega ühtlasi kõik võimalused kultuurseks loominguks. Seda mööda, milline ihme sel klassil iseenesest on, kas ta on elujõuline, loominguvõimeline, või jõuetu, degenereeriv, sellest oleneb ka kogu kultuuri ja vaimuelu. Esimesel juhtumisel on ta eluline, jõurikas, kõrgelt hinnatav; viimasel juhtumisel hädine, langenud ja jõuetu. Järjelikult küsime, mis kujutab enesest Euroopa ja mitte ükski Euroopa, vaid kogu ilma kodanlus, kui kultuurielu juht ja arendaja?

Kapitaal, purustades enese eelmise ühiselu

vormi, oli tõesti väga elu- ja produtseerimisjõuline. Ta tõi palju uut ja plahvatuslikku kogu kultuuri ellu, mida feodalism kunagi poleks suutnud pakkuda. Iga üksik indiviid, kui ta on töötanud teatava aja, oma parema ja jõuküllasema eluea, millise aja jooksul ta annud, kõik endas leiduva parema ja väärtuslikuma, kui ta endas tühjaks imenud varasalved, muutub tühjaks kestaks, väsinuks, jõuetuks, mis lõpeb varem ehk hiljem surmaga. Sama võrdlusega võime kodanlis-klassilises ühiskonnas selgitada ka klassiloomingut. Niisama nagu üksiku indiviidi, isiku juures on ajajärke, mil isik on jõuline ja energiline, sama võime konstateerida ka klasside juures. Üksik klass, kes jõudnud oma arenemises elujõulisemasse ajajärku, võib olla väga loomis- ja teguvõimeline. Kui aga ta küllalt töötanud, küllalt energiat kulutanud, muutub väsinuks, elujõuetuks, kuni ta välja sureb, ehk teiste sõnadega: valitseva võimu ja mõju kaotab.

Kahtlemata on tulnud läbi teha ka kapitalismil kodanlisel klassil samaseid ajajärke. Ja kui nüüd rääkida praegusest kultuuri langusest, siis tähendab see õieti sama, et kodanlus, kui klass, on jäänud elujõuetuks, tema energia ja varahallikad on läbi põlenud, tühjaks imbinud. Vaadake ainult praegust kapitaali, peatage pilgukski ligemalt tema huvide ja harrastuste juures ja siis selgub paljugi. Kapitaali juhivad ainult veel üks jumalus — raha. Temas on väljaarenenud ainult üks võime, ajada kokku varandusi, spekuloida, tunda naudingut kehalisest heaolemisest, prassimisest, kuma teised tungid ja huvid on degenereerunud, nõrgaks jäänud, väsinud, välja surnud ja nende hulgas eestkätt vaimlised huvid. Nii neid, kui teisi süüdistusi ei kuhja kapitaalile mitte mõni ideedest juhitud sotsialist, või kapitaali vihkav kommunist, ei, vaid sellest jorutavad kodanlise ilma viimased mohikaanlased ja hüüdjad hääled, üksikud abitud kodanlised kirjanduslikud ringkonnad, kes veel ei ole haaratud varanduse kokkukraapimise ja mõnutsemise tungist ja kes selles patulange-mises, nähes kodanlise kultuurelu hukkumist, avaldavad veel protesti vaimu.

* * *

Samal ajal, kui kapitaal on väsinud vaimlike loominguks, puhkes Venes proletaarne revolutsioon. Nagu iga ühiskondlik revolutsioon, nii muutis ka Vene proletaarne revolutsioon senist ühiskonna klassilist struktuuri: kapitaal pühib võimult, tema asemele astus uus klass — proletariaat. Arusaadav, et siis mitte ükski kõigi maade proletaarlased, vaid ka mitmed radikaalsed kodanlised kirjanduslikud ringkonnad kogu tähelepanu Venesse pöörasid, põnevas ootuses, mida suuadb proletariaat, kui uus kultuuri juht ja edasikandja, sel alal pakkuda. Selleks ärevaks ootuseks oli veel seda enam põhjust, et

mõnelt poolt toonitati, nagu oleks tsiviliseeritud rahvad üldse kultuurises loomingu nõrgenenud ja degenereerunud, ning isegi see ei suudaks seisukorda parandada, kui kodanluse asemele proletariaat võimule tuleb. Sellepärast oldigi väga huvitatud, missuguse tõenduse annab sellele Vene proletariaat oma kultuurse loomingu. Kas ta suudab senise pudeneva kodanlise kultuuri asemele midagi uut püstitada, või mitte?

Nüüd on Vene proletariaat juba üle kuue aasta võimu juures olnud, ei ole sellepärast huvitusest pilku heita sellele küsimusele, mis on suutnud ja suudab ta kultuuri elus — ja nende ridade ülesande järele peaaesjalikult kirjanduslises elus — korda saata. Selle üle on juba küllalt palju kirjutatud. Üks pool on leidnud ainult musti külgi, sealt poolt on toonitatud, et proletariaat on harimata, toores, tema hinges puuduvad esteetilised tunded, peensus, mõtete suursugus ja aristokraatsus, ja sellepärast, järjekult terve tema loomingu, on algeline, primitiivne, jäme, ropp, jõudmata selle kõrguseni, mille saavutanud „haritud.“ peenetundeline, esteetiline ja eetiline kodanlise klassi kirjanduslik loomingu.

Teiselt poolt on räägitud proletaarset loomingu, kui mingist hoopis uuest, seni tundmata loomingu, mis hoopis lahkuminek kogu senisest ja iseäranis kodanlisest kirjanduslikust loomingu. Nende seisukohtade ümber on suure hoolega vaieldud keerlenud. Kõige pealt, mis puudub aga hüüdsõnasse „proletaarne loomingu“ üldse, siis on selles paljugi ümber hinnatud. Vene praegused tähtsamad kirjanduslikud jõud ja kriitikud on selle küsimuse üle palju vaieldud. Isegi omaaja tähtsam kirjanduslik arvustaja L. Trotzki, kel peale revolutsiooni kirjanduslike küsimustega vähe tegemist, haarab tihti sule, et üldistes vaieldustes kaasa lüüa. L. Trotzki seisukohad, mida ta läinud aasta sügisel proletaarne loomingu mõiste kohta väljendas, on üldse kõige autoriteetlikumaks ja õigemaks tunnustatud ja Vene kirjandusliku loomingu teoreetiliseks aluspõhjaks võetud, sellepärast ei ole üleaarne lugejaid sellega tutvustada.

Trotzki küsib kõige pealt, mis on proletaarne loomingu? Vastus on iseenesest lihtne, see nimetus juba vastab isegi enese eest. Proletariaat on klass; proletaarne loomingu, järjekult, selle klassi loomingu. Kuid siin aga kahtleb L. Trotzki, kas proletariaadil saab üldse mingit kirjanduslikku loomingu olla. Kodanlises korras ei ole proletaarset loomingu, sest siis on ta asja seisukorras ja ei saa sel ajal iseseisvalt tegeteda. Ajajärgul, mil proletariaat võimule tuleb ja oma diktatuuri maksmata paneb, on ta väga ja väga palju seotud mitmesuguste muude ülesannetega, kirjanduslikuks loominguks jääb väga vähe aega üle, ta ei saa oma jõudusid selleks peaaegu sugugi kasutada. Sel ajajärgul aga, mil proletariaat on diktatuuri ajajärgust üle jõudnud, mil seega klassid ja klassivõitlus

likvideeritud, ei ole enam proletariaati, kui klassi, vaid on klassivaheteta ühtlane ühiskond. Ja kuna selles ühiskonnas kõik liikmed töötajad on, siis võiks nimetada tema kirjanduslikku loomingu tööraha loominguks. See seisukoht on üldiselt vastuvõetud ja sellepärast ei räägita nüüd enam proletaristest loominguks. Sest uues ühiskonnas, kus puuduvad klassid, ei saa üldse kirjanduslik loomingu üksiku klassi eesmärgiks olla, vaid tema on kogu rahva, kogu ühiskonna, kollektiivne töö. Tööraha kirjanduslikku loomingu on kujutatud, kui midagi põhjalikult lahkuminevat kogu senisest loominguks, ning iseäranis kodanlisest loominguks. Missuguse tõenduse sellele annab kirjanduslik elu Nõukogude Venes? Peab tõendama, et kõik varem loodud teooriad ja kujutlused ei ole täies ulatuses tegelikkuses teostunud. Kui võtta praegust Vene kirjanduslikku loomingu põhiolemusest, kui kunsti, siis ei ole siin kuigi teravalt lahkuminevaid iseäraldusi välja paistmas, mis teda järsult lahutaks kogu senisest loominguks, kõigi aegade ja rahvaste kirjanduskunstist. Kunst on ju ikka erinenud igavananuna, aastasajad, sotsiaalsed muutused, on siia ainult vähe juure lisanud. Põhiolemusest ei ole Kreeka ja Rooma ja praeguse moodsa kunsti vahel suuri lahkumineku. Sotsiaalsed muutused, ühiskonna klassilise struktuuri ümberkorraldused on kunsti ainult uusi ideid, uusi aineid, uue ideoloogia, uue tendentsi, uued dekoratsioonid toonud, muu kõik on ikka vanaks jäänud. Selles osas osutub kunst ikkagi väljaspool klasse seisvana. Teine küsimus on muidugi, millise liha ja vere, idee ja dekoratsiooni, üks või teine klass kunsti põhiolemusele kondikavale, ümber seab. Iga klass teeb seda muidugi oma maisete ja vaimliste huvide seisukohalt. Ja sellepärast ei või ka Vene tööraha kirjanduslikust loominguks eriskummalist, midagi enneolematut ja senisest põhjalikult lahkuminevat oodata, nagu vast mõnigi kujutanud. Muutunud on Vene tööraha kirjanduslikus loominguks ainult ideed, ained, ideoloogia, tendents.

Kuid see ei tähenda kaugeltki, nagu ei suudaks töörahas pudenevat ja langevat kultuuri elustada. Need, kes seda elustamist ainult mingi uue „ismi“ väljatoomises näevad, kes ikka ja ikka „uut“ ja karjuvat tahavad, ei oska seisukorda hinnata. Need hindavad tööraha revolutsiooni osa kultuuri progressioonis hoopis valesti. Mitte selles ei seis küsimus, et töörahas kõigi aegade, loominguks midagi põhiolemusest „uut“ ei too, vaid selles, et töörahas kogu senist kultuurielu võimsalt elustab. Meie rõhutamise juba eelpool, et kapitaal ja kodanlus on muutunud loomisvõimeetuks, väsinuks vaimliste huvide vastu ja väljaarenenud ühes silis — kapitaali kogumise tungis. Ja kui nüüd selle vaimliselt degenerereerunud klassi asemele astub kultuuri töörüistade uus jõud, jõud, kelle siseses palju energiat, tugevust, elujõudu, geni-

aalsust, siis on see määratu, otse hindamata suur samm edasi. Siis võtab kultuurelu uue tempo, tema muutub palju elavamaks, hoogsamaks ja tõuseb oma arenemises kõrgemale astmele. Just seda on tarvis praegusele kultuurile ja just seda võimegi konstateerida Vene töörahas selle osa teostajana.

Tuleb arvesse võtta, et olud ja võimalused Venes ei lubanud kaugeltki tarvilikku tähelepanu, jõudu ja energiat sellele küsimusele pühendada, kui siiski näitab praegune Vene kirjanduslik elu suuri edusamme, ta on mõnes suhtes otse põlema süttiv. Ja nimelt just uute kirjanduslike jõudude poolest, kes, välja kasvades tööraha hulkadest, suure energiaga tungivad täiuse poole. Rääkides Vene kirjanduslikest rühmitustest, tahaksin sellepärast lugejatele tutvustada ka silmapaistvamaid nimesid praegusest Vene kirjanikkonnast, et sellest väikestki ülevaadet saada.

Kõige suuremad kirjanduslikud ringkonnad on koondanud oma ümber ajakirjad „Krasnaja Nov“, „Petsat i Revolutsia“, „Krug“, „Shisn“, „Isskustva“, „Sovremennõi Sapad“ jne., jne.

Ajakiri „Krasnaja Nov“ ümber figureerivad M. Gorki ja A. Voronskiga eesotsas, palju teisi, nagu A. Arosjev, N. Mescherjakob, V. Majakovski, O. Brik, A. Serafimovitsch, Aleksei Tolsi, Marietta Shaginjanin, D. Ssemļjak, P. Nesnamov, O. Mandelstamm, S. Obradovitsh, V. Nasedkin, S. Klõtšov j. t.

Ajakiri ei asu kõigis küsimustes kommunistidega ühel sisukohal. Nii Gorki, kui ka paljud teised selle ajakirja ümber koondumist olid endised vähemlased, leppisid aga siiski enamusega ja töötavad viimastega käsikäes.

Ajakiri „Petsat i Revolutsia“ ümber on koondunud muuseas hariduskommissar A. V. Lunatšarski, V. P. Polonski, M. N. Pokrovski, J. J. Stepanov-Skvortsov, siis V. Brussov, D. Bednõi, V. Veressaev, P. S. Kogan j. t., üldse ulatab ajakirja kirjanduslike kaastööliste arv üle 100. Ajakiri kuulub kommunistidele ja kaitseb kõigis küsimustes kommunistlike partei seisukohti.

Puht-kunsti ja kirjanduse ajakiri on „Krug“, samanimelise rühmituse häälekandja, eesotsas: B. Pilujak, V. Ivanov, N. Nikiitin, B. Pasternjak, V. Kasin, N. Assejev, P. Oreshin, V. Jlijn, J. Jerenberg, A. Malõshkin, E. Samjatin, M. Sachtšenko, V. Kaverin, S. Annenkov, J. Oksenov, V. Vasultsenko, E. Prihodtšenko, K. Fedin, S. Budantsev, N. Oger, M. Kosäre, V. Lutjin, L. Lunts, A. Jürkovski, Bruni j. t.

Kirjanikkude gruppi „Oktoober“ kuuluvad muuseas: Isbach, L. Averbach, E. Jefremov, G. Lelevitsh, S. Rodov, A. Dougoitsenko, G. Kurenov, Perekati-Pole, M. Blumenfeldt, A. Besõmenski, A. Sokolov, B. Levi j. t.

„Nashi Dni“, kunsti almanak, — Vl. Lidini, J. Lebedinski, A. Jakovlev, F. Gladkovi, N. Spasskovi, V. Dobrovolski, S. Gorodetski, N. Ti-

honovi, Zaitsevi, j. t. kaastegevusel. Almanakis leiavad ruumi ainult belletristika ja kunsti küsimused; kogu poolest võrdlemisi suur, 300—400 lehekülge iga nummer paks.

Tähtsam teatri-ajakiri „Shishn Isskustva“. Ajakirja teoreetilist külge juhib A. V. Lunatsharski, kes töörahva teatriküsimusest õige huvitatud ja sellele eriti rohkesti tähelepanu pühendab. „Shishn Isskustva“ on üldse üks parimatest teatri- ja teatriarvustuse ajakirjadest omal alal.

Tähtsama noorsoo ajakirja „Molodaja Gvardia“ kirjanduslikku gruppi kuuluvad muuseas Artem Vesselõi, M. Tshelkanov, A. Kosterin, S. Bessonov, B. Gorev, A. Platonov, A. Tarassov, Rodisov, K. Grassin j. t.

Parem Siberi kirjanduse-kunsti- teaduse ajakiri on „Sibirskaja Ognj“, mille ümber koondunute nimede hulgas figureerivad L. Sseifullin, N. Ivanov, F. Beresovski, Vetkin, Eroshin, N. Smirnov, V. Pravduhin jne.

Ilmakirjanduse tutvustamiseks Venes hooldetakse eriti rohkesti. Eriti selle jaoks on pühendatud suur kirjandus-kunsti-teaduse ajakiri „Sovremennõi Sapad.“ Ajakiri toob üldiseid ülevaateid Euroopa ja kogu maailma kirjanduse ja kunsti üle, peaaesjalikult väljamaalaste sulest. Eestkätt propageeritakse väljamaa revolutsioonilisi ja töölikkirjanikke, nagu H. Barbusse, A. France, R. Rolland, J. Duhamel, U. Sinclair, E. Toller, Hasenclever, B. Ibarez, I. Becher, B. Kellermann, J. London jne. Väljamaa revolutsiooniliste töölikkirjanikkude töid tõlgitakse õige suurel hulgal Vene keelde. Palju Vene kirjanikke käib Euroopas ringreisudel, seal viimase kirjanduse ja kunstiga, selle hääde ja halbade külgedega tutvunedes ja nende ülevaated ning kirjeldused Vene ajakirjanduses aitavad veelgi ülevaadet Venes väljamaa kirjanduse ja kunsti-elu üle suurendada. Trükiolude kujunematus tõttu trükitakse ka suur hulk Vene kirjanikkude

töid väljamaal, iseäranis Saksamaal, mis jälle teisest küljest Vene kirjanduse väljamaal kergeti kättesaadavaks teeb.

Peale selle võiks veel nimetada mõningaid tähtsamaid kirjanikke, kes ülalpool nimetatamata jäänud. Siin oleksid veel Jessenin, tuntud luuletaja, kes oma tantsjannast naise Isidoor Dunkan'iga omal ajal väljamaal reisisid suurt kõmu tekitas. Siis n. n. „ülevenemaalisse kirjanikkude liitu“ kuuluvad A. Sobol, A. Svirski, J. Novikov, A. Ifros j. t. Algajate, kuid siiski omajägu tähelepanu omanute hulgas võiks veel nimetada „Svene“ gruppi, siis tervet rida küllakirjanikke, kes talurahva hulgast võrsunud ja kelle esinemises omapärast edenemist võib konstateerida. Edasi võiks veel nimetada rea väljaspool rühmitusi seisvaid, nagu V. Lvov-Rogatsevski, N. Ljashkov, V. Aleksandrovski, A. Novikov, M. Gerassimov, G. Sonnikov, M. Volkov, V. Kirilov, M. Filipitsenko, A. Neverov, S. Kröltskov, S. Rodov, P. Oreshin.

See oleks lühikene ülevaade Vene kirjanikkonnast. Siin mainitud nimed on vaid silmapaistvamad, tegevad suuremates Moskva ja Peterburi kirjandusliikudes rühmitustes ja gruppides, tutvavad endi eriväljaandeist, ehk suuremaist ajakirjadest ja almanakkidest. Ruumi puudus ei luba peatada vähemtuntute ja vähem tähtsate provintsi kirjandusliikude jõudude juures.

Ei oleks ka huvituseta märkimata jätta neid Vene kirjanikke, kes Nõukogude Venest lahkunud ja enamuse vastu lepitamata vihavaenu tundsid. Nende arv on õige kokku kuivanud. Neist endise „suure jägamatu ja püha Venemaa“ ootajaist oleks nimetada K. Balmont, A. Kuprin, A. Belõi, E. Tsirikov, J. Bunin, S. Gippins, D. Mereshkovski, E. Samjatin, A. Resimov. Viimasel ajal on mõned neist juba „tähtsate vahetama“ hakanud, s. o. oma tooni enamuse vastu muutma.

„Briljantide laev.“

Max Pemberton'i romaan.

1. *Tommy Mac-Shanus'i, ajakirjaniku, eelsõnu.*

Minu sõber, doktor Fabos, tutvunes miss Fortinbras'iga ühel „suureilma“ näitemüügil Thoun Halle's. Ma mäletan väga hästi, et ta kavatses maksta sel õhtul terve seltskonna eest Goldsmith-Klubist.

— Mac-Shanus, — ütles ta, — mitte keegi peale sinu, ei oska tellida nii toreid õhtusööki. Sõida näitemüügil, ma tulen ka sinna. Ära karda kulusid, Mac-Shanus. Sinu sõbrad on ka minu sõbrad. Ma tahaks, et sellest õhtust kustumata mälestus jääks . . .

Meid oli seitse inimest, kes lõunastasid tema kulul Goldsmith-klubis, ja kõik istusime ühte ja samasse omnibussi. Olgu teile teada, et meie seas polnud ühtegi inimest, kes Fabos'i helduses oleks kahelnud.

— Kas meie maksame sõiduraha? — küsis minu sõber Cillok, näitleja.

— Ära haava täna õhtul kõige suuremeelsemat südant üle terve Suur-Britannia! — vastasin ma.

— Väga kena, — ütles ta, — inimesele, kes ei maksa, pole tarvis ka tagasisaamise peale mõ-

telda. — Nende sõnadega astus ta Thoun Halle'i.

Meie seltskond oli kõrgemal määral tähelepanu väärt. Kõige vanem meist, Barry Hinshon, oli ilmunud sametises jahikuu esimeses punase kraega, mis teatri teenijatele just meeldida ei tahtnud. Ise Cillok, daamide pailaps, ilmus vestis, mida ilustasid nii palju briljantseid, et nendest oleks jatkunud terve krüisanteemi mudeli jaoks. Kõik meie seisime nagu soldatid puhveti juures, pöördes seljad tantsijate poole.

— Kõige kohasem aeg visky ja sooda jaoks! — hüüdis Barry Hinshon, kuulus traagik.

— Häbene, — vastasin talle, — ei ole pooltki tundi sellest mööda, kui sa jõid kihvti, mida tunned „oppelt-kümmeli“ nime all. Hoia jookidest kaugel, Barry! . . .

— Oh-oho — ohkas ta, — sa sõitsid siia sealtamast, kust minagi? . . . — ja siis lisan juurde: — Oleks Fabos täielik gentleman, siis ühineks ta meiega ja maksaks kõikide eest. . . Kõige halvem asi neil „näitemüükidel“ on see, et alati kaotad silmist inimese, kellel raha on.

Ma lasin selle kihvtise tähenduse oma kõrvust mööda ja meie huvi pöördus täielikult puhvetile. „Suureilma näitemüük“, nagu teda nimetatud oli täies hoos. Iludused, karjastena riidetatud, arvasid mind ja mu sõpru lambad olevat, keda pügada võib, kuid meie suursugused sheetid ja kaks shillingit 10 penci taskus panid nende püüdumisele piiri. See näitemüük oli korraldatud Portsmouth'i meremeeste heaks. Oli tarvis mõne sinisilmalise inglise-käest osta 10 shillingi eest lillesid ja sul oli õigus temaga tantsida hinnaga 5 shillingit kord. Minu sõber Barry ehmatas lumivalgeks, kui ta seda minult kuulis.

— Nagu sa ei oskaks natuke jalanukkide peal keerutada! . . . — tähendasin mina.

— Sõber, — vastas ta, — see on suurem kunsttükk, kui La-Manche'st üle ujumine.

— Kuid Fabos tantsib, — ütlesin ma, näidates üht keerutatavat paari, — ja tantsib kuni päike tõuseb.

Tantsis ta sel näitemüügil miniatüürse neiuga punases. Ma usun, et tema kuus jalga üks toll tõmbusid kokku kuni 5¼ jalani, — nii madalale pidi ta kumardama, et õurnusi sosistada iga 5 shillingilisele tantsule palumisel. Ja alati oli ta nii vaikne. Isegi klubis sai temalt ainult naeratuse välja pigistada. Ja missuguseid nimesid ei antud sellele Jim Fobos'ile! Ühed rääkisid, et ta on naistepõlgaja, teised, et ainult tsüünik; mõned teadsid öelda, et ta südamega on teised, et — egoist. Mis tegi ta oma rahaga? Kas pidas ta selle juures ka sõpru meeles? . . . Seda teadvat püha Bachuse templid paremini kui mina. Räägiti, et ta ostis laialt briljantseid kokku ja ninnelt suuri briljantseid, rubiiniseid ja safiiriseid, mitte selleks, et mõne iluduse välimust nendega ehtida, vaid et neid luku all pi-

dada. Nii vähemalt rääkisid inimesed. Mina omalt poolt lisan veel nii palju juurde, et Londonis ei sündinud ühtegi tähelepanemise vääri- list heategu, kust tema salaja mitte osa ei võtnud.

Mis pärast pöördusid kõikide silmad Jim Fabos'e poole, kui ta kuhugile seltskonda ilmus? Võib olla, selle pärast, et kõikide südames peitses suuremal või vähemal määral soov temalt raha laenata. Võib olla, et lootes raha temalt laenata, mõtlesid nad teda päästa niisamasuguste kavatsuste eest teiselt poolt. Selles seis nende arvates sõprus. Kuid, — pange tähele, — oli palju ka niisuguseid inimesi, võib olla, temale isiklikult tundmatuid, isegi vaenlasi, kes olid valmis põlvitama tema ees. Miks? . . . Põhjuseks oli see suur võim, mida nimetatakse isiklikuks magnetismiks, võim, millel pole veel teaduslikku nimetust, kuid milles meie kahelda ei või. Ma ei tea ühtegi inimest, kes oleks omanud seda võimu suuremal määral kui Jim Fabos. Oli tarvis tal öelda ainult kolm sõna laua ääres ja terve tuba kuulas teda. Keegi ei omanud oma tahtmist seal, kus oli tema. Ta ei jäänud kuskil tähele panemata.

Niisugune oli inimene, keda nägin mustajuukselise karjasega tantsivat. Pärast, kui ta oma daami oli selle isa juurde viinud, küsisin ma, kes see on?

Tonny Mac-Shanus, — vastas ta, — see on kindral Fortinbrasi tütar, sellesama Fortinbrasi, kelle esiisa ühes prantslastega Ameerikasse rändas: siin lõpevad minu teadmised tema üle. Vii mind puhveti juurde, ma tahan oma jänu kustutada. Ei, kordagi, sest saadik, kui ma Hanley aerutamise võistlustest osa võtsin, pole ma nii higistanud kui täna. Seni kui ma veel elan, ei ole ma nõus enam kord niisugust asja läbi viima, kui mul selle eest kas või Brama suurt rubiini pakutaks.

— Mis nüüd sellesse raskesse töösse puutub, millest sa räägid, — vastasin mina, — siis ei saa ma aru, miks sa seda teed, kui daam ei ole maitse järele. Tantsimisest või mittetantsimisest ei tee ju keegi probleemi ja kõige rohkem küll meie . . .

Ta katkestas mind, viis lihte mugavasse nurka ja pani mind ühe niisuguse avaldusega, millist ma sellest suust küll ei lootnud kuulda, imestama.

— Ma tantsisin selle neiuga, Mac-Shanus, — ütles ta, — sellepärast, et ta kandis seda pronkspruuni pärlit, mis nimelt 3 aastat tagasi Pariisis ära varastati.

— Kas siis terves ilmas pole teisi pronkspruune pärlid!? — küsisin ma, imestades tema sõnade üle.

— Niisuguseid loetakse olevat kokku 10 üle ilma, — vastas ta, — ja tema pärlikees oli neid 4. Keskel roosa briljant, milline kunagi Auéria printsessi Margarita oma oli. Sõrmes

nägin ma tal sõrmust valge safiiriga, millest ma ka midagi olen kuulnud, kuid ära olen unustanud. Kui ta veel mulle ühe tantsu lubab, siis räägin ehk rohkem. Palun ainult vähem jälgida minu tegevust. Sa tunned mind väga hästi selleks, et arvata, nagu poleks mul muud ametit olemaski, kui ainult tants.

— See on niisama õige, kui jumala sõna! — hüüdsin ma, — kuid sa ei või nõuda, et ma seda neiu vargaks peaksin? . . .

— Oh ei! — ütles ta, oma siniste silmadega tungivalt mulle otsa vaadates. — Noh, Mac-Shanus, pane kõik oma mõtlemise ja ettekujutuse võimed tööle ja ütle: kas oleks ta sel juhtumisel julgenud neid kalliskiva kanda, kui tema ehk ta isa oleksid teadnud, et nad varastatud on.

— Iseenesestki mõista, et ei!

— Eksid, nagu alati, Mac-Shanus! Ta kannab neid sellepärast, et oma julgust näidata. Seda mõtlesin ma temaga tantsides. Kui tema sellest midagi ei tea, siis teab vähemalt tema isa.

— Mis?! See, pealt näha, julge sõjamees, kes minu sõbra Moltkega sarnane on?

— Mitte keegi muu, kui tema. Mul on ses suhtes oma vaated. Tema teab, et tütar kannab varastatud kalliskiva, kuid ei aimagi, et ka mina seda tean . . . Sa juba vabanda minu tahtmata ärevust, Mac-Shanus. See on ju tõepoolest huvitav.

Ma nägin ise, et ta sellest väga huvitunud on. Ma tundsin juba mitu aastat Jim Fabost, kuid kunagi polnud ma teda nii äritatud näinud. Mitte keegi meist ei saanud tema õigetest mõtetest aru. Eile näituseks oleks ma teda kõige hooletumaks bankiiriks terves Euroopas nimetanud. Täna rääkis ta, nagu mõni mõtteteadlane, sest et ta mõne viletsa äravarastatud pärli jälgile sai. Aga, kas siis mina sellepärast oma arvamist tema kohta muudan? Kurat mind võtaks, kui ma seda teen. Arvake, kuidas teie tahate, aga mina mõtlen, et see neiu ei etenda just viimast osa selles asjas.

Ja selle mõttega läks Tonny Mac-Shanus puhveti juures sinna, kust ta kõige paremini võis seda ilusat neidu, kes gravüürisid ja karastavaid jookisid müüs, tähele panna. Ja mis ta nägi? Mitte midagi jalustrabavat, kui vaadata kaugemalt, aga kui ta ligines, siis nägi ta ühe paari kavalaid süsimusti silmi, milledele ta ilma mõtlemata oleks 1-se auhinna annud.

Ma ei ole teiste meeste sarnane, kui asi õrnesse soose puutub, kuid nende silmade vaate ees punastasin ma nagu soldat sõjakohtu ees. Keskmisest pikema kavuga, tumepruunide lokkidega ja huultega, mis näisid olevat lahti puhkenud roosinupp, mõjus ta esimesel momendil väikese elava imena. Ta oli noor, aastat 18.

— Kas teie ei sooviks mõnda uudisjuttu osta? — küsis ta võlva häälega. — Viimane uudis Holl-Raydesi sulest . . .

— Kallike, — vastasin ma, — Tonny Mac-Shanus loeb ainult oma kirjatöid . . . Ärge rääkige talle tema vaestest võistlejatest.

— Ah kui teravmõtteline teie olete! — ütles ta, uudishimulikult mind vaadeldes. — Paremaid raamatuid muudugi ei ole kui teie omad, kuid mispärast teie ei saatnud siis paari tükki siia müügile?

— Sellepärast, et nad kõik on maha müüdud, — vastasin mina. — Peapiiskop ja lordkantsler mõlemad kahjatsevad seda. „Tonny“ — ütles mulle tema ausus, — suured kirjanikud on surnud. Tonny, ärka üles ja kirjuta, ehk meie oleme lõpulikult hukkunud. Kõiki maailma rikkusi ei jätku selleks, et üht minu uudisjuttu osta . . . kui ainult teil õnneks ei lähe teda 4 pensi est mõnest raamatukauplusest osta.

Ta ei kujutanud sugugi enesele ette, kuidas minuga olema peab.

— Ah kui hirmus on, et ma teie nime ei tunne, — vastas ta väikese piinlikkusega, — kas teie raamatute üle on arvustusi ilmunud?

— Minu preili, — vastasin ma, — mitte keegi ajalehtede arvustajatest ei saanud minu jutustustest aru. Olge neile armuline. Teie ei saa niisama teha siidist käekotti seakõrvast, või musti pärlid koorekompvekkidest. Oleks see võimalik, siis sõidaks Tonny Mac-Shanus alati oma mootoril ja ei naudiks mitte lõbu viimase omnibusi pingil.

— Kas meeldib teile minu pärlikee? — küsis ta.

Ma vastasin, et see pärlikee on väärt seda, et niisugune võluv neiu teda kannaks.

— Isa ostis selle Pariisist, — ütles ta kõige loomulikuma häälega. — Ta ei ole mitte päris must, vaid pronks läikega. Kuid mulle ta ei meeldi, sest mina armastan läiget.

— Nagu teie silmis! — hüüdsin ma, lugedes neis täielis tavameelsust. Ma võisin nüüd valjusti naerda nende mõtete üle, mida avaldas sõber Fabos. — Nagu Teie silmis, kui Te ühe minu tuttava doktoriga tantsisite.

Ta punastas ja pööras pilgu kõrvale.

— Doktor Fabos! Teie tunnete teda?

— Juba kümme aastat elame meie nagu vennad.

— Ütelge, kas ta palju inimesi on Londonis ära tapnud?

— Ta ei tööta niisugusel aualal. Ta on vastutulelik, aus, iseseisev getleman. Rikkamat leiate vast Ameerikas. Inimset, kes julgeb üks sõna öelda tema vastu, võtab vastutusele Tonny Mac-Shanus ise. See inimene peab igatahes enne taevaga lõpuarved ära tegema, kui mina teda põrgusse saadan.

Ta vaatas mulle vaevalt otsa, ise sealjuures naeru tagasi hoides.

— Ma olen kindel, et tema Teid saatis seda mulle ütlema! — hüüdis ta.

— No jah saatis, — vastasin mina, — tema

on väga mures, sest ei tea missugust mõju ta teie peale avaldas.

— Ja mida mina temast võin teada? — ütles ta ja sinna poole pöördudes, kus dr. Fabos seis, lisas juurde: — Ta räägib seal minu isaga. Ma olen kindel, ta aimab, et meie teda tükkideks kisune.

— Millistest iga väiksemgi on haruldane pärl — vastasin ma.

— Isa kutsub mind! — hüüdis ta, meie juttu häkitselt katkestades.

Minuti pärast nägin ma, kuidas tema, ta isa ja dr. Jabus koos näitemüügilt lahkusid, nagu oleks nad eluaeg kõige paremad sõbrad olnud.

— Halastagu suur jumal Bachus nende väikeste jumalate peale, kes bankettisid korraldavad! — hüüdsin ma Barry Hinshon ja teistele, — ta läks ära ja ei jätnud mitte pensigi meie õhtusöögiks. Minu kapitaal siin kõdunevas ilmas on aga ainult 2 shillingit ja 10 penci suur!

Meie raputasime kurvalt pead ja panime palitud selga.

— Ja seda kõike ühe tühja kalliskivi pärast, milliseid minu taskusse sada tükki mahub! — ütlesin ma, kui Thoun-Hallist välja astusime.

2. Miss Fabos jutustab oma venna tagasitulekust.

Mind paluti lühidalt üles märkida kõik, mis ma tean kindral Fortinbrasist ja minu venna saladuslisest Inglismaalt ärasõidust.

Minu vend, nii palju kui ma mäletan, tutvunes kindral Fortinbrasiga Londonis „suureilma“ näitemüügil. Sellest jutustas ta mulle peale Londonist tagasitulekut. Ma mäletan väga hästi, et ühel kevadisel päeval kindral Fortinbras Nev-Market ist meile sõitis ja koos meiega hommikust sõi. See oli tugev, keskealine mees, rääkis Prantsuse aktsendiga ja omas Pariisi peened kombed. Tema tütar ei olnud sugugi inglise naisterahvaste laadi. Jim rääkis temast nii sagedasti, et ma polnud sugugi ette valmisstatud hoopis vastupidist nägema.

Kindral Fortinbras nähti väga merd ja mere-sõitusid armastavat. Jim ennemalt armastas ka merd, kuid praegusel ajal koondus tema huvi ainult laboratooriumi ja observatooriumi ümber, kuid üle kõige armastas ta oma kalliskivide kogu. Kindral Fortinbrasi huvitavad nad õige vähe ja ta tütar ei võtnud vaevaks neid kord vaadatagi. Meie juurest läksid nad Londoni ja sealt oma jahtlaevale Sherburgi.

Jim tuletas neid vähe meelde peale ärasõitu ja mina olin rõõmus, et ta Annast vähem juttu tegi. Oma hariliku kombe vastu sõitis ta tiheidalt Londoni ja ma panin omaks kurvastuseks tähele, et ta närviliseks muutus. See oli seda rohkem imestamise väärt, et ta oli olnud julge ja külmavereline ning valmis oli oma elu ohverdama teiste eest. Esmalt arvasin ma, et ta hai-

geks on jäämas ja pidin dr. Vilcoksi kutsuma, kuid teades, et Jim enese eest hoolitsemist kellegi teise kätte ei usaldanud, pidin sellest loobuma ning teisi närvilikkuse põhjusi otsima. Kas pole siin armastus platsis? Kuid ma sain varsit aru, et Jim hoopis Anna Fortinbrasi peale ei mõtlegi ja selle väljamaale sõit teda sugugi ei eruta. Ei võinud ka rahalistest kitsikustest juttu olla, sest ma teadsin, et Jim on küllalt rikas. Ka ei võinud selle põhjuseks olla mingisugused konfliktid kohalikkude elanikkudega valimiste suhtes.

Esimene, mis ma tähele panin, oli see, et ta ei tahtnud mind üksi Manori jätta. Esimene kord mitne aasta jooksul lasi ta armsama klubi juubelipäeva läbi.

— Ma ei jõua enam viimasele rongile, — ütles ta hommikueine ajal mulle, — see pole võimalik, Henriette, ma ei saa sõita.

— Mis sinuga on, Jim? — ütlesin mina, — kas sa tõesti kardad minu pärast? Tuleta meelde, ma olen ju küllalt üksi olnud.

— Seda küll, kuid edaspidi kavatsen ma vähem sind üksi jätta. Kui ma oma kahtluseks tõendavad andmed olen saanud, siis kuuled ka sina põhjustest. Kuid seni elan ma kodus. Väike jaapanlane jääb minuga. Ta tuleb täna linnast ja ma loodan, et sa temale lased toa korda seada.

Ta rääkis oma teenrist Okiadast, keda ta aastat 3 tagasi Tokiost kaasa tõi. Väike jaapanlane oli turu kui koer ja ma rõõmsutasin, et ta tuleb. Kuid sellegi pärast tekitasid Jimi sõnad minus rahutust; ma kujutasin enesele ette, et teda Londonis hädaoht ähvardab.

— Kas sa siis tõesti mulle midagi ütelda ei või, Jim?

Ta naeratas ja naeratas nii, et ma pidin rahustuma.

— Võin natukene ütelda! Kas mäletad pronksláikeyga pärlit, mis mul Pariisis ära varastati?

— Muidugi! Ma mäletan teda väga hästi!... Kuidas võisin ma teda unustada? Kas sa tahad siis ütelda, et...

— Et ma teda leidsin? Ei sugugi. Kuid ma tean kus ta on.

— Tähendab, sa tahad teda tagasi muretseda?

— Ah, jätame selle homseks. Parem käse Okiadale minu kabineti kõrval üks tuba valmis seada.

Oleks ma natukene taipavam olnud, siis oleks ma kohe aru saanud, et Jim oma kalliskivide kollektsoonile kallaletungimist kardab. Siin pean tähendama, et ta oma kalliskiva hoiab rohkem kui hinge. Sealjuures aga laseks ta ennem näo ära tätuveerida, kui briljant kaelasideme nõela kannaks. Kui Pariisis pronksláikeyga pärl ära varastati, siis nuttis ta kui väike laps, mitte sellepärast, et sellega tükk varan-

dust kaduma läks, vaid nii, nagu kaotades oma armsamat mänguasja. Kalliskiva nimetas ta oma mustadeks ingliteks ja arvas, et nad talle õnne toovad.

Niisuguses seisukorras olid asjaolud, kui Okiada Londonist siia sõitis. Jim mulle rohkem midagi ei rääkinud. Suurema jao tervest päevast oli ta kabinetis, kus Adriatika legendide uurimisega ametis oli, kavatsedes sellest terve raamatu kirjutada. Vabal ajal tegutses ta moorteri ja observatooriumi kallal.

Ma pidin mõtlema, et kõik ärevus on kadunud, kui korraga neid ärevaid läbielamisi poleks tulnud, millistest ma nüüd tahan jutustada. See juhtus juunis.

Jim, niipalju kui ma mäletan, jõudis ühelt väikselt sõidult tagasi. Meie jõime koos teed, siis kutsus ta Okiada enesega kabinetti ja töötas kuni lõunani. Hiljemini oli ta väga lõbusas tujus ja jutustas vahetpidamata oma endistest armsatest tegevusaladest ja kahjatses, et ta oma jahtlaeva on hooletusesse jätnud.

— Ma olen enneaegu vananenud, Henriette, — ütles ta; — kuid sellegi pärast mõtlen ma ühe uue laeva osta ja kui sa ennast hästi üleval pead, siis võtan sind Atlandi ookeanile lõbusõidule.

Mina lubasin end hästi üleval pidada ja meie lobisesime oma tulevasesest reisust. Kunagi pole ma näinud teda nii lõbusana. Magama minnes suudles ta mind kaks korda ja ütles mulle imeliku asja, mida ma unustada ei suuda:

— Ma saan observatooriumis ühes Okiadaga töötama ja võib olla tuleb meile kaks meest veel abiks. Sa ära karda Henriette, kui mingisugust kära kuuled. Tea, et midagi ei ole juhtunud ja ma kõige üle valvan.

Jim on mõnikord väga avameelne, vaatab mulle alati silmi ja räägib kõik, mis mõtleb, kuid seeläbi paistev kavatsus, midagi varjata ja see kõrvalehiiliv pilk sütitasid minus uudishimu. Ma ei küsinud küll midagi, kuid tema sõnad ei lasknud mind magama jääda. Raamatud ei aidanud ka. Tema sõnu meelde tuletades, nendest aru saada tahtes, tõusin ma mitu korda üles ja vaatasin aknast välja aeda. Meie elukoht oli endine Tudoride loss, millest ainult kolm külge endisest nelinurgast järele oli jäänud. Minu toad asusid paremas tiivas, just pargi juures. Ja nüüd kujutage enesele ette, missugust hirmu pidin ma tundma, kui kell üks öösel aknast välja vaadates nägin kolme hiilivat kogu seina ääre.

Minu esimeseks mõtteks oli Jimi üles äratada ja talle ütelda, mida ma nägin. Minu heaks omaduseks polnud kunagi julgus ja ma kartsin alati võõraste inimeste tulekut ja veel nüüd, niisugusel iseäralisel olukorral. Minu hirm suurenes veelgi, kui teisel pool pargi otsas, observatooriumis, nägin tuld, mis tõendas, et minu vend veel praegugi seal töötas ja temaga ka meie

truu Okiada. Minu toatüdruk Quemfri ja vana kojamees Wiljams olid ainukesed minu kaitsejad, kuid missugust abi võisid nad mulle anda niisugusel kriitilisel silmapilgul. Ma rehkendasin, et olen suures hädaohus, kui neil inimestel korda läheb majasse tungida, selle peale vaatamata, et Jim rääkis mingisugustest inimestest, kes talle abiks tulevad. Ja millest õieti viimasel juhtumisel karta? Ja mulle tärkas mõte pähe, et Jim ootas täna öösel meie majasse sissemurdmist ja mõles mind selleks ette valmistada, mis öösel juhtuda võib.

Ma mõtlesin esmalt Jimi nõuande järele argpükski mängida, kuid ei suutnud. Minu süda töötas kiirendatult, iga vähem kui hää! sundis mind ehmatama. Ma otsustasin toatüdrukut üles äratada ja sellega sest piinavast hirmust lahti saada. Kui ma oleks võinud ette kujutada, mis mind selle mõtte teostamise juures ootab, vaevalt oleks oma toast lahkunud. Kui ma uksest välja astusin, aigutas pimedus vastu. Kuid mitte see pimedus ei ehmatanud mind, vaid hääld, mis pimedusest kostval ja sammud trepilt. — Nede inimesed on majas! — vilksatas mul peas. Kui ma nüüd paigast liigutan, siis kuulevad nad seda. Samm sammult liikusid nad edasi ja mul oli selge, et neil kavatsus on minu venna rahakappi lahti murda. Teie võite enesele ette kujutada, mis ma tundsin, kui nende salalaterna valgus minu toa uksele langes. Üks toll kõrvale, ja nad oleks mind näinud. Nad olid oma ettevõttesse nii süvenenud, et ei pannud mind poolpimeduses täheleegi ja läksid otse venna tuppa, ust enese järele lukku keerates.

Nähes, et mind midagi enam nende poolt ei ähvarda, jooksin ma kiiresti toatüdruku tuppa, kes vastu minu arvamist väga julgeks osutus. Ta pani end ridesse ja läks observatooriumi vennale teatama. Peale tema äramisekut keerasin ma, kui eht argpüks, ukse lukku ja ootasin värisedes tema tagasitulekut. Ei läinud viit minutitki mööda, kui maja läbibistas hirmus, ebainimlik karjatus.

Mis juhtus? Oli minu vend juba siin? Oli see tema hää! Need olid küsimused, mille peale ma pimedusest vastust ootasin. Ma, nagu unes, kiskusin ukse lahti ja jooksin üles venna kabinetis poole, ühtlasi hüüdes:

Jim! Jim! Ütle, jumala pärast, mis juhtus?

Ta vastas kohe, ilmudes oma kabinetis lävele. Tema nägu ei avaldanud mingisugust erütust ja võis arvata, et ta lihtsalt kavatses hommikuse koiduga jahile minna. Ma vaatasin tema tuppa ja nägin midagi, mida ta, kõige oma osavuse peale vaatamata ära ei jõudnud varjata. Põrandal lamas mingisugune inimene, pealt näha surnud ja Okiada põlvitas ta juures ja oli selle meelemärkusele toomisega ametis. Jim pani kiiresti ukse kinni ja ütles, mind ära viies:

— Näed nüüd, kallid Henriette, mis mõnikord võib juhtuda, kui teaduslike aparatuuride külge puututakse. See inimene seal soovis minu rahakappi ligemalt vaadata, kuid unustas ära, et sinna tugev elektrivool sisse oli lastud. Rahusta ennast ja heida puhkama. Ma ju rääkisin sulle, et täna võõrad inimesed siia tulevad.

— Jim, räägi mulle tõtt! Neid oli ju kolm. Ma nägin kui nad treppi mööda üles tulid. Need on ju röövlid?

— Oh sa vaeseke! — ütles ta, mind suudeldes, — muidugi olid nad röövlid. Ma ootasin neid terve nädal oma juurde küllasse. Ja observatooriumis sel ajal olla, oleks minu poolt lollus olnud.

— Aga ta oli ju valgustatud!

— Ja muidugi! Ma soovisin, et minu külalised veenduksid minu sealolemises ja julgemad oleksid. Kaks neist lendavad praegu oma mootoril Londoni. Üks jääb pantvangina siia. Heida puhkama, Henriette, ja kujuta ete, et midagi pole juhtunud.

— Jim, sa varjad midagi minu eest?

— Kallis õde, — vastas ta, — kas võib inimene, kes ise pimeduses käib, teise eest midagi varjata? Kui ma kõik teada saan, siis kuuled sina sellest esimesena. See ei ole lihtne vargus, sest siis toimetaksin ma hoopis teisiti, vaid teda ümbritseb saladus ja et sellesse saladusesse tungida, pean sinust lahkuma.

Tema sõnad paistsid mulle imelikkudena ja ma ei saanud nende varjatud mõtetest sugugi aru. Möödus öö ja — minu vend ning Oksada olid mõlemad kadunud.

Sellest päevast ei näinud ma teda enam ja tema kirjad rääkisid mulle vähe. Ta on merel, tervise juures, on mitmeski sadamas juba olnud ja ei või ütelda, kunas tagasi jõuab, — see on kõik, mis ma temast tean.

III. Dr. Fabos algab oma jutustust.

15. juunil 191.... aast.

Viimaks ometi täna asun ma ülesande kallale.

Ma pean tõestama internatsionaalse röövliselti olemasolu, kes oma laialise ja kavala organisatsiooniga terve ilma politseid mitu aastat ninapidi on vedanud. Ma tahan teda hävitada ehk hävinen ise.

Ei või ütelda, kunas tärkas mul esimene aimdus tema olemasolust. Mõni aasta tagasi kahtlesin isegi selle võimalikuses, sest ei olnud ühtegi kalliskivide vargust, mille uurimisest ma osa ei võtnud. Ma võin täpselt ära ütelda iga kalliskivi kaalu ja väärtust, mis viimase 5 aasta jooksul Euroopas või Ameerikas ära on varastatud. Ma tean nende inimeste elulugu, kes mõned nende varguste eest on karistatud. Ma võin teile ütelda, kust nad ilmusid ja mis nad ette võtavad, kui neil võimalus avaneks jäl-

jetult kaduda. Ma tean majasid Londonis, Pariisis, Berliinis ja Viinis, kus teie varastatud briljanti niisama kergesti rahaks võite teha, kui pangatähti kullaks.

Kuid siin ka algavad ja lõpevad minu teadmised. Ma olen, nagu laps raamatu ees, mida ta lugeda ei oska.

Lubage mulle natukene laiemalt teile oma sõnade tähendust seletada. Ma algan tühisest ja ainukesest juhtumisest, s. t. sellest, kuidas 3 aastat tagasi leiti meremehe surnukeha ühel tühjalt ranna osalt Nordfolk'is.

Rannavalvur — ehk peale tema vaevalt keegi, kes seda ranna osa kunagi külastab, — rannavalvur leidis ühel omal ringkäigul kevade, 3 aastat tagasi, rannas mereohvitseri surnukeha. Tema mundri nööpidel ei leidunud, vastu reeglit, mitte jälgegi laeva nimetusest, kus ta teenis.

Tema taskust leiti hõbe tubakatoos ja kulduur, mis 5 min. kuue peal seisma oli jäänud. Rannavalvuri arvates pidi surnukeha juba kolm päeva vees olnud olema.

See juhtumine oli kirjeldatud ainult ühes väheleotavas lehekeses ja ma ei teadnud sellest midagi, seni kui minu sõber Murray Scotland-Jardist telegrammi ei saatnud. Kui ma tema juure sisse astusin näitas ta mulle „Eestern Daily Press'i“ artiklit ja ulatas mulle ühe puuvillast riidest pakikese, nagu neid igal briljantidega kaupljal mitu tükki on.

— Ma sooviks teie arvamist kuulda, — ütles ta mulle ilma ühegi sissejuhatusega. — Kas teie teate midagi neist briljantidest, mis siin pakikeses on?

Ma tegin pakikese lahti ja minu ees sätendasid neli briljanti. Üks neist, väga kallis 120 karatiline rõosa kivi oli mul väga tuttav.

— See on punane briljant Ford-Walley'ist, — ütlesin ma. — Küsige parun Lui Rotshildi käest järele ja ta ütleb, kelle omadus ta on.

— Kas see ei ole imelik, et ta leiti meremehe taskust.

— Murray, — vastasin mina, — teie tunnete mind väga hästi selleks, et ennustada, nagu võiks mingisugune asi mind imestada.

— Kuid see pole mitte harilik juhus, eks ole? Sellepärast ma teid väga kutsusingi. Teised kivid pole nii väärtuslikud kui see?

Ma võtsin nad sõrmede vahele ja vaatasin neid vähe aega.

— See siin on eht valge briljant Brasiiliast ja võib kuni 150 naela maksta. Teised kaks on vähem väärt. Neist võiksite oma tütrele paar kõrvarõngast teha, või muuseumile maha müüa 50 naela paar.

— Politseil pole mitte niipalju raha, et teda kõrvarõngaste peale kulutada, — vastas Murray kaunis külmalt, — meie eeldame naisterahvaid ilma mingisuguste ilustusteta, — nii on nad meile sobivamad. Ma arvan, teid huvitavad mõned peensused. Meie ei suutnud rohkem te-

ha ja arvan, et ka teile see mitte korda ei lähe. Teie ei või ju ütelda, et see laeva ohvitser on lihtsalt varguste varjaja. Ühes sellega on ta ka viimane, kes Pariisi elukutseliseks vargaks võiks olla . . . Ja nagu teie räägite, et see on parun Luis'i oma, siis on ta Pariisis ära varastatud.

— Eksite, Murray! Ta oli parun Luis abi-kaasa peaches, kui see kuu aega tagasi Pariisis oli. Kas teie sellest olete midagi kuulnud?

Ta kehtis õlgu ja ütles:

— Ei maksa sellest rääkida! Mis võime meie ütelda? Mitte üks laev pole selle inimese kadumisest teatanud. Tema taskust leiti piip, tubakatoos, kulduur ja see.

Kus on selle mõistatuse võti? Ütelge mulle ja ma asun tegevusesse.

— Kas mingisuguseid paberid ei leitud?

— Ei . . . peale selle . . . Kui teie mulle tema sisu ära seletate, ohverdan ma 100 naela vaeste haigemajale.

Ta ulatas mulle rikutud ja katkise kirjatasku. Selles leidis määritud kalender selle aasta peale, tume pruun juuksetutt, kuld kihlasõrmus ja paberitükike, millel järgmised sõnad seisid:

„Kanten „Kolm sõrme . . . teisipäeval.“

— Ja see on kõik Murray? — küsisin ma.

— Kõik. — oli vastus.

— Otsisite salataskud läbi?

— Iga õmbluse harutasime lahti.

— Kus tal briljandid olid peidetud?
— Sisemisse kahekordsesse vestitaskusse.
— Ja ühtegi sõjariista?
— Mitte midagi, ka hambaharja mitte.
— Kas teil ei ole aimu, mis laevalt see mees võiks olla?

— Lloydid ei võidud meile midagi vastata. See inimene on lihtsalt ühelt laevalt merde kukkunud, kuid missuguselt ja kus kohal, see on teadmata.

Kardan, et tal oli õigus. Politsei palus mind briljandid kindlaks määrata ja seda ma ka tein. — nüüd ei tarvitanud ta enam minu teenistust. Tuli veel ära oodata, mis ütleb Luis Rotschild selle kohta ja seda Murray'le meele tuletades lahkusin. Oleks lollus selle peale pretendeerida, et minu arvamised teda aidanud oleks. Minul kui ka kõigil teistel oli see juhtumine suure saladusega kaetud. Surnud meremees omas kõrgeväärtusega briljantisi ja kukkus ühelt laevalt merde. . . Laev ja meremees . . . seda peab meeles pidama!

Louis Rotschild avaldas suurt usumatust oma briljandi varguse kohta. Ta teatas sellest oma pankiirile Pariisis ja sai teate, et briljant omal kohal on. Selle peale soovitasin ma oma sõbra Murray läbi ligemalt briljanti vaadelda ja ta osutus kõikide üllatuseks väärtusetuks klaasitükiks. Ehk briljant oli ära varastatud, kuid kus ja kunas — see jäi seletamatuks.

Järgneb.

Esimisest armastusest.

M. Gorki.

(Järg 1.)

„Ennem, kui midagi otsustada, peame hästi järele mõtlema“, kuulsin tema tasast häält. Ta piitsutas oma põlve põõsast murtud oksaga ja vahtis linna poole, mis end roheliste aedade vahele ära oli peitnud.

„Ja mina pean ka Boleslaviga rääkima — tema juba aimab midagi ning peab ennast väga närviliselt üleval, ja minule ei meeldi tüli teha.

Kõik oli väga kurb ja väga hea. — Kuid pidi tulema ka midagi rumalat ja naljakat. Minu püksid olid taljes laiad ja sellepärast hoidsin vööd koos suure, kolme tolli pikkuse vask nõõp-nõeiaga, — nüüd ei ole enam sarnaseid.

Nõela terav ots kogu aeg viisakalt kriimustas minu nahka, ettevaatamata liigutus — ja terve nõel pugus minule külje sisse. Mina sain salamahti teda välja kiskuda ja hirmuga tundsin, et sügavast haavast tugevasti verd jooksis, niisutades püksa. Aluspesu minul ei olnud ja kokakuub oli lühike, ainult vööni. Kuidas tõu-

sen mina üles ja lähen märgade, ihu külge kleepivate pükstega.

Aru saades juhuse naljakusest ja sügavalt pahandades tema haleda vormi üle, hakkasin metsikus ärrituses rääkima kohutava häälega, nagu näitleja, kes oma osa unustanud.

Tema kuulas minu juttu alguses tähelepanelikult, siss nagu arusaamatuses ja viimaks ütles: „Missugused hiilgavad sõnad! Teie muutusite järsku tundmatuks.“

See võitis minu lõpulikult, vaikisin imes- tuses.

„Aeg on juba minna — vihim tuleb.“

„Mina jään siia.“

„Miks?“

Mis võisin mina vastata?

„Teie pahandate minu üle?“ küsis ta, õrnalt mulle silmi vaadates.

„Oh ei! Enda peale.“

„Ka enda peale ei ole tarvis pahandada“, soovitas naisterahvas üles tõustes. Kuid istu-

des soojas loigus, polnud minul võimalik tõusta, ja mulle paistis, et minu veri, küljest välja jookstes, vuliseb ojana, — järgmisel sekundil kuuleb tema seda häält ja küsib, mis see on?

„Mine ära!“ palusin mina iseeneses.

Tema kinkis mulle heldelt veel mõned õrnad sõnad ja läks piki kuristiku serva, armsalt vähe kõikudes sirgetel jalgadel. Vahtisin, kuidas ta paenduv kuju vähenes kaugenedes ja heitsin siis maha, rõhutud meeleolus, aru saades, et minu esimene armastus ei ole õnnelik.

Ja nii ka juhtus: tema abikaas valas suure jõe pisaraid, sentimentaalset sülg, haledaid sõnu, ja tema ei julgenud libedatest voogudest üle minu poole ujuda.

„Tema on nii abitu, aga Teie olete tugev!“ rääkis ta pisarsilmil: „tema ütleb — kui ära lähen — siis närbub kui lilleke päikeseta.“

Mina naersin, meele tuletades lillekese lühikesi jalgu, naiselikka puuse ja ümargust kõhtu. Tema habemes elasid kärbsed, sest et seal alati nende jaoks toitu leidus.

„Jah, see on naljakalt öeldud, aga siiski on temal väga valus.“

„Minule niisama.“

„Noh, Teie olete noor — tugev! . . .“

Siin tundsin end esimest korda nõrka inimeste vaenlasena. Hiljem, enam tähtsatel juhtumistel, nägin tihti, kui palju kulutatakse väärtuslikumat südame ja mõistuse jõudu, et üleval hoida lootuseta elu hukkamisele määratutes, ja kui kohutavalt abitu on tugevad nõrgematest sissepiiratuna.

Varsti läksin poolhaigena, peaaegu hullumeelsena, ära linnast ja kaks aastat hulkusin mööda Venemaa teesid. Käisin läbi Volga kaldad, Dooni, Ukraina, Krimmi ja Kaukaasia, ning elasin üle selle aja jooksul arvamata palju igasuguseid muljeid, juhtumisi, muutusin kurjaks, metsikuks, kuid siiski kandsin kustumata hingel meeldiva naise kuju, ehk nägin küll paremaid ja targemaid temast. Ja kui kaks aastat hiljem, sügisel Tifliisis, minule öeldi, et tema Pariisist siia on sõitnud, ning elab minuga ühes linnas. — rõõmustasin nii, et kahekümneaastane tugev noormees, esimest korda elus, minestusse langasin.

Mina ei julgenud minna tema poole, kuid varsti kutsus tema ise mind tuttavate läbi oma poole.

Nüüd paistis tema mulle veel ilusamana ja armsamana. Ikka see neitsilik kehavorm, sama õrn puna palgetel ja sõbralikud sinilille-silmad.

Mees oli jäänud Prantsusmaale, temaga oli ainult tütar, liikuv ja kena, kui kits.

Kui tema poole astusin — oli linna kohal äike ja mühas torm; tänavat mööda, püha Taaveti mäest alla, voolas tormav jõgi, mis sillutuskivid paigast veeretatas. Tuule vingumine, vihane vee kohin, mingisuguste varisemiste mürin väristas maja, aknaklaasid klõrisesid raami-

des, tuba täitus sinise valgusega ja paistis, nagu kogu ümbrus langeks põhjatusse märga kuristikku.

Hirmunud tüdrukukene pugus voodisse riidesse, aga meie seisime akna juures, pimestatud taevases valgusest ja rääkisime, ei tea mis pärast, sosinal.

„Esimest korda näen sarnast äikest“, kostis tasa minu kõrval armsa naisterahva hääl, ja järsku küsis ta:

„Noh, kas arstisite välja armastuse minu vastu?“

„Ei.“

Tema näis imestavat ja ütles tasa:

„Minu jumal! Kuidas Teie muutunud olete, koguni teine inimene.“

Ta laskus pikkamööda tugitooli akna juures, ning ütles tasa:

„Teist räägitakse palju siin. Miks Teie siia tulite? Jutustage, kuidas olete elanud.“

Taivas, kui väike ja kena ta on!

Jutustasin keskööni, nagu pihtides. Kohutavad loodusnähtused mõjuvad minu peale alati erutavalt hästi — seda kinnitas minule ka tema tähelepanu ja pinev silmade vaade.

Ainult harva sosistas ta:

„See on hirmus!“

Ära minnes märkas, et tema mind Jumalaga jättis ilma selle nagu kaitsva vanema naeratuseta, mis minevikus alati mind natuke kurvastas. Sammusin mööda märgi tänavaid, vahetides, kuidas kuu terav sirp lõikab katkiseid pilvi ja tundsin, et pea rõõmust ringi käis.

Järgmisel päeval saatsin temale postiga salmid, mida tema hiljem tihti deklameeris, nii et nad minule meele jäid:

Käskijanna!

Kallistuse ja õrna vaate eest
Andub orjaks osav kunstnik,
Kellele täiesti teada lõbusus kunst
Sünnitada väikseid rõõmusid
Vähest ja eimillegist!

Võtke lõbusat orja!

— Võib olla, väikestest rõõmudest

Tema valmistab suure õnne.

— Kas keegi ei loonud ka looduse

Tähtsuseta tolmü kübemetest?

Oh, ja! Maailm ei loodud lõbusalt:

Vaesed — närused on tema rõõmud . . .

Kuid siiski on temas ka naljakat,

Näituseks: Teie alandlik teener.

Ja on temas ka midagi kenamat,

Seda räägin mina Teist!

Teie! Kuid — vaikus!

Mis tähendavad nürid sõnade naelad,

Võrreldes Teie südamega —

Kenamatest lilledest

Selles lillevaeses maailmas?

Muidugi võib neid vaevalt salvideks nimetada, aga nad olid tehtud lõbusa otsekoheusega.

Istun jälle inimesega, kes mulle kõige paremaks kogu ilmas paistab ja sellepärast ka tarvilik minule. Tema taevakarva sinised riided katavad pehme, lõhnava pilvena tema keha, kuid ei salga siiski kenasid kehavorme. Mängides vöö tuttidega, räägib ta minule mitteharilikke sõnu, — jälgin tema väikeste roosa küüntega sõrmede liigutusi ja tunnen ennast viulina, mida armastusega hääle seadib osav kunstnik.

Ma tahaks surra, tahaks võtta oma hingesse seda naisterahvast, et alaliselt jääks ta sinna. Minu ihu valutab ootavas pingutuses ja mulle paistab, et süda lõhkeb.

Lugesin ette temale oma esimese jutu, mis just ära trükiti, — aga ei mäleta, kuidas ta seda hindas — vist imestas ta:

„Vaata, Teie hakkasite proosat kirjutama!“

Kui unes, kuulen kusagilt kaugelt:

„Palju mõtlesin teist need aastad. Kas tõesti minu pärast tuli teil nii palju raskusi kanda.“

Vastan midagi sellest, et ilmas, kus elab tema, ei ole midagi rasket ega kohutavat.

„Kui armas Teie olete . . .“

Hullumeelsuseni tahaksin teda kallistada, kuid minul on rumalad, pikad, rasked käed, mina ei julge puudutada tema ihu — kardan temale haiget teha. Värisedes tormilisest südametuksumisest, seisan tema ees ja palun:

„Elage minuga! Palun, elage minuga!“

Tema naeratab tasa ja häbelikult. Pimestavalt süttivad tema armsad silmad. Tema läheb toa nurka ja räägib:

„Teeme nii: Teie sõitke Nishnisse, aga mina jään siia, mõtlen järele ja kirjutan siis Teile . . .“

Aupaklikult kummardasin talle, nagu tegi üks romaani kangelane, mida kunagi lugesin, ja läksin, nagu õhus.

* * *

Talvel sõitis tema ühes tütreaga minu juure Nishnisse.

„Vaesele naine võtta — ja öö lühike“, pilkavkurvalt kõlab rahva tarkus. Mina veendusin isiklikult selle vanasõna õiguses.

Meie üürisime kahe rubla eest vana sauna preestri rohuaias.

Ise asusin esisesse ja abikaasa saunas eneses, mis oli ka võorastetoaks. Meie elamu ei olnud just päris kohane perekonnaeluks, — nurkadest ja pragudest tungis külm läbi. Ööseti, töötades, mässisin end kõikidesse riietesse, mis omasin, ja sellepeale veel vaip, aga siiski sain tõsise jooksvahaiguse.

See oli peaaegu ülliloomulik minu tervise ja kannatuse juures, millega tol ajal uhkustasin.

Saunas oli soem, aga kui kütsin ahju, siis täitus kogu elamu lämmastava mäda, seebi ja hautatud vihtade haisuga. Tüdruk, kena kui portsellaan nukukene, säravate silmadega, oli alati rahutu — temal valutab pea.

Ja kevadel hakkasid hulgana ilmuma ämblikud ja tõugud. — ema ja tütar kartsid krampideni neid, ja mina pidin tundideviisi kalossiga pututkaid tapma. Väike aken jäi paksude põõsaste varju, nii et toas alati videvik valitses, aga tujukas, joobnud preester ei lubanud põõsaid üles kiskuda, ehk vähemalt oksid kärpida.

Mõistagi, oleks võinud leida paremat korterit, aga meie olime preestrile võlgu ja mina meeldisin temale, — sellepärast hoidis meid ja rääkis:

„Harjute sellega! Ehk makske oma võlakesed ja siis sõitke kas või inglaste juure.“

Tema ei armastanud inglasi, kinnitades:

„See on laisk rahvus, kes, peale pasjansi, midagi välja mõelnud ei ole ja ei oska sõida.“

Tema oli kogukas mees, ümariku punetava näo ja laia habemega. ta jõi nii, et enam kirikus teenistust pidada ei saanud ja waewles pisarateeni armastusest väikese teravninalise ning musta kui rongi õmbleja wastu.

Viimase tegudest jutustades pühkis ta habemelt pisaraid ja seletas:

„Saan aru, et ta õelus ise on, aga ta tuletab minule püha Femiani meelde ja sellepärast armastan teda ikka.“

Ma vaatasin raamatutest järele, kuid selle nimelist pühadust kuskilt nimestikust ei leidnud.

Minu uskumatus pahandas teda ja usu tõenduseks kõneles ta:

„Vaata, pojuke, selle peale tegeliku elu järele, uskumatuid on ainult kümned; kuna uskujaid — miljonid. Aga mispärast? Sest nii kui kala ei saa ilma weeta elada, nii ka hing ei saa elada väljaspool kirikut. Noh mis! Kas pole arusaadav?! Sellepärast — joome!“

Kui seletasin, et minul on jookswa ja ei joo; siis, tõstes heeringa tükki kahwli otsas kõrgele, tähendas:

„Ka see tuleb uskumatusest.“

Mind piinas ja ei lasknud magada häbi naisterahwa ees selle wiletsa sauna pärast. Mind isiklikult oleks see hirwitaw waesus, mis ei lubanud igakord lõunaks liha, ehk mõnikord lapsele mänguasju osta, wähe waewanud, aga väiksele õrnale naisterahwale ja iseäranis ta tütrele oli see elu häbistaw ning üle jõu käiw.

Õudel, mil istusin oma laua taga palwekirju, edasikaebtusi ja kirjatükke kirjutades, kirusin ning wandusin ennast, inimesi, saatust ja armastust.

Naisterahvas aga hoidis end suurimeelselt, kui ema, kes ei taha pojale näidata, kui raske tal on. Ühtki kaebtust ei kostnud tema huultelt; mida raskemaks muutusid elutingimised, seda elavamaks ta naer. Hommikust õhtuni joonistas ta pilta preestritest ja nende hauda läinud naistest, joonestas maakondade kaarta. Ja kui tellimised näopiltide peale vähemaks jäid, siis valmistas ta, mitmesuguse riidetükkidest, õlgedest ja traadist, meie tänavadaamide jaoks, kõige-

moodsamaid Pariisi kübaraid. Minul ei olnud teadmisi kübarate suhtes, aga, arvatavasti, peitus neis palju naljakat, sest iga kord kui ta, peegli ees, uut kübarat silmitses, — vaevles ta kramplikus naerus. Kuid, nagu tähele panin, mõjusid need kübarad hoopis teist viisi tellijate peale. Sest, oma pead nende kirjute kanapesa-dega ehtides, käisid nad tänaval, iseäralise uhkusega, kõhtu ette ajades.

Ma töötasin advokaati juures ja kirjutasin kohalises lehes, kaks kopikat rea eest saades. Öhtul, teelauas, jutustas abikaasa huvitavalt sellest, kuidas keiser Aleksander II Belostoki insti-tuudis käis, süüta neitsidele kompvekka kinkis ja mõned siis, nendest kompvekkidest, imelikul kombel viljakandjateks muutusid. Ka tihti juh-tus, et mõni ilusam tüdruk, keisriga ühes jahile minnes, jäljeta kadus ja pärast kuulda oli, et Peterburis mehele saanud.

Palju jutustas ta minule Pariisist; mina tund-sin juba teda raamatute järgi, kuid tema tundis seda linna kõrtsude ja vaesemate linnaosade kirju elu kaudu. Need jutustused joovastasid mind enam kui viin, ja ma luuletasin kiidulaulu-sid naisele, tundes, et, just, armastusest naise vastu, on loodud kõik ilus elus.

Kõige enam aga, huvitasid mind jutustused romaanidest, mida ta ise oli üle elanud. Ta rää-kis sellest iseäranis elavalt ja nii otsekohe-selt, et mina tihti vihastasin. Naerdes, kerge pilke-sõnadega, nagu terava pliatsiga, joonistas ta oma peigmehe kindral Rebinderi koomilist kuju, kes enne keisrit põdra peale oli lasknud ja haa-vatud loomale järgi kisendas:

„Vabandage, keiserlik kõrgeausus!“

Järgneb.

Uulitsal.

S. Juschkevitsch.

(Järg. 1.)

Varsti tuli ema kodu. See oli madal, väsinud naisterahvas, kelle riietel veel turu lõhn tundus. Ta oli üleni hallide, punaste ja roheliste kaltsude sisse mässitud nii, et enam sugugi inimese meodi välja ei näinud. Kui ta sisse astus ja külmeta-nud kähiseva häälega „tere öhtust“ ütles, siis muutus tuba korraka nii kohutavaks ja õudseks, nagu oleks vaesus ise üle ukse-läve astunud.

Ta pani korvi sidronitega nurka ja ilma, et kellegi poole oleks pööranud, küsis teed.

„Tänaval, Sonjake, on nii märg, et juba ki-vid kaebavad... Kas tead, mis ma praegu ära sööks?... Tükikese liha, kas eilast ehk üks-kõik missugust.“

Mõteltge ometi, kas või eilast . . . Ei, iga päev peab meil liha olema! Tema viskab selle rä-pase korvi välja ja ütleb mammale:

„Istu juba, mamma, kodu. Sa oled küllalt selle korviga käinud.“

Kes võiks seda uskuda, et mamma ka kunagi ilus on olnud. Aga vanaema räägib, et oli, ja et isa nimetas teda ikka: „minu nukukuke“ . . . „Mamma, ma lähen toon teevett,“ ütles Sonja, teekannu võttes: „miks sa ei istu? Vanaisal on jälle halvem.“

Ta läks välja. Hoovis oli pime. Kui ainult Martsik-Kreek teda ei puuduks. Aga, Jumal te-maga, ükskõik las' suudleb. Vaatan õige Zila ak-nasse. Zila paneb ennast riidesse ja Jenja ajab Sunka Moldaviniga juttu. Sunkat ei või ma sal-lida . . . Temaga ei oleks ma ka miljon rubla eest nõus . . . Benja joob teed . . . Siin Zila juures on alati lõbus! . . .

Jälle on ta toas . . . Otsis välja teeklaasid ja kallab teed . . .

„Joo, mamma, siis saad sooja!“ . . .

Benja räägib alati, et tal on ilusad silmad ja kui ei oleks Zilat siis. . . . Oi küll missugused on meesterahvad! . . .

„Mamma, võta siin on suhkur ja leib . . . Vanaisa, ma annan sulle ka teed“

„Minule ka,“ palub vanaema: „anna leiba!“ Ka temale leiba . . . Jenja räägib, et tüdrukud kulda kudevad. Aga olgu ise minu asemel, kat-sugu. Õpetada on kerge . . .

Kui tee joodud, siis koristab Sonja klaasid laualt. Ema tegi juttu pühadest. Peab padjad pandimajasse viima. Ega muud ei aita. Mis parata? Vanaema kuulab, kortsutab kulmusi, aga vanaisa nägu muutub päris tõsiseks.

Aga Sonja läheb nüüd armsa Zila poole ja kõneleb Sunka Moldaviniga. Võib olla tuleb ka Martsik sinna. Kui Sunka ja Benja on ära läi-nud, siis istuvad Jenjaga ja ajavad salaja juttu. Teie ei tea, missugune tark tüdruk see Jenja on! Ja Jenja ema Rosa hakkab temale seletama, te-da meelitama . . . Mõistate? Siis istuvad nad kaarta mängima, ehk laseb Jenjat endale kaarta välja panna. Ta on just kui päris kaardimoor!... Aga Deribasovi tänaval on praegu nii lõbus, nii ilus, nii valge. Meesterahvad otsivad seal tüd-rukuid ja kõik naeravad, suudlevad üks teisega! ga. Söövad, joovad, pilluvad raha!

Zila seisab ilma jakita peegli ees ja torgib rutuga nõelu juustesse. Tema väikesed nina-sõõrmed liiguvad ärritusest. Hea küll, kui nii,

siis näete, mis ta teeb. Eila Benja tüllitses temaga ja peksis teda. Ja mõtelge, mis pärast, — päris asjata just! Tema ainult tõrkus õlut juomast ja sellepärast on nüüd Benja temaga siasaadik ikka vihane . . . Aga kas tema peab siis õlut jooma, kui ei taha, kui ei saa juua? Tähendab, nagu oleks siis temal õigus suud lahti kiskuda ja valada õlut just kui vaati. Niimoodi kujutab teda omale ette Sunka Moldavin... Kuid eksite, ta ei ole veel müüdnud ega ostetud, temal on veel hing, isegi, Benja ei saa sundida teda seda tegema, mida ta ei soovi.

Juuksenõelad painduvad, kukuvad maha ja sajavad juustesse. . . .

Ah, ha, ha, liig vähe. Andke veel üks pakk, veel kaks, et poleks tarvis kummardada ja põrandalt korjata, ehk neid õiendada. Ja kust ta kammid siis on? Teie mõtlete ikka, et Benja on süüdlane? Ei! Sunka mängis seda kõiki. Aga noh, oodaku, kumagi tasub ta seda temale... Tema Benja on ju rumal, mis sõber ütleb, seda ta teeb.

Kuid ütlege, mis tahes, aga juuksed seisavad tal täna suurepäraselt! Salk kesk otsaesist ripub, kui medaljong. Ainult veel kulumud mustaks teha ja ta näeb siis päris iludus välja. Teate, et tema on Deribasovi tänaval kõige huvitavam. Kui ei usu, siis küsige kõigilt. Tema juure käib üks vana sõjaväelane . . . See räägib, et terves ilmas ei ole Zilast ilusamat tüdrukut. Ta armastab teda suudelda siit ja veel siit . . . Aga noored võõrad tahavad, lihtsalt, ära süüa. Ta on nii meeldiv, magus ja ta oskab hästi suudelda . . . Tõesti, kuidas võis ta veel õlut juua, kui oli juba võõrastega palju viina võtnud? Muidugi, et ei saanud. Kui ta ära ütles, siis mitte jonnit pärast.

Ta armastab Benjat kõige rohkem ilmas. Kui oleks võimalik, siis võtaks ta päikese taevast ja kingiks oma suurele Benjale: „võta, Benja, päikene ja tee temaga, mis iganes soovid!“ Ta kingiks temale selle linna! Ei ta tahaks praegu vaadata ta peale. Noh, peksis, — mis sellest? See ei ole teiste asi. Ei, ta ei saa temaga enam vihane olla. Aga mis märkusi ja tähendusi see Sunka ikka räägib, nagu oleks, Benja . . . Jah, ta maksaks, kas või viis rubla, kui aga teada saaks, mis saladus siin on . . . Veel nii, nii, siit veel vähe . . . Alati istub ka mamma toas . . . Teate, mis Benja teeb? Tema sööb! Tasem, Benja sööb. Kui praegu temale midagi ütelda, siis saaks ta vihaseks. Ta ei armasta, kui teda söögi juures eksitatakse. Ta on hirmus jonnakas. Aga siiski . . . ta ütleb!

„Benjakene, ära pahanda enam minu peale!“ palus ta aralt.

„Tasa, tasa,“ vaigistas teda, käsa vehkides ema. Vanaema isegi värises hirmust: silmapilk võib Benja vihastada, sööginõud põrandale visata ja Zilast peksma hakata . . . Mida see meeleu teeb? Armastad teda ja ole vagane. Käs-

tab õlut jooma — joo õlut. Sunnib kihvti võtma, siis võta kihvti. Ainult, et aga ikka rahul oleks.

Benja rüüpas viina, pühkis käega oma õredad vurrud kuivaks ja pomises:

„Kas sa ei jäägi veel vait?“

Ja, ta on muidugi vagane! Ta ei ütle temale isegi: „ma enam ei hakka vastu puiklema. Au sõna, Benjakene, minul on igav, — lepime ära.“ Noh aga mida see Jenja naerab? . . .

„Jenja, mis see tähendab? Salksilm niisugune, katsu veel naerda, siis teen ma su näol, nende küistega, viis teed. Näete ikka naerab. Närukael niisugune!“

„Ja, see juba meeldib minule,“ rõõmustas Benja õdesi silmitsedes: „tahaksin näha, kuidas nad üks teisega kisuvad . . . Jenja, ettevaatlikumalt! . . . Ämm, kas näete, teie väike on Zilast tugevam, just kui vibu . . . Noh, ämm, joo veel viina“

„Joon, Benjakene, joon küll . . . Lapsed, jätke nüüd, aitab! Kiskusite ja — lõpetage.“

„Ämm, võtke oma klaas!“ ütles Benja. Ta armastas vanamoori ämmaks nimetada, jootis teda viinaga ja ämm oli sellega, viimase paari aasta jooksul nii harjunud, et ei oskanud omale elu teisiti ette kujutada.

Praegu käib tal pea ringi ja mis kõik temale nüüd pähe ei tule, kui seda jutustada, siis ei usuks seda keegi. Esiteks, armastab ta Benjat . . . Kuidas teda ka siis mitte armastada? Suur, otse kui malmist valatud . . . Ta on lõbus, helde, vagane . . . Ja tema võib kinnitada, et Benja hea inimene on, ehk küll vahest võib lüüa nii, et ei kukku enne, kui kümne versta taha . . . Ta tõuseb hommiku vara, läheb turule ja ootab, kuni kauplejad tulevad. Ta otsib siis Benja jaoks kõige parema suutäie...

„Ämm, võta veel üks täis, ja söö see liha-tükk peale.“

„Olgu . . . veel üks . . . Jah heameelega!“

Teie mõtlete, et tema midagi ei teeni? Ei, ei! Ka tema jaoks on tööd . . . Aga kes siis Olga viis Polja juure? Aga kes viis Fenja? Mis? See ei ole hea? Ei tohi! Teil kõik ei tohi, ei tohi . . . Aga kas on kellegil sellset kasu, kui Olja avalik ei oleks? Kas jääb nüüd selepärast päikene seisma? Ah, ah, ha, päikene jääb seisma! Olge parem vagased . . . Tema läheb nüüd kööki tukkuma. Istub toolile, paneb pingikese jalge alla ja laseb, ainult viieks minutiks, silmad kinni . . .

„Vii mind Jenjake! Jalad ei taha enam sõna kuulata.“

Vanamoor taarub jalgadel, viin on ta nõrgaks teinud. Benja naerab lõbusasti:

„Jenja, vaata, et sa teda maha ei lase kukkuda!“

Benja ei ole rahul. Temal puudub siin Sunka Moldavin ja must Vaska... Sunka Moldavin on täitsa mees . . . Päris kammeljas! Kes

joob ära viina, mida enam keegi ei taha! Sunka Moldavin. Kes sööb ära supi, liha, pudru ja leiva tükid, mis järele jäänud? Ikka Sunka Moldavin. Ainult üks asi jääb mõistatuseks, — miks tüdrukud Sunkat ei salli? . . . Kuid tase, seda ei või kõvasti ütelda . . . Paistab, nagu oleks uus Pascha kammelil pea kihama pannud . . . Aga ei, Sunka armastab Sonjat . . . Ja Pascha on temal, Benjal, südame peal, aga Zila ei meeldi enam. Mispärast, seda ei mõista ta kuidagi. Zila teenib hästi ja võib veel kaua töötada, aga siiski . . . Teie ei ole Paschat näinud? Kuue teistkümmet aastane! Selg, nagu suur kapi! Paras emaks . . . ja rind! Aga kui käest kinni võtad, siis tuleb tükk liha kaasa . . . See on alles tüdruk! Ja veel maalt! Teie ei tea, mis tähendab maa tüdruk? See on vaskne hobune ja kukkur kümneks aastaks. — see on kuuekordne maja . . . Maa tüdruk! Teie ärge mõistke nalja maa tüdrukuga! Sunka, käed temast eemale! Ja mustal Vaskal murrat ma kaelaluu, kui peaks Pascha peale silma viskama.

„Zila, korista ära laualt ja tule minu põlve peale.“

Nüüd on Zila jälle lõbus. Kohe, kohe, kus aga ta riided on?

„Jenja, Jenja, kuhu sa minu jaki panid? Anna ruttu, nõpsnina! Mis sa, lollike, silmi põrmitad?“

Ta on jälle Benja põlve peal . . . Benja suust lõhnab viina ja kapsasupi järele, aga see meeldib talle. See on tema lõhn! Siin on ta õredad vurrud. Ta suudleb tema huuli, hambaid. Ta tahaks teda igalt poolt, tahaks ta südant suudelda.

„Sa ei ole enam pahane minu peale Benja-kene? Ütle, et ei ole! Kogu see aeg olen ma nii palju kannatanud . . .“

Ta märkas akna taga Sunka nägu ja ütles pahasekt:

„Sunka tuleb . . . kes teda jälle siia ajas?“

„Kuidas, kes ajas?“ vihastas Benja: „Käi minema põlve pealt! Sunka on minu parem sõber. Ja sina pead minu sõprast armastama . . . kui ütlen: Zila mine Sunka juure magama, siis pead minema . . .“

„Sunkaga?“ Zila silmad muutusid vihaseks.

„Jah, Sunka Moldaviniga.“

Zila hüppas maha põlvelt ja hakkas õlgu kehitades, laulma . . .

Täna püüab ta Deribasovi tänaval kõige ilusam olla. Juba ta oskab seda! Ei ta ei ütle, mis ta teab. Kunagi ei saa Benja seda teada, mis võõrad temaga kõik teevad. Ta peksaks siis surnuks!

Ei, ta ei või seda ütelda, aga siiski tahaks vagusi nõelata . . . On võõrad kes teda alasti võtavad, — käed nii panevad ja siis nii vahivad . . . kas see piinab sind? . . . Ei, nemad teevad veel midagi. Nemad võtavad ennast riidest lahti,

päris alasti . . . See nõelab sind? Ei, ka see ei ole midagi — on veel midagi . . . aga mis? Jah, mis ta veel täna teeks! Lase juhtub aga meeldiv võõras . . . Ta petab sind täna. Ja, jah, just nimelt! . . .

Köögist kostis rabelemine ja siis Jenja hää: „Sunka! käed ära . . . Olge lahked, ma ei ole teie jaoks kass!“

Sunka ilmus ukse peale, naeratava näoga, sõrnesi plaksutades!

„Tere, Zila! Tere Benja! Riidlete! Juba näen, et vihased olete — mind teie ei peta.“

Just alles sõi ta kihlveos kakskümmend lihapirukat ära . . . Kuuled, Benja, kakskümmend tükk! Esimene läks halvasti, teine kergemini, aga kahekümnenda neelas ta juba, nagu ploomi alla. Ja nüüd tahaks nii juua, et peaks kõhu veevärgiga otsekohe toruga ühendama.

„Aga sellegi pärast, viina jood sa ikkagi?“ küisis naerdes Benja.

Arusaadav, et joob. Seda poleks tarvis küsidagi. Aga kes temaga kokku joob? Kutsume Jenja seltsiks. Vanamoor juba magab.

Jenja tuli sisse ja istus rahulikult ta põlve peale, nagu toolile, lõi pea kukla ja võttis klaasi.

Vaadake, ta võttis juba enne, ihe ja nüüd käib peas midagi ringi ning nagu õhetab, aga see ei tee midagi. Ta kummardab natuke nii ja jääb siis magama . . .

„Sa jood jälle viina?“ vihastas Zila. Mis Zila räägib? Mis see tema asi on? Ma tahan, ja on sellega! Aga mitu korda ta ise on purjus koju tulnud . . . Mina sind ei sega, siis ära puudu ka minusse. Ma olen juba kolmeteistkümmet aastane ja sülgan kõigi peale . . . söimab, salksilin, — juuksed lõigatud! Aga omal kukuvad varsti kõik juuksed peast välja.

„Sunka, kalla veel üks klaas! Tema kiuste, tahan juua . . . Vaadake, Sonja vahib akna taga. Sonja, Sonja, tule sisse . . .“

Ta kutsus sõrmega, tõmbas peaga ja saatis, käega mususi.

Aga, kui naljakas! Tõusta ta enam ei saa. Kõik liigub, keerleb. Et ta sõidab . . . Sunka veab teda tuba mööda. Rõõmsamalt, Sunka! Sõida! . . . Ta hakkab kõigi seljas ratsutama . . . Sunka, käed ära! . . .

Sonja tuli sisse ja, kui Jenjat Sunka kätel nägi, lõi imestusest käed kokku.

„Zila, mis Jenjaga on? Laske ta ometigi voodisse heita.“

„Lase heidab . . . aga katsu teda sundida!“

Sonja istub ja vahib aknasse. Juba hakkab pimedaks minema. Kaugel paistab kuu poolratas, katkised, mustad pilved jooksevad taeva all ja õues on nii külm, tuuline — igav on õues.

Ta tahab minna Zilat saatma ja siis temaga kokku rääkida, kuna Polja juure minna. Eila ütles ta Zilale, et juba on otsustanud. Jumal temaga, vähe vaevles, aga sellest ei ole midagi. Sellest suudles teda Roosa, ja tal oli kergem . . .

Täna käis ta siin juba kolm korda, aga kunagi ei saanud Zilaga rääkida. Hommikul mängis ta teiste tüdrukutega. Lisa oli siin. Tema rääkis sellest ka Lisale ja see õpetas, kuidas halbade tagajärgede eest koida. See on ju ka väga tähtis. Järsku juhtub midagi sarnast temaga... Ta kardab vähe, aga sellest saab üle. Vist kõik alguses kardavad... Ka Ljuba oli — tema õige nimi on Haetska — peenike, kõhn, päris laps alles. Ta kaebas oma elu peale, aga Zila ütles, et ta ise on süüdi... Võib olla, on õige. Päeva aeg käis ka Martsik, andis marine-laadi ja tahtis teda suudelda, aga tema ei lasknud. Milleks see? Pealegi, veel nüüd!... Ah, saaks juba Zila minema...

Sunka Moldavin tõstis Jenja üles ja liikkas tasa:

„Mine, Jenja, nüüd pole mul sind enam tarvis! Kas sa ei näe, et Sonja tuli? Ma tahan teda suudelda.“

„Suudle, suudle!“ ässitab Benja.

„Lase, katsub!“ ähvardab Sonja: „ma kisen dan nii, et terve maja kokku jookseb.“

„Aga miks mitte?“ küsib Sunka: „olen mina siis mõni ahv? Benja, vaata, kas ma olen ahvi

sarnane? Mõista neid tüdrukuid! Tuleb mingisugune närukael, vargapoiss, ja see meeldib neile.“

„See ei ole sinu asi, Sunka! Aga küll ma Martsikule ütlen, et sa teda vargaks nimetasid.“

Sunka astus temast eemale ja hakkas kõvasti otsaesist hõõruma.

Kurat võtaks, jood liiga ja muutud loomaks... Aga mis parata? Millegi pärast meeldib temale tüdruk. Alles mineval aastal ei võinud ta teda sugugi sallida, aga nüüd... Andke tema rätik siis suudleb ta seda, ehk andke kõrvarõngas, siis suudleb ta kõrvarõngast. Isegi, tema ema hakkas meeldima...

„Noh, Sunka, kuidas on?“ küsis Benja, silmi pilgutades.

„Kuidas, kuidas! Mitte kuidagi! Küll aeg tuleb, kuna Sonja, ikkagi, minu omaks saab. Kas mul aega ei ole? Ootan...“

Sonja tõusis üles. Kui siit rutem minema saaks! Mida ta minult tahab? Kuhu peita enast tema eest? Kui Martsik siin oleks, siis kardaks ta teda vähem... Aga, Jumal tänatud, juba lähevad...“ (Järgneb.)

Früna.

J. Petruschinsky.

(Järg. 1.)

Aga vaene häbistatud jumalanna istus, nuttes, sohva nurgas, kramplikult oma keha domiino tükkidega kattes, kuni üks leidlik kaardiväelane, uudishimuliste hulgast, mässis ta sineli sisse ja, peaaegu kandes, väljakäigu poole juhtis.

Hommikul Viini vaksalis lugessin juba hommikuses lehes „haruldastest sündmusest“, kus oli kirjeldatud eilane juhtumine maskepidul, muidugi palju teisiti, kui tegelikult oli. Siiski võis aru saada, et meeletu meesterahvas oli maske mees, kes, kas juhtumisi, või etteteatatult, pidul viibis ja elusse ärganud jumalannas oma naise ära tundis. Ajakirjanikud süüdistasid meest tooruses ja mittekultuurilikkuses, nähtavasti, teda põhjalikult vihates selle eest, et soovides pikemaid seletusi mees neid lihtsalt kuradile saatis, millest otsekohene ajakirjanik ka lugejatele teatas.

Väljamaa elu mõjul, hoidus mälestus juhtumisest maskpidule ainult paar päeva meeles ja kadus siis jäljetult.

Möödusid kaks aastat, enne kui ma, peaaegu pool Euroopat läbi sõites, tulin lõbusatelt Rheini ja Seine'i kallastelt, oma tuttavatele, udustele Neeva kallastele.

Peeterburis oli elav talve hooaeg. Ringi sõites leidsin Isaaki, Peetri, Katariina, saared ja

muud tähtsusrikkad asjad Neeva pealinnas oma kohtadel.

Kohe, esimestel päevadel sattusin, ühes vanade sõpradega, Akvariumi. Eeskava ei pakunud huvi: ikka samad kodukasvanud hispaanlased, prantslased ja itaallased, kes vaevase häällega, tingimata käsa vehkides, kupleesid laulsid.

Olin huvitatud jutuaamisest ega vahtinud sugugi püünele. Ka teised, enam kui ükskõiksest kuulasid neid Minni ehk Joule'i jutustusi, sellest, kuidas tema

„Kasvatasin, hoidsin oma kassikest...“
ehk

„Comme elle était masseuse...“

Ootamatult jätsid teenrid saalis kõndimist, vaikis sööginõude kõlin ja kostis ainult mingisugune mahe muusik. Tahtmatult pöörasin pilgu püünele, kus imestusväärikselt kauni kehaehitusega naisterahvas, kujutades Dianat, saates noolt. Nägu õhukeses poolmaskes. Kit-sas, ihuvärvi, vöö peaaegu ühineb roosa ihuga, nagu hämblikuvõrguga katab jalgu, ja ei salga ühtki joont ega kumerust selles klassifises kujus... Naisterahvas vaimustas mind uhke seisakuga. Mingisugune segane mäletus kerkis minu aimduses...

Dianat vahetas Aphrodite. Siis Venus maailuses koostas. Venus, kes merevahust välja tulnud . . . Jumalannad ärkasid ellu üks teise järgi . . . Orkester läks tähelepanemata üle Sibeliuse valtseri peale ja silmade ette kerkis Frina . . . Ornad valtsööri helid tuletasid meele kõik: Warssav, maskepidu, jumalanna, mees ja isegi, vahva kindral — ülempolitseimeister, seisid, kui elusad, silmade ees, nagu oleks see alles eila olnud. Ka süda, ei tea mispärast, hakkas kõvemini tuksuma.

Minu erutus ei jäänud sõprade eest varju:

„Kas meeldib? Tõesti suurepäraline! Vist parem heast mälestusest tõsistest jumalannadest.“

„Ma lähen saadan kaardi.“

„Ei tule välja midagi,“ hoiatasid sõbrad: „romantiline kuid tume lugu: ei võta vastu kedagi ja, isegi, ta aadressi ei tea keegi õieti. Ta on ümbritsetud saladusega ja see kisub veel enam endaga kaasa, — kogu Peterburg on siin teda vaatamas käinud. Terved varandused on pakutud, aga lillegi ei võta, ja siiski, seisab rahva ees alasti siin, juba kolmas kuu, iga õhtu, ning minevase talve läbi Moskvast... Ühed räägivad, et, lihtsalt, ootab millal rikkama kätte saab; teised, jälle, et armastab kedagi „onu Vanjat“, kel tugev rusikas ja kardab seda, kui surma...“

Sõprade hoiatus süttis veel enam soovi tutvunemiseks. Aimasin, et see ei ole lihtne modell, kes ennast valtseri helide all näitab. Kuid juhtumisest Varssavis siiski vaikisin.

Kogu järgmise päeva mõtlesin ainult temast ja õhtul, juba ükski, olin jälle Akvariumis. Tingimata on ta see „ärkanud jumalanna.“

Kõrge, kuldsete juustega, sirgelt, väljakutsuvalt uhke oma alasti iluga, seisis ta, sundides publikumi unustama viina, üks teist ning kõiki mis jäänud mürrarikkasse linna ja nägema ainult, ükski teda — uhket jumalannat.

Tulid meelde sõnad, mis kuulsin kaks aastat tagasi: „ei kummarda inimene, ei hakka orjaks sinisele taevale, ei ilusale merevaatele, kenale lillekimbule, ei ilusale nähtusele teatris, aga naisterahva ilu ees — ilu kuninganna ees kummardab maani ja saab tema orjaks igavesti . . .“

Tundus, et kogu saal olid tema orjad, igal pool oli ainult tema valitsus ilu, isegi ka „inimesed,“ kes nägemusi näinud, avasid suud vaimustusest.

Vist armastuse jumalanna ei olnud ka nii ilus sel silmapilgul, kui imelikult sündis neitsilikust lainte vahust.

Eesriie langes. Sekund vaikust ja kogu saal mürises elavatst kiiduavaldustest. Kuid püünie ei avanenud enam. Tema kadus sealt jumalanna ja ei soovinud lihtsa naisena ilmuda...

Ma olin noor ja mingisugust mõistatust, vähemalt veel, kus segatud naisterahvas, selgitamata jätta ei võinud.

Mitu õhtut järgimööda, veetsin ma Akvariumis ja viimaks sain ta aadressi — Ivanovskaja 18 — teada.

Järgmisel päeval olin seal ja oma üllatuseks leidsin uksehoidjas endist kaasteenijat polgust, pealegi, minu roodu allohvitseri, kavalat väikevenelast.

Kallistused, suudlused ja meeletuletused: polgust, komanderingutest, laskmistest, roodu koerast „Juss'ist“ ja sellest, kuidas viimast surmast päästsid sellega, et karva lühikeseks niitsid ja „Mulka'ks“ ümberristsid, kui ta komanderi kalkuni, kogemata, maha murdis. Lõpuks pärin ka oma jumalannast: kes, mis ja kuidas?..

Kohe näen, et siin täielik saladus, just kui olen mina politsei ja Blisnjutshenko poliitiline:

„Ei tea, ega pole kuulnud midagi, siin elavat ainult korralikud inimesed, mingisuguseid näitlejannasid siin ei ole.“

Näen, et valetab, ega ta muidu minu õpilane ei ole.

„Ärge prüügi silma ajage, vana sõber! Nähtavasti saate hea jootraha, aga ega minagi ilma jäta...“

Ei meeldinud.

Kas mõtlete, et võtaksin teie käest, Jumal hoidku! Teie saatsite mind õppekomandosse. Ilma oleks praegu adra taga sammunud, aga nüüd just kui kõrgestsündinud, isegi raiooni-ülem annab kätt...“

Ta vaatas ringi trepi peal, kutsus siis mind kuntriku ja jutustas saladuslikult, et „nemad“ on, passi järgi Alla Sergevna Prjaslova. Nimi on neipõlvest, sest et mehest lahutatud. Kin-nitas, et kunagi kedagi vastu ei võta ja lilled ning kingitused saadab tagasi. Elab mõistlikumalt, kui ükski mehe naine ja eestkostjast ei või juttugi olla . . . Muidu helde inimene, ning toob lastele tihti kompvekkka ja präänikuid...“

Kirjeldus ja soovitus oli niisugune, et enam midagi ei mõistnud: ühest küljest „sääsk ka ei pääse ligi.“ ja teisest — seisab püünel alasti, nagu just nii peaks olema.

Mõtlesin, mõtlesin ja kriitseldasin siis, viimaks, nimekaardile, et „läbisõidul väljamaalt, palun, alandlikult, mõne miuti ohverdada, ning saatsin Blisnjutshenkoga ülesse.

Viis, ehk küll enne kaua seletas, et asjata tuleb kolmanda korra peale minna.

Ootan. Aknalaua seisab vilets viigipuu. — hakkasin lehtede järgi lugema: „võtab vastu, ei võta“... tuli välja: ei võta. Kahju... Kuid juba tuleb truu valvaja:

„Olge lahked, palutakse! Tegin kõik, mis võimalik, ainult minu pärast oli nõus... ütlesin, et endine ülem ja väga tõsine inimene“...“

„Täna, Kusma, soovitus eest!“

Kui sisse astusin, siis palus mind, soliidse väljanägemiega teenija pisut oodata. Väike võõrastuba oli maitserikkalt kaunistatud. Ainustki asja ega pilti ei olnud, mis oleks kerge-

meelset näitlejanna korterit melde tuletanud... Nurgas seisis klaver ja selle peal Beethoven, Tshaikovski ja, isegi, vanaisa Wagner. Palju oli lillesi, aga mitte jalustrabavates korvides, vaid lihtsates vaasides ja pottides. Lauakese peal se'isid raamatud: Amfiteatrov, Tshhehov, D'Annunzio ja, oh imetus, ka minu jutud... Vähe puudus, -et oleks enesearmastusest üles hüpanud, silitasin käega raamatut ja panin D'Annunziost ülespoole.

Kostsid kerged sammud ja sisse astus Alla Sergejevna, veetleva kõnnakuga. Heledad kuld- sed juuksed, kui kroon, ehivad ta pead. Näo jooned ei ole õiged, aga imelikult meeldivad ja kogu kujust õhkab lihtsuse ja veetlusega. Korraga kadusid mõtted igasugusest intriigist. Tõusin kohmakalt toolilt. Mõtlesin — mis ütelda? miks tulin?... Ta vaatab lahkelt. Suudlesin ta pehmet käekeest. Ta näitas ist- mele.

„Ma olen väga rõõmustatud! Vabandage, et sundisin teid ootama...“ kuulsin mahedat häält: „kujutlege missugune juhus: loen teie juttusi ja, järsku, antakse minule Teie kaart. Ma peaaegu pillasin raamatu käest imestusest ja, muidugi, otsustasin Teiega tutvuneda, ehk küll elan üksiklasena . . . Meie oleme teiega juba vanad sõbrad: kui hea on olla kirjanik, teda pole tarvis tunda isiklikult, et teada kõik, mis ta mõtleb“...

Vähematki koketeerimise varju, ennem kurb- lik noot, kuuldus „üksiklase“ nimetuses.

„Kuidas eksivad inimesed: Blisnjutshenko kinnitas, et ainult tema „heal eestkostmisel“ teie tegite minu jaoks erandi“...

Ta naerab:

„Kusma on imearmas oma olimpialiku ukse- hoidja uhkusega, aga selle eest on ta lõpmata truu ja lubadusi pidada oskab lõpuni“...

Seletasin vagalt: „Ta on minu õpilane.“

Kõnelesime minust, väljamaast, teatrist. Juba muutus videvikuks võorastetoas ja val- gustati lamp; tundsin ennast üsna vabalt, nagu kodu, aga küsida sellest, mispärast tulin, ei julgenud.

Viimaks otsustasin . . .

Enam kui tunni kestis tema kurb jutustus. Ei hakka teda siin edasi andma, kardan, et mitte punktipealne ei oleks, ka ei ole selleks va- jadust sest minu ees on õnnetu Alla Sergejevna päevaraamat, millega, tema autori lahke loaga. lugejaid edaspidi tahan tutvustada.

Järgnevas päevaraamatus, peaaegu ei ole minu poolt muudatusi tehtud. Ainult on välja jäetud kirjeldused, mis asja kohta ei käi, nagu: kooliajast, unistus kursustest, esimese pika kleidi kirjeldus ja ka need, mis tihti korduvad, millega seletatud ka mõnikord suured vahe- ajad. Paljud lühikesed märkused on ühendatud.

Ühes päevaraamatuga, tõi ka, paljajalgne

posteljon, Andrei jaamast kirja, mida siin üles tähendan:

„Armas sõber, teie rääkisite õieti, kui ütlesite minule, et kõik, mida olen üle elanud ja mis nii minu hinge ja ihu vapustanud, ei ole veel ikkagi elu, vaid ainult sissejuhatus elusse. Siis vaid- lesin mina teiega, uskudes, et enam ei ärka enda ega teiste jaoks, et minu hing ei soene enam õr- nusest ja rahust, ehk küll süida, nagu teie teate, tundis armastust. Nüüd näen, et eksisin. Teie tunnete naisterahva hinge paremini, kui arva- sin. Teise vaatusega oma elu näitemängus — mänguga tulega kuristiku kaldal, samuti, kui esimese vaatusega — naisepõlvega, — lõpetas- sin kuu aega tagasi jäädavalt... Saadan teile oma argsed märkused ja olen õnnelik, kui nad vähegi teile kasulikud on teie raske töö juures. Eva tütarde tundmaõppimiseks...“

Anna Sergejevna päevaraamat.

M a i.

Nii siis, sunduslik õppus on lõppenud. Ju- malaga gümnaasium! Vabadus kooli orjusest on hea asi, aga siiski on kahju ajast, millal vara hommikul, põletades suud kuumata teega, kiirelt neelad saia ja õhtust külma praadi ehk kotletti ja siis, lõbusasti raamatutega kolistades, jook- sed kooli.

Igast küljest, igast tänavast ruttavad õpila- sed teaduse templitesse.

Siin ettevalmistuse ja esimese klassi plikad jooksevad lõbusa karjana; kui lõbusad värbla- sed päiksepaistel, vahetpidamata kisavad nad kõvasti, nii et nurgal seisja sambataoline kord- nik juba närviliselt vurrusi liigutab ja on val- mis laste larmis „vaikust- ja korrarikumist“ leidma.

Teise ja kolmanda klassi tüdrukud lähevad juba tõsisemalt, nähtavasti peast õppimata jää- nud ülesandeid korrates ja nõidusi „küsimuse“ vastu pomisedes. Oma hea söögiisu pärast tu- letavad nad nüüd juba suurt vaheaega meelde, kunas võib ära süüa võileiva ehk kana jala, mis praegu rahulikult oma saatust ootab.

Viies ja kuues klass sammuvad juba päris uhkelt, võimalikult, ennast madalamaks tehes, et lühikesed riided pikemad paistaks. Peas, hirmu kõrval lahendamata algebralise ülesande pärast, veel teine tähtsam küsimus: „Kas näen täna Koko't, võrukaela, ja kas ta annab mulle kirja või läheb mööda, nagu eila, ainult vähe oma, mütsi kergitades?...“

Seitsmes ja kaheksas klass on juba täiskas- vanud prellid ja siin ei ole enam unistused güm- naasiumist, Koko'st ehk Lolo'st, vaid juba esi- mese kursi juristist Sergeist ja pühade aeg kodu olnud junkur Maks'ist.

Juba ligidal punane hoone, väikse aiakesega, ja mõne minuti pärast, kogu see elurõõmus las- te hulk, kuulab vaikselt palvet ja sammub klas- sidesse tarkust koguma . . .

Kõigist sellest olen mina üle jõudnud. See kõik on minu jaoks lõpetatud ja jäänud talia-poole . . . Armas kena nooruse aeg! Kui mõtled ta peale, tuletad meeles kõik klassi juhatajate õpetused ja käsud, kõik väiksed romaaniid, õhkamiste, kirjakeste ja trehvamistega, salaja ema eest, kui käekese suudlus oli, pea-aegu langemine, aga, mälestuseks kingitud, juuksesalk ehk paelake, oli suurim õnn austaja jaoks, — siis ei rõõmusta tundmus, et gümnaasium on lõpetatud, et sa oled täiskasvanud, sinu seljas pikk kleit ja juuksed peapeale kammitud ning laua peal tunnistus paarikümne teaduse nimetusega, millele õppinud oled.

Kuid kõige tähtsam on see, et siis sinu ees ei seisnud küsimus: „mis teha edasi?“ Siis oli kõik nii lihtne ja selge: peab õppima, et klassist klassi saada, et olla haritud ja mitte kõigeni jõuda oma mõistusega.

Hiljuti küsisin mammalt: „mis on kõige tähtsam naisterahva elus ja mille poole peame püüdma?“

Mamma lihtne ja armas, kes alati koormatud muredest, meie, laste ja pappa pärast, ütles: „Õnn, lapsuke, on inimese elus kõige tähtsam. Aga õnn ei ole ühesugune kõigil — üks näeb seda ühes, aga teine hoopis teises asjas...“

Siin ongi jälle küsimus! Ütleme, et mammal on õigus, et õnn inimese elus kõige tähtsam on, aga mis peab tegema, et õnnelikuks saada? Pappa kõneleb alati: „Igat asja elus tuntakse võrdlusega...“ Selge ja lihtne! Kuid võimata on kõik järele proovida ja siis millegi peal seisma jääda.

Viimane aasta gümnaasiumis kogu kaheksas klass peaaegu unistas üliõpilasi ja junkruid, trehvamised ja kirjakesed ning kogu aeg kõnelesid, ainult kursustest. Nii oli ka minevatel aastatel ja saab vist olema ka edaspidi.

Kogu noorsugu millegipärast arvab, et kursused on ainuke õnne tee ja ainult seda teed peavad kõik käima. Ja kui kurvad on need, kes ühel ehk teisel põhjusel ei või edasi õppida, nad loevad, et kogu nende elu on asjatu ja kadunud. Viiestkümnest lõpetajast, tingimata, vähemalt nelikümmend hakkavad arstiteadust, õigusteadust ja muud õppima. Nii oli ennemalt, nii saab ka edaspidi olema . . .

Aga tagajärjed . . . Kaks aastat tagasi oli ka, et kolmveerand lõpetajatest läksid edasi õppima. Ja mis välja tuli? Osa said juba esimesel aastal mehele ja jättis õppimist, osa tundis pettumust ja sõitis tagasi kodu ehk läksid üle teise alale, mõned, isegi jätsid tõsise teaduse ja läksid muusika- ja tantsukoolidesse ehk teatri. Ainult kaks-kolm jäid endale truuks ja jätkavad õppimist seal, kuhu sisse astusid. Sarnane on lõputulemus küsimusest: „Kuhu edasi?“ mis seisib nende ees kahe aasta eest nii, nagu seisab praegu minu ees.

Mamma ja pappa ei soovita midagi. Mamma ütleb: „tee, lapsuke, nagu tunned, — sa oled minu! ikka mõistlik“. Aga pappa, kes endale ikka truu, soovib järele proovida, et siis võrdlusega leida . . . Aga aitab filosoferimisest! Laupäev sõidan Voltshkisse, Smakovskite mõisa, kogu suveks Marusja Smakovskaja poole ja seal juba midagit välja ikka mõtleme . . . (Järgneb.)

Ameerika miljonääri ajalugu.

Upton Sinclair.

(Järg. 1.)

IX.

Minnes istungile, mis oli kokku kutsutud läbi-rääkimiseks töölisesitajatega, direktor oli aluses väga ärritatud meeleolulises seisukorras. Kõige pealt sellepärast — mõnus ärasõit „Kometil“ tuli kaheks ööks-päevaks edasi lükata, ja teiseks, teel viskas keegi talle kiviga pähe. Meeleolu langes iga silmapilguga.

Sumedal oktoobri päeval istusid nad pika laua ümber. Neid oli kaheksa, seitse neist olid kahvatanud, mütsidega värisevates kätes, lootusetu pilkudega, kauase mure märkidega näol.

Kaheksas — van Reuseler. Nüüd oli ta neljakümne aastane gentleman, füüsiliselt täiuse kuju, rasvast rippuva näoga. Ja nagu alati, püüdis ta nüüdki välja paista diplomaadina.

Istungi avamisel oli ta veidi kahvatu ja oli

märgata, et kõnele ühendava tooni leidmine talle raskusi tegi. Ta algas sellest, milliseid kahjusid toovad tehased ja kuidas nad praegu katavad vaevalt väljaminekuid. Ta rääkis uutest masinatest ja nende sisseseadest. Laotades tööliste ette virnad paberid, tõendas ta, et masinad, kõvendades ettevõtte intensiivsust, samal kaudsel teel kõrgendada ka tööliste palka. Siis läks ta üle terase hindade juurde ja nende paratamata langemine avaldus selgelt tööliste arusaamatus pikas numbrite reas. Seletus kestis ligi kaks tundi ja töölised kuulasid kogu aja pingul tähelepanuga. Ta lõpetas. Siis rääkis üks saadikuist, väikene närviline ungarlane, musta habeme ja vurrudega. Ta kaldus väga ruttu kõrvale kõne ainst ja läks üle elatistarbe-ainete hindade ja töölisklassi seisukorra juurde.

See äritas direktori ja ta tuletas saadikule meelde, et kõne on hoopis teisist asjust. Ent tööline, tähele panemata hoiatust, rõhutas endiselt. Mister van Reuseleril kippus mitu korda üle huulte vandesõna.

— Teie räägite tööliste seisukorrast, — hüüdis ta, äritatult pliatsiga vastu lauda pörutades. — Aga kas mina võin muuta töölisklassi seisukorda? Teie räägite, et saadava töötasuga ei suuda end toita, aga kes võib otsustada seda küsimust? Üks ei rahuldu summaga, millest teisele küllalt. Kui töölised, näituseks, kulutavad suurema osa oma tasust viina ostmiseks, tulevad minu juurde kaebega, et võimata ära elada? Kuidas . . .

Kuid siin läks direktor segamini, nagu kõris oleks midagi torganud, ja äigades käega üle otsaesise, jätkas oma kõnet hoopis teises toonis.

— Ma leian täiesti asjatuna sarnaste küsimuste arutamise. Omalt poolt tegin ma kõik võimaliku, et selgitada turu ja meie ühisuse seisukorda. See on kõik, mis ma võin. Teie peate võtma samuti arvesse, et meil tuleb üle elada raske olukord ja et ükski kaubandusline ettevõtte pole kaitstud purunemise eest. Poliitilise ökonomia seadused on ühtlased nii tööandjatele kui töölistele. Teatavas olukorras kapitalist . . .

Ta kõne katkestati sel silmapilgul ühe saadiku poolt.

— Lubage, — ütles saadik, — meie ei määrganud mingisuguseid tähiseid, mis oleksid näidanud, et tehased kannavad kahju.

Direktor riivas teda läbitungiva pilguga.

— Kuidas?

— Ma räägin — kordas tööline kõvemini, — et iga uulitsal käija võib näha tööliste seisukorda. Ma tean, et eile suri nälga töölislaps, kuid kusagil ei ole lugenud, et ka aktsionääride ühingu liikmed kannataksid puudust.

Direktori nägu pakatas heleda punaga.

— Teie, näib, tahate kõneleda teravusi? — püüdes end tagasi hoida, rääkis ta.

— Mulle ei jää enam midagi üle, — vastas saadik, kuna kõik teised kuulasid, tagasi hoides hingamist. — Millise õigusega rääkisite jooanud töölistest?!

— Nii — hüüdis mister Robert van Reuseler, haarates kahe käega lauäärest. — Ma näen, asi on läinud liig kaugele, tarvis kord teha sellele lõpp. Palun teid jätta oma väljaminekud ja vilets seisukord ja kuulata mind. Mina avaldan teile: Hungervilly tehased kuuluvad Robert van Reuselerile, aga mitte milgil juhtumisel töölisühisusele, ehk kellegile teisele. Neid juhitakse nii, nagu seda tahab Robert van Reuseler, tema juhib neid nii, et saada kasu, ja töö eest maksab nii palju kui tahab. Kui see mõnele ei meeldi, siis ei ole mul midagi selle vastu, kui see läheb sinna, kus tal näib parem. Aga nüüd kasige siit ja öelge minu sõnad kõigile, kurat teid

võtku, ja pidage meeles, et kunagi ei astu teie jalg üle minu tehaste väravate!

Ja üleni punane vihast, vaikis ta, silmapilgu vaikisid ka saadikud, kurvvalt vaadates talle ja üksteisele näkku.

Lõpuks tõusid nad ja lahkusid vaikides, kuna direktor, ikka veel äritatud, saatis neid silmadega.

X.

Jäädes üksi, kõndis Robert van Reuseler toas edasi-tagasi, kuni viimaks rahunedes istus laua äärde ja hakkas kokku seadma kirjalikku teadaannet tehaste sulgumise kohta. Siis saatis ta kaks telegrammi — ühe kubernerile, teise politsei shefile.

Ta teatas neile, et tehastes tekivad korra- tused ja palus tarvitusele võtta kõik seaduslikud abinõud nende rahustamiseks ja tagasilöömiseks, lisades lõppu, et kõik kahjud, mis tööliste poolt korda saadetakse, tervelt lasuvad valit- suse kanda.

Siis, kutsudes enda juurde valitseja, ütles talle:

— Mr. Grinder, ma sulun tehased ja jätan nad teie hooldada. Võtke enesele kolmsada, ja kui tarvis, kas või kolmtuhat salapolitsei agenti, varanduse kaitseks. Siis kaubelge uusi töölisi ja nädala pärast peab minema kõik endise hooga. Ma olen poolikuse vastane ja tahan kord panna sellele täieliku lõpu. Tehased peavad töötama, kuigi selleks oleks tarvis kutsuda Hungervilly tehastesse pool armeed sõjaväge. See on kõik, ja . . . töölisühisuse liikmeid ei tohi mingil tingimusel tööle võtta.

— Head ööd!

Nende sõnadega riietus ta ja läks uulitsale, et istuda tõlda.

Sadas peenikest vilma ja ta nõobistas palitu tihedalt. Tõld veeres kiirelt mööda uulitsaid, kui korraga kutsar peatas hobused. Ärgates mõtteist, vaatas van Reuseler tõlla aknast ja nägi — uulits kihises rahvast.

Hulk seisis maja ees, millest kanti uulitsale kellegi näruseid kolusid; kaks näljast last kaebasid poollagunenud voodis, mida kandis mees- terahvas, aga uksele seisis naisterahvas, rinnalaps kätel ja nuttis nii kõvasti ning lõikavalt, et ta kisa käis üle hulga summinast.

Äkki aimas keegi, kes istub tõllas. Tigeda kisaga: „See on van Reuseler! van Reuseler!“ tungis hulk ta poole, sarnaselt lainete möllule. Öhk värises kisast ja hüüetest.

Mehed ähvardasid rusikatega, naised saatsid needmisi, sageli lendas kivi. Direktor surus end tõlla nurka.

— Miks te seisate! — karjus ta kutsarile. — Edasi!

Kutsar kahtles. Ta ees oli hulk, taga peremehe vanded.

— Sõitke ometi! — karjus viimane jälle, ja

kutsar, hirmutades hobuseid, kihutas traavi. Palju inimesi kukkus, teisd pagesid surmahirmus, tõugates ja surudes üksteist; aga tõld lendas piki uulitsat, saadetud sõimuvalingute ja kiividega.

XI.

Istudes salongvangunis viinakannu juures, mõtles van Reuseler järele kõiki tänaseid sündmusi. Vaksalis karjusid ajalehemüüjad: „eriline väljaanne! Streik Hungervilly's!“ Ostes ajalehe ja kihutades autoga kodu suunas, luges van Reuseler täielikku kirjeldust oma läbirääkimistest töölisesitajatega, ilutuseks sellele olid juurde lisatud vastastikkused märkused. Siis järgnesid sõnumed, et streik on välja kuulutatud ja algasid korartused; kirjutus lõppes direktori terava arvustusega, — ajaleht oli pahempoolne.

Sõites koju, oma lossi, mis oli kõrvuti isa paleega — oli ta ikka veel mõtetes streigist ja sellepärast tahtmata üllatus, kui teener, avades ukse, teatas:

— Vabandage, sir, teid ootab daam, ta tahab kõneleda teiega.

Van Reuseleris ärkas huvi.

— Daam? — küsis ta.

— Just nõnda, sir. Ta ütles ainult, et tahab teiega kõneleda, ja kuidagi ei taha lahkuda.

— Hea küll, ma tulen silmapilk.

Toas istus naisterahvas, kaetud tiheda looriga. Van Reuseleri ilmumisel tõusis ta, liukates loori kõrvale, van Reuseler taganes kohkudes, — see surnukahvatu nägu sarnanes surnule.

— Sina nähtavasti ei tunne mind? — küsis daam.

— E . . . ei, — tõi kaheldes kuuldavale van Reuseler.

— Kas tõesti, Robby?

— Daisy! — hüüdis see üleni üllatatult.

— Ja, — ütles naisterahvas, — Daisy.

Nad istusid silmapilgu, vaadates vaikides üksteist.

— Noh, — lõpuks leidis van Reuseler, — mis on sul tarvis?

— Vähe, — vastas Daisy, — ma suren, Robby.

— Mis on sinuga juhtunu?

— Mul on külmtõbi.

— Hm . . . Palju aega on möödunud. Kus sa olid kõik see aeg?

— Ma elasin Albanis. Ma vahetasin ju nime, kui lahkusin Nev-Jorgist. Mul on laps, Robby.

— Oo, — hüüdis see. — Tõesti? Poisikene?

— Ei, tütarlaps.

— Hm . . . Ta on ju nüüd aastat, — noh aastat kaksteistkümmend?

— Kolmteistkümmend, Robby. Ja tema pärast ma siia tulingi.

— Saan aru. Ta on siin, Nev-Jorgis?

Ei, ta on Albanis, heade sõprade juures. Ma ei võinud otsustada teda enesega kaasa võtta. Mina . . . mina . . .

Naisterahvas vaikis, vaadates tungivalt mehele näkku, korraga hakkas ta kiiresti rääkima, sirutades tema poole oma kuivetanud käed.

— Tee midagi ta heaks, Robby. Sa teed, eks? Ma sellepärast tulingi siia, et paluda sind selleks. Mul on elamiseks jäänud veel veidi aega, ma ei või millegagi teda aidata, ei või talle midagi jätta. Mulle langesid osaks raskeks päevad, aga tal pole sellest vähematki ettekujutust. Kõik, mis ma võin talle jätta, see on sinu medaljon, kuid sinu saladust varjasin ma pühalikult, ja tütar ei tea oma isa nime. Ma kunagi ei tulitanud sind, Robby, aga nüüd enam ei või . . . Tee tema jaoks seda, mida oleksid teinud mulle.

— Ma mõtlesin, et minu isa hästi hoolitses sinu eest siis, — tähendas Robby kuivalt.

— Ma ei kaeba, — vastas daam. — Kuid töota mulle, et sa ta üles otsid ja ta eest hoolitsed. Ta on nii üks. See ei maksa sulle midagi. Töota mulle seda, palun sind.

Ta hääl värises, ta istus õrnalt tugitoolis, kõvasti haarates käsipuudest. Van Reuseler, olles alati heasüdamline inimene, oli liigutatud.

— Ma teen seda, Daisy, — ütles ta, — ma teen kõik, mis võin.

— Töotad? — hüüdis naisterahvas.

— Jah, ma töotan sulle.

— Hea küll, — ütles Daisy, vaevaga tõustes. — See on kõik, mis mulle vaja. Sul ei ole sugugi raske teda üles leida. Ta nimi . . .

Siin korraga kahvatas ta. Haarates toolist, seisis ta liikumata, surnust kahvatum. Ta nägu avaldas sarnast muret, kurgust purtskas õudne korin.

Van Reuseler tõttas talle appi ja ei suutnud veel teda haarata, kui ta kukkus eluta koguna van Reuseleri käte vahele. Tema hirmunud hüüide peale ilmus teener ja van Reuseler saatis teda voorimeest kutsuma.

— Viige see daam haigemaija, mööda kõrvalisi käike, — käsutas ta.

Ta aitas kanda elutu naisterahva uulitsale. Mööda treppi tagasi tulles ei lakkanud ta pomisemast: „Põrgulikult kahju! Noh, kuidas leian ma nüüd tütarlapse?“

XIII.

Kõik need juhtumised vilkasid Robert van Reuseleri peas, kui ta teenri abil riietus frakki, et sõita sadamasse. Päev veeres lõpule, vihm lakkas ja meri läikis loojeneva päikese kullas, kui ta auto peatus sadamas, kus seisis „Komeet“. Jahi korstnatest kerkisid tihedad suitsusambad, kapten seisis sillal.

— Kõik on valmis, sir, — ütles ta, teretades peremeest.

— Kõik on kohal? — küsis van Reuseler.

— Juba pool tundi, sir.

— Hüüva. Aur peale!

Ja ajal, kui jahil kõlasid kapteni käsud ning

kihises madruste töö, tõttas mr. Robert van Reuser tekile, kus istus seltskond kümme, viisteistkümmend inimest, mõnudes imekenast vaatest, mis avanes avarale merele. Van Reuser võeti vastu tervituste ja rõõmsa kisaga; võõrastel oli täielik põhjus olla rõõmsatena, sest keegi terves Ameerikas ei oskanud olla nii võõraste vastuvõtlik, kui Robert van Reuser.

Jahile oli koondunud kohaliku seltskonna hiilgus. Siin oli võrdlemata mistriss Daimendaust, seitsmekümne kahe miljoni omanik ja Nev-Jorgi seltskonna kuninganna; oli mistriss

Minerhold, kelle varanduse sünnitasid viiskümmend seitse miljoni; Pigshin, kolossaalse terase trusti omanik; Merhem, neljakümne kahe raudtee omanik. Siin oli ka miss Paragon, la debutante. Pariisi iludus ja auosaline.

— Noh, muuseas, kuidas on teie streigiga? — küsis mistriss Daimendoust, teretades Robert van Reuseriga.

— Streigiga? — kordas viimane (ta oli selle juba hoopis unustanud). — „Komeet'il“ ei ole kohta mingisugustel streikidel.

(Järgneb.)

Igavene pettepilt.

M. Artsõbashev.

(Järg. 1.)

Väsimata püüetes parema tuleviku loomiseks, on aindu tekkinud kaks sihti: üks — püüab otsekohe kõrvaldada elust tingimisi, mis sunnivad kannatama ja teine — tahab arendada inimeses sisemist kokkukõla, ning leida sarnast mõtet elule, mis lepitaks inimest kõigi muredega tema isklikus elus.

Inimene, kes on läbi elanud hiigla arenemiskäigu ahvisarnasest olevusest kuni praegusaja eurooplaseksi, ei ole siiski veel kaugele jõudnud oma neljajalgsest esiisast ega omandanud veel niipalju vahendit, teadust ning tahtejõudu, et kõikumata astuda esimest, otsekohest, teed mööda. Tagajärjed, mis saayutatud teadustega on ikkagi veel liig vähesed, võrrelds põhjustega, mis inimeste elu koormavaks teevad. Sellepärast paistab enam osa inimestele, et kergem on leida ja pühendada emast mingisugusele elu eesmärgile ja siis, mitte ainult leppida võitmata kannatustega, kuid leida neis isegi rõõmu ja õnne.

Just sinnapoole olid tuhandete aastate jooksul sihitud peaaesjalikult inimeste mõtted.

Otsimata selle põhjust, uskus inimsugu kaua järjekindlalt, et elu mõte ja eesmärk ilmub mingisugustest „kõrgematest“ inimhinge omadustest, mis temasse istutatud jumalikust jõust ehk vähemalt, õnnelikust juhusest.

Isegi niisugune ratsionaalselt mõtleja, kui Metshnikov ütleb:

„Kõigist andmetest võime meie järeldada, et inimene ilmub mingisuguse ahvi moonutusena ja teda võib vaadelda, kui haruldast inimesesarnase ahvi last, kes sündis enam arenenud ajude ja mõistusega.“

Oleks muidugi väga raske selgitada, kuidas julitus, loomulikus edenemisahelas, mis mingisuguseid hüppeid ei salli, sarnane lubamata nähtus, mida on uute omadustega olevuse tekki-

mine. Niisugune juhuslikus on sama uskumatu, kui jumaliku jõu vahelesegamine.

Palju loomulikum on oletus, et kõik inimhinge omadused on elumõtte enese otsekohe järeldus.

Elumõtte otsimine, mis punase niidina kogu inimhinge ajaloost läbi läheb, ilmub loomuliku järeldusena neile elutingimistele, mis hingelisi ja ihulisi kannatusi suurendavad elu heade külgede kõrval.

Vaevalt oleks inimsugu kunagi hakanud järele mõtlema oma olemise põhjuse üle, kui oleks rahuldunud elust, kui niisugusest.

Tung mõtet leida ilmub alles siis, kui käesolev asi meid otsekohe ei huvita ega rahulda. Inimene ei otsi kunagi mõtet otsekohehes lõbus — nagu: kallistuses, maitsevas söögis ehk ilu imetlemises, sest see, mis iseenesest rahuldab, ilmub ise eesmärgiks, ega tarvita mingisugust põhjendust.

Meie otsime süüa, tundes nälga. Kui ei oleks nälge meile mitte kannatusrikas, siis ei sunniks meid miski toidu üle mõtlema.

Ainult siis, kui üleelamised toovad kannatust, ilmub inimeses soov leida mõtet ja sihti elule, mis õigustaks jõukulutust ja vaevlemist.

Ja kui inimsugu, ainnust ajast, nii sihikindlalt otsib oma olemasolu mõtet, siis tähendab see, et elu, niisugune kui ta on, ei suuda teda rahuldada.

Kuid, siiski, ei järgne sellest veel, et inimene on sarnane kõrgem olevus, kelle jaoks maapealne elu on liig tühine ja vaene. Niisugust meelitatavat otsust oleks võinud alles siis teha kui elu tõesti oleks olnud midagi kaunist. Sest paradisis igavust tunda oleks võinud ainult kõrgem olevus, kes ei tunneks rahuldust juba tõesti — kaunist ja täielikust paradisi elust.

Aga selle jaoks, et püüda vabadusse vangist, kannatada hambavalust, karta surma ja üldse

unistada paremast, hädas olles, — selleks ei ole tarvis olla kõrgemaks olevuseks, vaid selleks, mis on inimene — meeltega loomaks.

Sest ka siga, kui teda tapetakse, kisendab ja rabeleb, valu pärast, ja näljane oinas, muidugi oma moodi, unistab paremast suutäiest.

Inimese elu aga ei ole sugugi parem, kui poolsurnud seal ehk näljasel oinal. Ta on kõik üks lõpmata kannatustes vaevlemine.

Inimese esimese ja viimase hingetõmbuse vahel, ajal mis nii lühike, et võimata tema jooksul ära kasutada isegi täielikult oma jõudu, on iga silmapilk enam ehk vähem piinarikas.

Hädaoht, nälg, külm, väsimus, pettumus, alistus, jõuetus, vanadus ja surm jälgivad inimest vahetpidamata.

Rahulduse ja rõõmu silmapilgud, selle vastu, on harva ja kiirelt kaduvad.

Inimene, sõna tõsisel mõttes, hingab kannatustega. Nad piiravad teda nagu kihvtine udu, mis päikest katab. Kui ka inimene ise peaks mõnel minutil vabamalt hingama, siis kestab ümberringi ikkagi teiste olevuste võitlus elu ja surma peale. Ja mida targem ja tundelikum inimene on, seda raskem on temal selle peale vaadata, mis tema ümber sünnib. Inimese, nagu iga elava olevuse, elu on täiesti kannatuse peale rajatud. Sest põhjusemõtlikult, ainult kannatus on elu tõukejõud; ihna temata jääks elu surnud punkti, sest ainult tema sunnib inimest võitlema kannatusega ja püüdma kaitsta end temast tulevikus.

Ainult isiku jõuetus ja üksilduse kartus on sidunud inimesi, luues peret ja riiki. Ainult võitlus näljaga, haigustega ja looduse saladuste kartus on teadust edendanud. Sama hirm on sünnitanud usud. Jälkus inetu vastu on tekitanud kunsti... Meie armastame, magame, sööme, tühjendame ennast ja mõtleme, ainult, sellepärast, et rahuldamis sünnitab vaeva ja valu.

Sügavamalt mõteldes inimhinge avaldustesse, leiame neis ikka varjatud kannatust.

„Süüdimine on kannatus, vanadus on kannatus, surm on kannatus, armastus on kannatus, iga maise asjaga sidumine on kannatus!“ ütles Buddha.

„Ja iga katse, seda igavest elu seadust muuta, on viinud pettumuse juure.“

„Kõik, mis nii hoolikalt ja kannatlikult seadavad inimesed, kui maksab midagi, siis ainult seda, et kõike, seda heameelega maha jätta!“ räägib Tolstoi.

Schopenhaueri järele on inimese elu „kõikumine kannatuse ja igavuse vahel.“

Kui võiks korruga kuulda, kõik hääled maa peal, — siis metsade ja koskede kohina, arvuta liikumiste müürina, masinate kolina, armastajate sosina, laste naeru, püssi paukude, kisa, naeru, plaksutuse, vile ja maailma rahvamurru vandumise peale, oleks kuulda üks lõpmata, ööd-päevad kestev, igavene kannatuse hää. Hoigavad

ja korisevad surijad, nutavad abitud, vinguvad süüdiad, metsikult kisavad tapetavad, kaebavad õnnetud, hüüavad appi kadujad ja kõik see — kisa, ohkamine, nutt ja vandumine — ühineb üheks hääleks — elu põhihääleks.

Õnn et inimene seda kõiki korruga kuulda ei või, muidu oleks tema elu päris piin olema.

Kõikidest pahedest, siin ilmas, on kõige halvem ja suurem — elu, sest tema mahutab enesesse kõik teised! . . .

III.

Agasiski, on ka inimesi, kes usuvad ja kinnitavad, et elu on hea, on rõõmus.

Enamasti on need inimesed, kes mitte kaugele pole läinud oma neljajalgsest esivanemast ja kes alati on rahuldud oma organismi loomliku nõuetega. Elu kiituseks on neil küllalt juba materjaalsest heakäigust, mis annab: rohket maitsevat sööki, mõnusat sissescadet, lõbustusi ja sugulist lõbu. Kui sarnane inimene seisab astme kõrgemal, siis ammutab ta samad lõbusid kunstist, läbikäimisest huvitavate isikutega, kergest mõistuslikust mängust ehk isegi, mängust teadusega. Ent see on piir ja nad lõbutsevad ilmas samuti, kui ahv iirgmetas: mida tihedam keerulisem ja läbipääsematum mets, seda mõnusa on mängida — ja ainult.

Teine osa elusse uskujaid, koosneb inimestest, kes kantud mingisugusest pealesunnitud ideest. Need on inimesed, kes usuliselt mõtlejad, ehk sotsiaalsed võitlejad. Esimesed painutavad elu niivõrd mingisuguse junaluse kõrgema tahtmise alla, et ei suuda enam isegi sugugi kriitiliselt elu peale vaadata ja kui nad ei võid eitada kannatuste olemasolu, siis püüvad õigustada neid müütiliste tarbetena:

Need on loodud orjad. Nende jaoks on elu hea ja ilus juba sellepärast, et saadetud nende Isandast. Nende õnn on selles, et suudavad oma Läkittäja tahtmist täita. Kus lõpeb siin sonimine, mis elu põhjustest tingitud ja kus algab lollus — on raske ütelda.

Mis puutub inimestesse, kes poliitilise võitlusega väimustatud, siis paistab et nemad näevad elu ainult ühest küljest, mis ei caldu kõrvale ühest partei programmist. Kui nad mõtleks sügavamini oma püüetesse, siis näkside, et elu, mis on mahutud sotsiaalsete headuste raamidesse, jääb liig ühekiilgseks, arenenud inimese jaoks, nii et kaob huvi elamiseks.

Elu kiitmine kõrgema väimuga inimesest näistab kahtlasena, sest kui ta tahab olla järjekindel siis tuleb, tingimata, mõttetu kinnitusele, et kannatus on lõbus, koleduses — elu, rumaluses — tarkus ja surmas — elu.

Nagu mõni, kes on julgenud loogilise lõpuni minna, kinnitab: „elu kestab ka hauas! Elu liikumisrikas, alati muutuv! Siin, samuti, armastatakse, sünnitatakse, alatakse, ning haura väikus ei ole muud kui pettus . . .“

Raske on inimest elu ilusse uskuma panna, ette tuues lõbu, mida tunnevad ussikesed, veel hiljuti mõtlejas, kehas, mis muutunud haisevaks raieks. Samuti on raske kannatajat uskuma panna, et ta oma kannatusest lõbu peab tundma.

„Kui kõik on ilmas ime, siis ei ole imet üldse olemas!“... Kui kõik on ilmas rõõm ja õnn, siis ei ole rõõmu ega õnne sugugi olemas.

Et elu õigustada, on tarvilik tõestada, et temas ei ole kannatust, ehk, et kannatus ei mängi suuremat osa, aga seda on võimata teha, sest seda ei luba igapäevased nähtused, ja kõik püüded selles sihis esildavad kahtlust otsekohesuses ja terves mõistuses.

Õigus, jääb veel pääsetee, mille loogika loomuvastaselt ühineb müütilise sonimisega, kinnitades, et elu on ilus sellepärast, et kõik temas on ütle mata targasti, aga et ka kannatus ja surm on eluga seotud, siis peavad ka nemad olema targasti ja järjekulult ka ilusad. Aga see on vassimine, sest tarkus ja elu ei ole ühesugused mõisted. Ütelda: see on tark, see on loomulik, see on tarvilik, ei tähenda, et see on ilus!

Kui masin, mille rattad purustavad inimest, ja inimene, kes rataste vahel muutub vormita lihatombuks, illustreerivad tarkust ja muutmata looduseaduste käiku, siis ei keela see sugugi nende seaduste ohvrile kannatada suurimat piina. Rahustada inimest sellega, et kannatades alustub ta tarkadele looduseadustele, tähendaks võtta inimeselt õigus ennast tunda, muuta teda ei millekski.

Igal ahelal on kaks otsa. Kokk, kes praeb kala pannil ja kala, kes „armastab rasva sees praadida,“ tingimata ilmuvad ühe ja sama keti lülideks, aga looduseadused, kes kokka osas, ja inimene, kes mängib kala osa, on õigustatud igaüks omamoodi asjaolu hindama. Seda õigust ära võtta, tähendaks ära võtta õigust mõtelda, tunda, elada.

Igasugused katsed õigustada kannatust loogilise mõtlemisega ei ole muud kui sõnade mäng.

Ehk küll vale sarnases küsimises paistab ootamata ja imelik, aga ei tohi unustada, et inimese hirm on suur ja ta hästi maksab nende heategude eest, kes „ülendava pettusega“ katavad „süga-vuse pimedust.“

Sellepärast ei ole ime, kui nõudmine sünnitab pakkumist, ja paljud, isegi suured vaimud, teadlikult ehk teadmata asuvad ülesande lahendusele. Ka tihti petavad nad ennast, ja siis jääb ainult alatsusega nende nõrkuse peale vaadata.

Üksikud ainult on tõesti targalt ja julgelt sammunud läbi eitamise tule ning tulnud optimistlike elu tunnistuse juure. Nende tarkuses ja otsekohesuses ei ole meil õigust kahelda, kuid ei tohi unustada kunagi Schopenhaueri sõnu: „ärge andke tähendust sõnadele, mida ma surres räägin, sest seda ei räägi enam mina, Schopenhauer, vaid minu surnukeha!“

Kui üldine seadus. — ilmub optimistiline ilmnavaade suurtele vaimudele ilhes vanadusega. Võib olla etendab siin osa loomulik mõistuse nõrgenemine, kuid õigem vist on see, et kui keha hakkab kõdunema ja surma tont tõuseb lähedusse, siis rauevad ka suure vaimu jõud.

Elu soov ja surma hirm ei vähene aastatega, vaid kasvavad alatasa. Noorus ei hinda elu, ei karda surma, ta ei oska seda isegi ette kujutada, nii täis on ta elujõudu. Vanadus aga haarab mõlema käega oma viimsatest elu päevakestest kinni ja, hirmus musta haa ees, on valmis mahalgama kogu pikka elu kogemusi. Sellepärast ei ole ka imelik, kui suured vaimud, omas kõrges vanaduses, tundes haa külmust oma kontides, nõrkesisid vaimu ja püüdis mingisugust varju leida oma möödapääsemata hirmsa lõpule.

Need surija vaimu viimase jõu pingutused on tihti naeruvääriliselt kohutavad. Nii jõudis Leo Tolstoi silmakirjalikkuseni ja Salomon lõpetas sonimisega neljakümne tuhande õiglase hinge riigist. (Järgneb.)

Uus naine.

O. S.

Niiüdsel üleilmlisel katastroofide algaval perioodil — sotsiaalse revolutsiooni eelmärkide ajal — sammub, välise vaateleja poolt võib olla tähtsustamatult, suur tegevus: uue naise tüübi kujunemine.

Palju aastasadu kestnud orjapõli ja teoorjus mehe juures on naisest kodulooma või loomakese teinud, herra-mehe lõbustamiseks. Terve tütarlapse kasvatus ülemates klassides püüdis temast õrna lille teha. — elu chet. Tema oskas natuke muusikat, lipitseda ja ilustada ennast, mõistis raha kulutada, aga mitte midagi muud. Tema ise tunnistas oma tarkuse allole-

kut mehele ja nägi oma kohuseid ainult majapidamises ja lastekasvatamises. Alati püüdis tema ennast abikaasale kohaseks teha, mehe mõtted olid ka tema mõtted. Nii ülemate klasside olukord kokkuvõtlikult: abikaasa kui hea perenaine, noorsoo järelejäätja, ning lõbustaja. Kiilaelanikkude poole pöörates näeme sarnast pilti. Siin naine rühhib tööd teha ja on täiesti oma mehe võimu all.

Aga siin ilmub ajaloolisele näitelavase kapitalistlike majapidamise süsteem. Vahe omanikkude ja proletarise klassi, isegi intelligenti vahel läheb ikka suuremaks. Vilets töölise palk.

võistlus tööturul sundis sajad tuhanded ja miljonid naised jätma oma kodu, oma harilikka tegevusi ja minema ellu, vaibrikusse ja ametkoltesse, sundis neid iseseisvalt leiva eest tööga võitlema. Mitte heameelega, aga eedmistega huultel, läksid nad sellesse sumisevasse ja mürisevasse maailma. Nemad peaks paremaks jääda oma nii tuntud kitsasse kärjekannukesse, mis oli nii lähidalt seotud nendega. Aga raudsed ühiskonna evolutsiooni seadused ei tunne kaastundmist. Naised hakkasid iseseisvalt tööd tegema ja imestusega märkasid, et need omadused, mida endine moraal arvas tarvilikuks ja sündsaks naisele, ei kõlba nüüd kulgugi. Tegevusetu olek, sõnakuulelikkus, õrnus — kõik see oli ainult kahjulik halastamata elumaadluses. Tema pidi uusi omadusi vastu võtma, mehe omadusi. Kapitalistline ilm nagu tahab naisest tingimata igasugust naiselikkust välja pressida ja lähendada teda mehele, peale sundides temale tegevust, otsustamisvõimet, valjust. Nende omadustega võivad võitluses, aga need, kes ennast veel oma perekonna ligi suruvad, vanaist olemasolemise varemeist kinni peavad, lähevad hukka. Isegi kõige väiksem elujuhtumine viskab neid prostitutsiooni ridadesse.

Osavõtmine ühiskondlikel elust sunnib naist paratamatult laiendama oma vaimlist silmaringi, oma mõtlemisvõimet. Minu ülesanne olgu nüüd jämedais joontes uue naise kuju näidata. Siiski pean mina enne tähendama, et nüüdsel ajal näeme naises kõige sagedamini uute ja vanade omaduste segu. Nõnda tugev on traditsioon, mis naine ise kuidagi ei taha jätta armust ajast tuntud olemise vorme, ainult elu nõuded teevad tähelepanematult muudatust.

Hingeliigutus oli üks kõige iseloomulisemast endise naise omadusist. Aga nüüdne halastamata tõsidus nõuab kaastundmatalt igalt naiselt, kellel mingisugune elukutse, hingeliigutuste peitmist. Tema tahaks ennast tervelt läbielavale tundele anda, aga seal tuleb määratud tund ja tema peab minema vabrikku, ametkohta. Tema peab töötama, sest elu nõuab seda. Ja naine õpib varjama oma hinge liigutusi, mida mehed juba tegema on harjunud.

Uu naine nõuab vabadust oma mõtteile ja tundeile. Tema ei salli mingisugust vägivalda valitsust. Tasuks tema jätab samasuguse vabaduse ka teistele. Kui palju läheb see lahkuvanast naisest, abikaasast või armastajannast! Meie oleme harjunud nägema, et armastaja paar ei oma üksteist mitte ainult kehaliselt, vaid ka vaimliselt. Sagedasti tahavad just abiellu heitunud pooled kõige pühama hinga nurgakesisse hiilida, kontroleerivad üksteise kirjavahetust jne. Meie oleme harjunud pimedada armukadeduse stseeniga, häbistava kahtlustusega. Ja meile näib imelik, kui näeme, et nüüdisaja naine ei taha kaotada oma indiviidum olekut, kuid

siiski ei vala ta väävelhapet või laimduki oma võistlejanna peale.

Kõrged nõuded mehelt ei ole mitte tähtsustatud uue naise iseloomu omadusile. Mineviku naine harjus mehe kõrval alati hoolitsemata vahekorrale enese viletsa „minaga“. Nüüdisaja naine, kellel tugev mõtlemisvõime, ei või lubada niisugust vahekorda. Tema nõuab oma vaimlisele elule mehelt austamist ja tähelepanu, mida aga mehed hoopiski tegema ei ole harjunud. Selle välja peal ilmub mõnesugusel korral armastuses uue naise muutlik meel. Tema ei või leida siinsat armastajat.

Endine naine ei soovinud hoopis enda iseseisvust. Vastupidiselt, kõik tema piüüded olid sihitud „hea partii“ otsimisele ja tüdruku ainukeseks ülesandeks oli leida õige varsti peigmeest. Iseseisvale elule ei olnud tema võimas. Nüüdisaja naised on harjunud rippumatusega ja oskavad seda kallis pidada. Nemad ei taha mehest rippuvad olla. Sellepärast ei ole neile tähtis armastusside vorm. Ilma armastuseta tema ennast ei anna.

Võib olla, on üks pealähkuminekuid endise ja nüüdsese naise juures armastuse läbielamused. Endise naise terve elu seisis ainult armastuses. Kui oli süda tühi, sii näis ka elu huvituseta ja tühi olevat. Nüüdne naine paneb armastuse kõrvale. Tema elusihit ja mõte on millegis muus, kas ühiskondlikes idees, teaduses või kunstis. Muidugi on ka tema juures mõnesugusel korral perioodid, mil armastus esimesele kohale tõuseb ja kõike muud varjab. Aga need lähevad mööda ja ei täida jäädavalt tema hinge.

Vana moraali raamid ei kõlba uuele naisele. Meie näeme teda patustam nende vastu, meie näeme teda nõnda armastama, kuidas tema tahab, aga mitte seltkonna õigekspidamise järele. Siin võitleb naine traditsioonilise ühekülgse kodanlise moraali vastu, moraali vastu, mis ehitet vale ja võimetuse peale.

Ikka sagedamini ja sagedamini saame igapäises elus nende uue naise „nais-mehe“ tüüpi kujudega kokku. Meie, võib olla, sooviks nüüdses naises oma emade ja esiemade juba nõnda tuttavaid omadusi leida, aga selle asemel leiame midagi uut, mitte harilikku, mis meid sagedasti hirmutab, näib võõras olevat — meie igatseme midagi tuttavat. Aga elu evolutsioon ei pane tähele meie soove, tema läheb oma teed. Uus naine on fakt, mis ikka sügavamalt meie olemasolu vallutab. Teie leiate teda igalpool. On tarvis ainult natuke tähelepanelikumalt oma ümber vaatama hakata. Siin jooksevad nad varasemil hommikuil salkades vabrikuvärvate poole, on tegevuses ametikohtes, õpivad kõrgemais kooles . . . Statistika näitab, et Euroopas ja Ameerikas on juba nüüd enam kui 60 miljoni naist, kellel iseseisev tegevus. Vaadake mingisugusse uude romaani — teie näete uut naist kui kirjanduse tüüpi. Autor tahes ehk tahtmatalt

maalib meile teda, sest temaga puudutakse igal sammul kokku.

Lõpetades sooviks mina natuke töölisklassi naistest ütelda. Kõrgemate klasside naistel on veel üks takistus oma teel: kodanlise ühiskonna ideoloogia. Sellepärast on nende võitlus teravam, raskem. Naine-tööline ei tunne seda takistust, sest tööliste ideoloogia ja moraal on veel oma kujutamise perioodis. Uus naise tüüp vastab proletariaadi loodava mõtlemisviisi tarvi-

dustele. Arusaaja naistööline teab, et tema vabanemine tuleb ühes proletariaadi majanduslise vabanemisega, sotsiaalse revolutsiooniga. Tema ei võitle mingisuguste naise „vabaduste“ või üheõigusluse eest kapitalistlikes riigis, vaid püüab kõrvaldada seda riiki. Käsi käes võitleb meestööline naistöölisega ja ühesuguselt toovad nad võitused kui ka kaotusi, kuni nad uue ühiskonna vormi, mis enam vastavam töölisklassi tarvidustele, võidule viivad.

Meie arvustus.

A. Bogdanov.

(Järg 1.)

V.

Mina algasin meelega enam raskest ja keerulisest. Nii on kergem meie peaülesandest — mineviku kunsti päranduse küsimusest jagu saada. Selge on, et tööriistaks, mille abil töölisklass seda valdama peab ja vallata võib, meie arvustus — tema uue, kõik-organisatsioonilise, kollektiiv-töö vaatepunktiga on.

Kuidas ligineb ta siinkohal oma ainele?

Kunsti toodangu hingeks tuleb seda pidada, mis härilikult „kunstiliseks ideeks“ kutsutakse. See on — tema mõte ja teostamise oluline külg, ehk ülesanne ja selle lahendamise printsiip. Misugune ülesanne see on? Nüüd teame meie: kuidas kunstnik selle peale ka ei vaataks, aga tõeliselt on see alati organisatsiooniline ülesanne. Ja seejuures kahesuguses mõttes: esiteks, asi seisab selles, et kokkukõlaliselt, tervelt mõnda ehk ja kogemusi elementide summat organiseerida; teiseks, — selles, et sel viisil loodud terve ise mõne kollektiivi tarvis organiseerimise tööriistaks saaks. Kui puudub esimene, siis ei seisa meie ees kunstiteos, vaid mõttetus; kui puudub teine, siis ei ole teos kellegile, peale autori enese, huvitav, ja millekski tarvilik.

Illustratsiooniks võtame meie ühe ilmakirjanduse suurimaist teostest, vana kultuuri päranduse kaunima briljandi — Shakespeare'i „Hamlet i“.

Milles seisab tema kunstiline idee? See on organisatsioonilise ülesande ülesseadmise ja lahendamine inimlikust hingest, missugune raske, elulise vastolu tõttu — püüdmises õnne, armastust ja elulise kokkukõla järele, ühelt poolt, — ja paratamatuses, pidada piinarikast, halastamata valju võitlust, teine poolt, kaheks lõhkneb. Kuidas pääseda sellest vastolust, kuidas lepitada seda? Kuidas saavutada seda, et igatsus ja janu kokkukõlavuse järele inimest paratamatais eluvõitlustes ei nõrgestaks, selleks tarvilikke jõude, kindlust ja külmaveresust ei riisuks, — ja et samal ajal peale sunnitud löökide valjus,

löödud haavade veri ja muda, kõike rõõmu ja olemise ilu ära ei hävitaks? Kuidas hinge ühtlust ja sidet uuesti korda seada, mis ägeda kokkupõrke läbi tema sügavama, kõrgema vajaduse ja võimsa nõudmise vahel, mis temale vaenuliku ümbruskonna poolt ette dikteeritakse — kaheks rebenemas?

Ja meie näeme kolie, kui määratu avar selle organisatsioonilise ülesande mõõdupuu on, kui määratu suur üldinimlik tähendus temal on. Muidugi mitte ei käi see ainuüksi Daani printsi Hamleti, ja mitte üksi meie kirjanduse ja elanikkudekogu rohkearvuliste „hamlet'ide“ ja „hamletikeste“ kohta. See ülesanne on — hädatarvilik tegur iga üksiku inimese arenemises; kel jõudu on selle lahendamiseks, selle tõstab ta enesemõismises enam kõrgemale astmele; kel seda ei jätku, selle tarvis saab ta vaimlise hävinemise, või koguni hukatuse hallikaks. Võib olla, tungib see tragism kõige teravamini idealisti-proletaarlase hingesse, ja veel enam — tööväe klassi kollektiiv psühikasse. Vendlus — on tema ideaal, kõige inimsoo elu kokkukõla — tema kõrgem eesmärk; aga kui kaugel seisab sellest ümbritsev õhkkond, vahest sunnib ta teda valju võitlusesse, kõige, mis endiste lugemata raskuste ja pingutustega kätte saadud, tema sotsiaalse väärtuse ja elu mõtte enese, kaotuse ähvardusel. Vähe on temale rõõmusi antud, aga suur on igatsus nende järele; ja ka sedagi vähest, mis olemas on, ähvardab sotsiaalse vaenu ja anarkia ärahoidmata ürgjõulikkus ära võtta, või kihvtitada, lahingu ägeduses, kaotuste ja meeleheitlikkude vastulöökkide palavikus — kas ei katku juba juure pealt võime armastada ja rõõmustada?

Hamleti tragöödia tekib ja areneb niisugusel aluspinnal. Tema on väga vaimurikas, peene artistilise hingega, kuid ühtlasi elust hellitatud. Troonipärija printsi kasvatamiseks on — mõni aastat rändamist üliõpilasena Saksamaal, kõige nauding, mis teaduste ja kunsti õppimine, ühelt poolt, ja elurõõmuline, seltsimeheline ümbrus-

kond, teiselt poolt — pakkuda võivad; viimaks, tragöödia algumomendiks, hele, poeetiline armastus Ofelia vastu... Harva, kellele elus nii palju õnne ja kokkukõla osaks langeb. Hamlet on sellega harjunud, muud ei ole ta kogenud, ja et võigi endale ette kujutada. Aga tuleb aeg — elukolemus ja õudsus hiilivad tema juure, — alguses tumeda eelaimdusena, siis piinarikka silmanähtavusena.

Tema perekond on hävitatud, tema isamaa seaduslik kord on selle alustes kõigutatud. Äraandja — vennatapa valdas tema isa trooni, meelitas tema ema ära; silmakirjalsus, intriigid, liiderlikus valitsevad õue juures; vanade heade kommete hävinemine laguneb maad mõõda laiali, segadusi sünnitades. Tarvis on õigust jalale seada, kuritöödele lõpp panna, isa surma ja perekonna häbistamise eest kätte tasuda. Nii-sugune on Hamleti otsekohene kohustus, temale kõige feodaalse korra mõiste poolt ette dikteeritud.

Kas on temal jõudu selleks? Jah, tema rikkas loomuses on seda; sest ta ei ole ju ainult artist ja saatuse päilaps, mitte ainult „passiivne esteetiker,“ kellele kokkukõlaline ümbruskond, nagu õhk tarvilik on. Ta on peale selle — kuninga, sõjamehe poeg ja vahvate viikingite järeltulija, kes hiilgava sõjaväelise kasvatuse omandanud. Sõjamees on temas, kuid arenemata, siiasaadik kogemata, ja mis veel halvem, seotud ühes isikus passiivse esteetikeriga.

Selles seisabki tragöödia oluline külg. Võitlus nõuab Hamletilt kavalust, pettust, vägivalda, valjust, need on iseendast juba vastikud tema pehme ja õrna hinge, aga muuhulgas tuleb neid juhtida just kõige lähemate, kõige kallimate inimeste vastu: vaenlaste leeris asub tema palavalt armastatud ema, ja ta näeb, kuidas Ofelia intriigid tööriistaks tema vastu tehakse. Vaenlased mõtlevad neid välja, kui kogenud strateegid, kasutavad osavalt tema hinge nõrke külgi. Löögiks ülestõstetud käsi jääb seisatama, seesmine võitlus halvab tahtejõudu, silmapilkne otsustamine vaheldub kõhklemise ja tegevusetusega, aeg möödub tuluta vaielustes iseendaga, — tekib sügav isiku kaheks jagunemine, ja aegajalt isegi päris hukkumine: kõik segab enda lahendamata vastolude kaoses, Hamlet „kaotab mõistuse.“

Harilik inimene olekski niisama hävinenud, ilma, et midagi ära teha oleks jõudnud. Kuid Hamlet ei ole mitte harilikus vaid — kangelase kuju. Läbi meeletumise piinade, läbi raske hingelise kannatuse ligineb ta samm-sammult tõelisele otsustamisele. Kaheks olevuseks ühes isikus — esteetikeriks ja sõjameheks — lagunevad elemendid, tungivad teine teisesse, ja sulavad uueks üksuseks kokku: aktiivne esteetiker, võitleja elu kokkukõla eest. Kaob põhimõttelik vastolu: janu kokkukõlalise järele voolab võitluse tuhinasse välja, võitluse veri ja sopp lu-

nastavad endid otsekohe elu puhastuse ja kõrgemale astmele tõstmise äratundmises. Organisatsiooniline ülesanne on lahendatud, kunstiline idee on väljendatud.

Tõsi küll, Hamlet saab otsa; ja selles on suur kirjanik objektiivselt õiglane, nagu alati. Hamleti vaenlased olid paremas seisukorras: kuni ta end hingeliselt kogus, töötasid nemad, ja valmisid tema hukatuseks kõik ette. Kuid tema sureb võitjana: kuritöö on karistatud, seadusline kord on uuesti üles seatud, Daanimaa saatus antakse ustavatesse kättesse: noore kangelase Fortinbras'sile, inimesele, kes, kui ka vähem suur, kui Hamlet, aga hingeliselt täiesti terve ja tolle feodaalse ilma printsipiidest läbi imunud, mille ideaalid Hamlet'igi valmistasid.

Siin astub meie kriitika teine tegur välja. Organisatsiooniline ülesanne on üles seatud ja lahendatud; kuid missugune kollektiiv autorile elulist materjaali selle lihastamiseks andis? Muidugi mitte proletaarline, millist sel ajal ei olnudki. Hamleti autor, kes ta ka tõepoolest olla võis, — nagu teada, on see küsimus vaieluse all, — oli kas ise aristokraat, või üks ägedatest aristokraatia poolehoidjatest: sellest ilmast võtab ta suurema osa oma draamale sisust, feodaal-monarkiline ideaal vajutab neile oma pitsati peale.

Seal on ühiskondlise korra alusteks — võim ja alistus, usk ilma juhtiva jumaliku jõu sisse, vanadest aegadest maksapandud seaduste muutmatusesse ja pühalikkusesse, ühede inimeste tunnistamine kõrgemateks olevusteks, kes juba endi sündimise poolest ära määratud on juhtima ja valitsema, teiste — alamateks, kes juhtimise alla endid painutama peavad, ja teistsuguse osa tarvis sündsad ei ole, kui ainult alistusele. Kas ei hävita see kõik teose väärtust töötava klassi tarvis?

Vastan küsimusega: kas peab töölikklass teisi organisatsioonilisi tüüpuseid tundma, peale oma enese? Võib ta isegi üleüldse välja töötada ja kujundada seda enesetiipust teisiti, kui võrdlemise ja kõrvutiseadmise teel teistega? Ja kes võiks paremini, kui suur meister ja kunstnik teda võõra organisatsiooni elu ja mõtte sügavusesse viia? Meie arvustuse asjaks jääb — ära näidata tema ajaloolist tähendust, sidet arenemise madalama tasapinnaga, vastolusi elutingimistega ja proletariaadi ülesannetega. Kui see tehtud on, pole hädaohtu karta võõra-tüüpulise organisatsiooni mõju alla sattumiseks; teadmised tema üle muutuvad kalliväärtuslikeks tööriistaks oma loomiseks.

Suure kunstniku objektiivsus annab siin arvustusele paremat tuge. Iseendast kerkib meie silmade ette terve autoritaarse ilma konservatism, tema piiratud oluga, ja inimliku mõistmise võime nõrkusega. Tarvis ainult meele tuletada „Hamletis“ kangelase Fortinbrassi esimest ilmumist — tõuget pöördele Hamleti enese hinges.

Uhke veendumusega enda õiguses, ilma kahtlemiseta ja kõikumiseta viib Fortinbrass sõjaväe mõnesugust maalapikest võitma, mis ei maksa, võib olla, isegi kõige viimase sõduri verd, kes selles sõjas hukkub . . .

Lõpuks, suur tähendus on sel tõsiasjal, et organisatsiooniline ülesanne teoses asetatakse ja lahendatakse võõra ühiskonna elu alusel, kuid lahendus oma üldkujul jääb ikkagi jõusse ka nüüdiselus, ja ka proletariaadi, kui klassi tarvis, — igal pool, kus janu kokkukõlalise järele karmi võitlusnõuetega vastamisi sattub. Kunst õpetab siin töölisklassi organisatsioonilisi ülesandeid kõiges ulatavuses üles seadma ja lahendamada, mis temal tarvilik on üleilmlise organisatsioonilise ideaali teostamiseks.

VI.

Belgia kunstnik Konstantin Mennier kujutab oma skulptuurides tööliste elu ja olu. Tema teos „Filosoof“ esitab tööliste mõtteleja kuju, kes süvenenud millegi tähtsa filosoofilise küsimuse lahendamisesse. Alasti kuju jätab terve ja sügava mulje, näidates meile äärmist mõttejõu pingutamist, mis keskendatud suure ja nägemata takistuse äravõitmiseks.

Milles seisab sammaskuju kunstiline idee? Organisatsiooniline ülesanne on niisugune: kuidas ühendada, siduda lihte rasket kehalist tööd mõtte tööga, ideelise loomistööga? Ülesande lahendus . . . Kes „filosoofi“ kujusse süveneb, mis läbi imbutunud on tagasihoidlikust jõupingutusest, ja milles iga nähtav lihas põnevil hoitult seisma jäänud on üleminemata välisesse tegevusesse, just nagu süvenedes seespoole, — selle tarvis tuleb see lahendus küllalt ülevaatlikult ja kindlalt: *mõte ise on füüsilise jõupingutus*; tema loomus on ühesugune töö loomusega; vastolu si nende vahel ei ole olemas, nende jaotamine on kunstlik ja üleminemine. Täpse teaduse, füsioloogilise psühholoogia, järeldused kinnitavad täielikult seda ideed; kuid palju ligem ja arusaadavam on ta kunstilises kehastuses. Aga tema ülisuur tähendus proletariaadi tarvis ei nõua tõendamist.

Kuid meie arvustus peab küsimuse üles seadma: missuguse klassi, või sotsiaalse rühmituse vaatekohal seisab kunstnik oma loomistöös? Ja selgub: ehk küll ta töölisti kujutab, pole ta ometi mitte töölisklassi ideoloog; tal on töö vaatekoht, aga mitte *kollektiiv-töö*. Tööline mõtteleja on individuaalselt võetud; ei tundu, ehk ainult väga tumedalt, vaevalt tuntavalt märkame neid sidemeid, mis ühendavad tema mõttejõu pingutust miljonite füüsiliste ja vaimliste jõupingutustega, mis teda üleilmlise tööketi lülks teevad. Kunstnik on sotsiaalse asetuse järgi intelligent; ta on ise individuaalselt töötama harjunud, mitte märgates, kuivõrd tema töö oma algusaamise, oma meetodi ja oma ülesannete poolest kõige inimkonna kollektiiv-tööst

välja läheb. Selles erineb töötava intelligenti vaatekoht ainult vähe kodanlisest, ta on niisama individualistiline. Ka siin peab meie arvustus täiendama seda, mida kunstnik anda ei võinud.

VII.

Niiviisi määravad endid iseendast ära proletaarilise arvustuse ülesanded mineviku kunsti asjas. Neid täites annab arvustus töölisklassile võimaluse kindlalt vallata ja iseseisvalt kasutada aastatuhandete organisatsioonilist kogemust, mis kristalliseerunud kunstilistes vormides.

Harilik mõitstmine proletaarilise arvustuse rolli ja mõtte kohta pole seesugune. Sagedamini eksib ta teelt „kodanlise kunsti“ seisukohale, seades küsimust agitatsioon-propagandalisel tähenduses klassiliste huvide kaitseks. Mõni aasta tagasi, tööline Ivan Kubikov, üles kutsudes proletaarlasti vana ilma paremaid kirjanduslisi tooteid õppima, nägi nende mõju järgmisel kujul. Kahtlemata on neis „mitte ükski puhas kuld, vaid ka proletariaadile kahjulikud metallisegu elemendid,“ aga nimelt „konservatiivtasandavad jõud.“ Ometi, see ei ole kohutav, sest et töölisel klassiline aistmine olemas on, mis edukalt lubab temale kulda metallisegust eraldada: „Kui tähelepanelikult jälgime neid muljeid, mis kunstist saadakse, siis näeme, et kuld mõju jätab, aga metallisegu tööliste äratundmisest muljeta möödub . . . Minule isiklikult, tähelepanekute teel, tuli imestada, kuidas opositsiooniline tööline teinekord kõige süütumast teosest revolutsioonilisi järeldusi oskab teha.“ See naiivne vaatekoht on oma aluses ekslik.

Vähe head on ses aistmises, mis tõesti süütust teosest revolutsioonilisi järeldusi teha „oskab.“ Moonutamine on moonutamine. Millest annab see tunnistust? Suurest jõust otsekohe- ses tundes, ja objektiivsuse puudulikkusest, selles, et mõtte sellest tundest madalamal on ja temale alistub. Kas seesugune peab klassi arusaamine olema, kelle ees seisab ilma organisatsioonilise ülesande lahendamise?

Näiteks „kulla ja ligatuuri“ vastastikkuses vahekorras võtab Kubikov Schilleri „Don Karlose,“ kusjuures ta arvab: türannia paljastus, markii Posa sütitavad kõned, see on kuld; aga see, mis ta absoluutlisest monarhiast unistab, kui ka haritud ja humanilisest, see on ligatuur (metallisegu). Ei ole õige. „Sütitavate sõnade“ kaudu mõtte tumeduse ja nõrkuse juures võib lugeja ainult revolutsiooniliste fraaside ja lõõksõnade sihis end kasvatada. Ümberpöörduvalt, absolutismi ideaali elav, kunstiliselt sügav väljendus pole sugugi „ligatuur“ ajalugu mõistva ja proletaarilise kriitika vaatekohal seisva lugeja tarvis. Ideaal on organisatsiooni mõistuline mudel; tunda ja mõista seesuguseid mudeleid, mis mineviku poolt välja töötatud, on tule-

viku organisatori-klassi tarvis hädatarvilik. Isikute-kangelaste võitluses, kes kunstniku poolt välja toodud, tuleb tabada sotsiaalsete jõudude võitlust, mis ära määravad inimeste mõistmise ja tahtejõu ses ajajärgus, samuti ühede või teiste ideaalide vajaduse, mis oleneb ära nende jõudude loomusest. Kunstiline läbitungimine hingesse ajaloost kadunud ja lahkuvatest klassidest, kui ka neist, mis praegu veel tema arendat oma alla võtavad, on üks parematest viisidest omada kokkukogutud kultuur-organisatsioonilist kogemust — mis väärtuslikum parandus ehitaja-klassi tarvis.

Aga niivõrd, kui võrd mineviku kunst võimeline on proletariaadi tunnet ja meeleolu kasvutama, peab ta vahendiks olema nende siivendamises ja valgustamises, ja nende välja laiendamises inimsoo kogu elu tarvis, kogu tema töö-

elutee tarvis, — aga mitte üleskihutuse vahendiks, mitte agitatsiooniliseks tööriistaks.

* * *

Arvustaja, kes oskab üle anda prolariaadile vana kultuuri suurt kunstitoodet, näit., teatris, peale geniaalse tüki etendust, selgitada vaatajale tema mõtet ja väärtust organisatsioonilisest, kollektiiv-töö vaatekohalt, või anda selgitust lühikeses, rahvale kättesaadavas seletavas programmikeses, või valgustada tööliste ajalehe, või shurnaali artikli kaudu suure meistri poeemi, romaani, seesugune arvustaja teeb tööst, tööliste klassile tarvilikku tööd.

Siin on otsatu tööpõld, mis seejuures kõige usaldusväärilisemat tööd nõuab, tööd, mis ilmaski kaduma ei lähe. A. Bogdanov.

Prostitutsioon.

Dr. G. Ploss.

Eelmistel aegadel ei häbenetud Saksamaal igat naisterahvast, kes seesugust asja korda saatis, „hooraks“ (Hure) nimetamast. Seda peeti loomulikult suureks häbitööks. Kuid etnoloogias ei tohi naisterahva prostitutsiooni küsimusele seesuguste vaadetega läheneda. Sest on ju rahvusid, kes mitte ükski, et sallivad, vaid endi naistelt koguni nõuavad, et nad välispool abielu sugulisele kokkupuutumisele anduksid; iseendast mõistetav, et seesugustel tingimistel teguviisid midagi häbitavat ei ole.

Kui meie läbi vaatame, missugustel tingimistel mitmesuguste rahvaste juures välispool abieluline suguline kokkupuutumine tarvitusel on, siis jõuame hõlpsalt veendumusele, et siin väga mitmesugused olud ja mõjud põhjuseks on. Teiste sõnadega öeldud, kui meie seesuguste naisterahvaste poolt toodud ohvrite äratähendamiseks tarvitusele võetud termini *prostitutsioon* tarvitada tahame, siis oleme sunnitud väga mitmesuguste prostitutsiooni liikide vahel vahet tegema.

Välispool-abieluliste suhete üksikutest vormidest oli varemalt juba juttu. Kui pruut jumaluse esitaja, feodaalse valitseja või ametniku juure tuuakse, kes tema peigmehe asemel teda rikkuma peavad, siis ei või meie seda prostitutsiooniks nimetada. Käesoleval juhtumisel sünnib välispool abielu ainult ühekordne suguline kokkupuutumine; prostitutsiooni nime all aga mõistetakse harilikult naisterahvaste korduvat, kasupüüdvat ühendust välispool abielu.

Teistsugust prostitutsiooni, kusjuures niisamuti noored tütarlapsed selleks eriti valitud meestele anduma peavad, kuid mitte ükskord, vaid korduvalt, leiame meie mõningailt *Lõuna-*

mere saartelt. Nii kuuluvad *Marianna saartel* elutsevad *ulitaosid* eriti kinnisesse kogukonda, mis jumalate iseäralise kaitse all seisab (Vaiz). Nad elavad väljaspool abielu tiidrukutega kõige kuulsamaist perekondest, ja, Freisine töenduste järele peetakse nende inimeste ulaelust rahuldust suurimaks auks tiidrukule, tema vastu näidatakse isegi suuremat lugupidamist üles, kui teise, rikkumata tiidruku vastu. Niisuguseid eesõigusid nautisid ka *Polineesia* saartel elutsevad *areod*.

Juhuslist naisterahvaste prostitutsiooni, mille eest seejuures tasu ei anta, võib *külalis-vastuvõtlikkuse prostitutsiooniks* kutsuda. Tema esineb meile kahes vormis, milledest teine meie tundele iseäranis vastik on. Selle kohta leiame Chamisso teoses seletusi, ja hiljem tuleme selle juure veel tagasi. Ühes vormis saadetakse öösiks külalise juure teenija, või orjatüdruk; teises, eriti vastikus vormis, peab külalise öösist magamisaset peremehe tütar või naine jagama.

Usuliseks prostitutsiooniks võib seda juhtumist nimetada, kui kõik templis viibivad naisterahvad teatud rahvusest, või selleks eriti määratud naispreestrid mõne jumaluse auks kohustatud on armastuse naudingule anduma. Lähedas suguluses seisab sellega, ja on sellest esialgselt vististi tekkinud — *pidulik prostitutsioon*, s. o. naisterahvaste kohustus anduda igaihele ja kõigile iseäralistel pühadel.

Prostitutsiooni — *abielu varmis* leiame mõne toore rahva juures. Lebbok võttis selle kombe äratähendamiseks mitte iseäranis kohase nime — *heterism*, tarvitusele. Tema näeb selles, arenemises kõige madalamatel astmetel seisvate rahvaste, üldkommet, kus teatud suguvõsa nai-

sed kõigi meeste ühiseks omanduseks on. Tema ühines terve rida teisi õpetlasi-uurijaid: Mack-Lennan, Morgan, Post, Julius Lippert jne. Niisugust vormi kutsutakse ka *seltskondlikeks* või *kogukondlikeks abieluks*: ometi ei ole veel lõpulikult otsustatud, kas vastab tõeludele väide, et seesugune suguline ühendus, enam prostitutsioon, kui abielu sarnane, algaegadel igal pool kuni perekondlike sideme tekkimiseni valitsemas oli. Teistsugune on asi *vaba armastuse* küsimuses väljaspool abielu seisvate kohta; mis meie paljusis suguharudes leiame. Neid juhtumisi võiks vast mõnesuguse õigusega ühte eraldi prostitutsiooni liiki määrata, ehk küll tütarlaps sagedasti ainult ühele valitule enda kaisutusi annetab. Noori inimesi juhib vastastikkune kalduvus kokku, ja nad peavad sugulist ühendust niikaua üleval, kuni armastus jahtub, või kuni üks pool abiellu astub. Sagedasti kinnitavad nad endi ühendust abieluga. Selles ei nähta midagi hukkamõistetavat, sest et iseendast arusaadavaks peetakse, et täiskasvanud noortele inimestele sugulist maitsemist ära keelata ei võida. Sagedamatel juhtumistel näitavad noored paarikesed teatud omataolist truudust ja püsivust. Kui side, lõpeb, võib uusi suhteid alata ja see ei takista tüdrukut sugugi hiljem abiellu astumast; vastupidaselt, mitmete suguharude juures tõuseb ainult kõrgem lugupidamine tüdruku vastu, kel palju armukesi oli, keda ta oma kaisutustega õnnestas.

Lähedas suguluses seesuguste suhetega seisab see, mida harilikult *konkubinatis* kutsutakse. See on samasugune, abielule lähedalseisev, vorm; konkubinatis kõneleme peatükis, mis abielule pühendatud.

Konkubinatisile sarnane, kuid mitte täiesti, oli prostitutsiooni vorm, mis meie vanas Kreekas leiame. See on heteeria, mida meie ka ülalmainitud heterismiga ära vahetada ei tohi. Kreekamaal oli seaduslikkude abielunaiste osa koduse eluga piiratud, aga mehed otsisid lõbustusi vabas läbikäimises naisterahvastega, kes kõrgema seltskonna mehi järeljätmatalt endi juure meelitasid; peale naiseliku ihaldavuse puutusid nad silma endi hariduse, peenema ümberkäimise ja vaimurikkusega. Heteradeks (greek. hetaira-sõbranna) olid suurelt osalt vabaks lastud orjad; aga vabu naiskodanikke sundis vaesus mõnikord meestega seesugustesse suhetesse astuma.

Alkibiadi, Timandri ja Teodatuse armukesed hoidsid peale endi sõpra surma truult tema mälestust, samal ajal murdsid teised heterad ainult pead, kuidas enda armukest paremini kasutada, nagu see *Lukiani* „heterade jutustustest“ selgub. Athena seltskondlikes elus etendasid heterad suurt osa.

Aristofan toob oma raamatus 135-e kuulsa hetera nime, ka *Solon* tunnistas heterade elukutset seaduslikuks, kui ka seltskonna kõlbluse kaitse tagamõttega, ta lootis sel teel meeste li-

pitsemist abielus olevate naiste järele, kui lubamata nähtust, ära hoida. *Periklus* valis endale abielu põlves kuulsa *Aspatia* seltsiliseks, andis sellega eeskuju ja leidis palju järelaimajaid. *Laisa* müüs enda kaisutusi väga kõrge hinna eest; *Frina* pani theblastele ette tema poolt kogutud varanduse kulul osa hävitatud linnamüüridest üles ehitada lasta. Heteeria oli vanas Kreekas vabaks elukutseks ja seltskonna kombeluse poolt mitte hukkamõistetav.

Need Kreeka heterad endi eluviisides annavad meile juba näituse sellest, mis harilikult sõna piiratud mõttes, prostitutsiooni all mõistetakse, nimelt, enda ihu maksu eest kellegi voli alla andmast. Niisugust prostitutsiooni liiki nimetatakse *üriliseks prostitutsiooniks*. Ka siin tehakse erijaotuste järele vahet, näit., *prostitutsioon kõrvalteenistusena, ajutine või vaheldav prostitutsioon*, ja lõpuks, *prostitutsioon* kui amet.

Niiviisi märkisime meie umbkaudu peaaegu kõik vormid ära, missugustes naissugupool mitmesugustes rahvaste juures väljaspool abielu tarvitusel on, mõnede vormide üle kõneleme meie järgnevates peatükkides üksikasjalikumalt.

Külastisvastuvõtlik prostitutsioon.

Eelpool selgitasime juba, mis meie külastisvastuvõtliku prostitutsiooni all mõistame; see on võõramaalase, külastise varustamine ööseks naisterahvaga. Selles punktis peame Adalbert Shamisso seletusega asja kohta nõusse jääma:

„Kasinus on ainult meie arusaamise järgi voorus. Loodusele enam lähemal seisvates elukommetes, kus naist mehe omanduseks peetakse, on ta kohustatud ainult mehe tahtmisel tagasihoidlik olema. Inimesed elavad jahist. Mees hoolitseb sõjariista ja saagi eest; naine teenib ja kannatab. Võõra inimese suhtes pole temal mingisuguseid kohustusi; kus ta ka iganes võõra leiaks, võib ta teda tappa ja ta varanduse ära võtta. Aga kui ta võõrale elu kingib, siis on ta ka kohustatud temale kõike muud elus tarvilikku andma. Sööki valmistatakse kõikide tarvis, kuid meesterahval on veel naisterahvast tarvis. Enam kõrgemal astmel saab võõraste vastuvõtlikkus vooruseks, majaperemees ootab külastist väljas tee ääres, kutsub teda enda telki, või enda katuse alla selleks, et ta kõigekõrgema õnnistuse tema elumaija kaasa tooks. Niiviisi selgub hõlpsalt, et ta isegi kohustatud on võõrale oma naist pakkuma, mille juures tagasilükkamist peremehele haavavaks peetakse. Need on puhtad ja rikkumatad eluviisid!“

Niisugused elukombid on õige laialdaselt tarvitusel; meie reisijate aruandeid lugedes, kes *Aafrikas, või Aasias, või Lõunamere* saartel rännanud on, leiame õige sagedasti märkusi juhtumiste kohta, kus reisijaid väga sõbralikult vastu võeti, ja neile peale elu tarbainete ka noori naisterahvaid saadeti. Vaevalt on tarvis sarnase saadetuse otstarvet lähemalt seletada.

Harilikult saadetakse võõramaalase korraldusse orjatiidruk, või üks paljuist liignaistest.

Ka muistsetel aegadel tulid sarnased nähtused ette. Talmudi traktaadis „Abadah Soroh“ — väärjumala teenistuse üle — leiame huvitava näituse sellest, toon selle Evaldi tõlke järele:

„Kord istusid Persia kuninga *Shaburi* ja *Max Jeguda* ja *Bati S. Tubi*, siis toodi „efrogi“ lauale, kuningas võttis tüki endale ja teise andis ta *Bati S. Tubile*: selle peale võttis ta noa ja lõi seda kümme korda maa sisse, alles selle järele löikas ta teise tüki ja andis *Mar Jegudale*. Siis ütles *Bati S. Tubi*: kas mina ei ole juut, tema tarvis torkad sa noa kümme korda maa sisse, aga minu tarvis mitte? Kuningas vastas: *Mar Jegudi* vagaduses olen ma veendunud, aga sinu omas mitte. Teised arvavad, nagu oleks kuningas *Bati S. Tubi*le vastanud: tuleta meelde, mis sa eelmisel ööl tegid.“

Nimelt saatis kuningas mineval ööl neile kaks naisorja. *Mar Jeguda* saatis oma orjatiidruku puutumatu tagasi, kuna aga *Bati* tema jaoks määratud orjatiidrukuga ööaset jagas, mispärast kuningas ka tarvilikuks ei pidanud tema jaoks nuga puhastada, nagu see juudi tarvis ette kirjutatud oli.

Nagu juba eelpool mainitud, antakse võõra kätte sagedasti oma naine, või tütar. Niisuguse mitte-ilusa teguviisi põhjused on *Shamisso* poolt selgitatud. Tema rääkis *Lõuna mere* rahvastest. Bugenvil kõneleb ka, et *Polineesias* tütre või naise pakkumine sugugi haruldane asi ei ole.

Ja ka paljuis muus paigus kohtame sarnast toorust. *Binduli* teatab sellest *Gunsasi* elanikkude kohta *Lääne-Himalaides*. *Ermann* ja *Krashennikoff* kohtasid sarnaseid võõra vastuvõtmise pruuke *Kamtshatkas*, *Middendorfi* — *samojeedlaste* juures.

Paljude *Siberi* suguharude juures leiame *Middendorfi* sõnade järele ka tänapäev niisuguseid nähtusi, kuid oleks ekslik arvata, et neil rahvastel, kelle naisterahvad meie mõisteid kashinuse kohta nii vähe jagavad, naiselik truudus puudub. Naisterahvas andub seal ainult mehe käsul, kelle omandus ta on, ja kes temaga enda äranägemise järele talitades, teda ka lühikeseks ajaks kellegile teisele isikule tarvitada võib anda.

Põldu harivate *tshuktshide* ja *korjükkide* juures peeti, *Georgi* sõnade järele, suureks haavamiseks, kui külaline peremehe poolt saadatud tütre või perenaisest ära ütles.

Segstid peavad, *Ostafjevi* jutustuste järele, niisamuti endi kohuseks endi naise ja tütreid külaliste kätte anda. *India kamantshidest* jutustab *Skuhlkraft* ja *India tinnedest Hirn* sedasama. Ka *eskimolaste* juures kohtame just sedasama; nad on lisaks veel kõige enam jultunud:

„Ööseks heidavad nad kõik läbisegi ihuhalasti ühe hülgewaiba alla; külalisele antakse, nagu *Parri* leidis, paik sealsamas, temast ainult pisut eemale nihkudes. Temale pakutakse ka naise tarvitada.“

(Järgneb.)

Jumalast ja kuradist.

E. Daenson.

(Järg 1.)

Siis pööras p. Lutsifer nende poole:

— „Minu vennad, tulge minu järel. Kõigevägevam jumal on õige. Tema ilmutab meile uue ime ja näitab oma vägevust, tehes kurjuse heaks.“

Ja kui nemad kõigekõrgema ette tulid, ütles temale p. Lutsifer:

— „Issand jumal, kõigevägevam ja kõigeheldem, Teie nõrk sünnitus alandlikult palub Teid leppida sellega et „Kurjust“ luues eksisite.“

Issand süttis pühas vihas ja vastas:

— „Lutsifer, kes lubas sinul arvustada oma isanda tegusi? Oled unustanud et olen sinu issand jumal ja järjekult — ilmpatuta? . . .“

— „Suur jumal“ — ütles Lutsifer, „vaddocke, et Teie ilmpatustus ei muutuks eksistuste hallikaks.“

— „Kavaluse vaim“, — kisendas kõigevalitseja, „kas vaikid juba!“

Püha Lutsifer rahustas ennast ja ütles:

(Lutsifer'i seletuse järg).

Õpetus kurjast vaimust ja tema teenritest sai oma järjekindla arenduse ja muutus ametliku kiriku õpetuseks XVI aastasaja alguses. See ajajärk on iseäranis müstiline kogu Euroopas. See põhjeneb terve rea ökonoomiliste ja sotsiaalsete põhjuste peal. Kapitaaali sündimisega Euroopas käisid kaasas mitmesugused põrutavad nähtused; maa suurnikudele üleminek ühes lammaste kasvatamisega; linna käsitöö langemine; kibe võitlus sellide

ja peremeeste vahel; talupoja sõjad“ kogu Euroopas mässud ja vastuhakamised Inglismaal, Prantsusmaal ja Saksamaal; alalised ja pikaldased sõjad sisemaal ja asumaaadel, mis hirmust laastustööd tegid; katk mis pooled inimesed hävitas; sifilise laialilagunemine; maessugu arvu suur kahanemine; rikkuse kogumine suurnikkude kätte ja nende lõbutsemine ja häda ning nälg laialdas-tes hulkades, — kõik see loos pinda müstilistele kujutustele ja uskudele. Kautski iseloomustab seda nähtust

„Ka issanda eksimised on püha tõe.“ Kor. I, 25.

Nende sõnade alla painutasid end kõik taevalised ja issand õnnistas neid.

III. peatükk.

Kuidas Mammon, p. Lutsiferist saadetud, „maailma varanduisi“ näidates Jehovat avatles.

Ja ütles eneselle p. Lutsifer: „Kui issand tahtis olla eksituses, siis teeme temale midagi kurja, et tema võtaks ja heidaks seda põhjatusse.“

Ja kutsus p. Mammona ja ütles:

„Mammon, mine maa peale, kogu seal kõik mis niisama hiilgab nagu mina, lenda ja vii siis minu nimel kõigevägemale.“

järgmiselt: „vihavaen, hirm ja meeleheitmine olid igapäevased külalised urtsikus ja lossis. Igaüks, hirmuga, ootas homset päeva. Igalpool valitses kartus oma julgeoleku pärast, võitmata sotsiaalsete jõudude ees, mis ei tegutsend mitte üksikutes piirkondades vaid olid nuhtluseks tervetele rahvastele. Usust kadus tema elurõõm. Tema hakas arendama oma tumedaid ja kohutavaid külgi.“

Igal pool hakas inimestele paistma kurivaim ja nende kujutus püüdis näha teda võimalikult öela ja hirmsana. Elu hirmud ja maailma pahed said oma kirikliku seletuse ja hirmunud inimese ette kerkis hirmus kurat — suurem kui jumal, kes juba pikkamööda tema varju jäi.

Lainena käis üle Europa XV a. lõpul ja XVI a. algul kõiksugused külgehakavad haigused. Enesepiitsutajate liikumine, hulgaline nähtuste nägemine ja hulgaline naisterahvaste kurvameelsus. — olid aluseks, millel kerkis ristiusu kurjavaimu õpetus.

Kõik, harilikust surelikust kuni usupuhastajateni hakasid jampsima koraditist ja, isegi, nägid neid ilmsi. Meieni on jäänud hollandlaste jutud, kes nägid kuradid hirmutisena, kellel härja pea oli; jutud vaimulikudest, kes põrgus käinud; jutt Lutherist, kes kuradit nägi ja sellesse tindipottga viskas . . . Ja kuidas siis ei oleks pidanud kirik seda ärakasutama. Kohe hakasid jumalamehed seda kõike korraldama ja pühakirja alusele seadma, mis haiges keskaja Europa õhus heljus.

Kurivaim on, keskaja arvamise järele, kõiknägi, kõikteadja ja igalpool olijä. Tema on kõigevägem kurjuse vaim, jumala järeloomaja. Oma teenrite abil püüab tema inimeste hingesi oma võimusesse saada, meelitades ära jumalalt usklika ja kirikult sõnakuulelika. Tema teenrite arv kasvab iga päevaga, sest Origeni õpetuse järele, ka head inglil patustavad ja kukuvad, kui kärbsed, taevast, ning muutuvad kurjavaimu sulasteks.

Iga inimene, peale kaitsja inglil, leiab oma juures veel hulk uhkuse, viha, ihade ja kurjuse vaimusi. Iga kord kui inimene hea inglil abiga võidab kurja, langeb meelitaja vaim põrgu ja kaotab oma jõu. Inimene peab alati valvel olema, et mitte kurjavaimu kannupoiste küisi sattuda. Georgi Suur jutustab ühest tõsisest loost, kus üks nunn sõi, ilma ristitähete tegemata, aias latiki lehe ja neelas, ühes ka, lehel istuva kurjavaimu alla, keda, suurte raskustega, läks korda pühäl Ekvizil temast välja ajada. Dominikini munk Jakob Sprenger kinnitab, et, kui mees käimapeal oleva naisele ütleb: „võtku sind kurat“, siis laps, mis sünnib sattub kurjavaimu võimusesse. Tihti võib näha, kirjutab tema, sarnaseid lapsi: viis amme ei jõua toita sarnast paha last, aga tema jääb ikka kõhnaaks, vaatamata tugeva jõu päale. Saksa kloostritülem, õnnis Reihelm oli õnnistud iseäralise anniga, et nägi gaasi sarnaseid kurjavaimusi oma silmaga. Keskaja jumalalõna teadja Akvini Fomale näitas en-

Ja Mammon toimetab oma saatja käsu järele. Kogus maa pealt kulda, hõbedat, pärlmutrit, koralle, pärlisi ja kallid kiva ja tõi seda issandale, kes neid õnnistas ja ütles:

„Teie saate ilustusteks minu looduselle.“

Siis võttis Mammon kallid asjad ja pani Adonii pähe krooni 2. Mos., 39 pt. kullast ja hõbedast ja mis oli ilustud kalliste kividega; ja kaela kee pärlitest ja korallidest, ja rinna peale teemantide, sardonikide, sappiiride, ametistide, smaragdide, topaaside ja rubiinidega ilustud ehte. Puuderdas issandad teemant puudriga, et heledamalt hiilgaks päikese kiirtes issanda au, aga käed ja jalad ilustas võrude ja sõrmustega ning riputas kõrvadesse rõngad.

Ja jumal, nähes oma uhkust ja au, suudles Mammonat ja kinnitas temale:

nast kurat hiigla peletisena; Tundalile, kes, nagu paljud keskajal, hirmsaid nähtusi nägi — hirmutisena, kellel sadanad käed ja jalad; Dantele hiiglasena, kolme peaga, nagu tema kirjeldab omas „jumalikus komedias“.

Keskaja jumalakartlikud luuletused on täis kõiksugu kirjeldusi kuraditist, kus nende tegevus peensusteni on üles tähendud.

Igalpool kurivaim — kurb tulemus, milleni tihti tulid kiriku isad. Kui jumala riik oli taevas, siis valitses kurat maaluse riigi, põrgu, üle, kuhu sattusid patuste hinged. Põrgu on hulumise ja hammaste kiristamise paik, mida keskaja inimene uskus tõsiselt. Näituseks, kirjeldab Hundal ühe patuse piina põrgus järgmiselt: „Pasunate ja vilede saatel tuuakse patuste hinged Lutsiferi ette ja pannakse istuma punaseks aetud raud toolile. Esiti kallatakse temale kurku tõrva ja väävlid. Kaks kuradit puhuvad kõrvadesse pandud tulistes torudesse nii et silmist leegid välja käivad. Lutsifer ütleb: „Viige herra pehmele asemele ja andke temale ilus naisterahvas. Teda visatakse asemele keevast pigist ja väävlid, tuleleegid põimivad ta ümber ja suured libedad elukad ronivad tema suhu.“

Ei ole ime, kui neist kirjeldustest juuksed püsti tõusivad.

Mitte väga patused hinged sattusid põrgust puhastustelusse, mis oli põrgu ja taeva vahepealseks. Põrgu on niisama igavene kui taevas. Alguses kirjaseletajad vaidlesid, et saadan võib päästa patust ja põrgust, kui kahetseb. Ja ühes inglise kirjutuses on isegi ütelud et Lutsifer, peale selle kui Kristus patuste hinged põrgust ära viis, tahtis ise ka patust pöördä. Kuid juba XI a. oli kindel, et kurivaim kahetseda ei saa ja et põrgu on tehtud igavene

Et saadana peaülesanne võitluses jumalatega oli inimeste hingede pööramine patu poole, siis püüdis tema seda igasuguste abinõudega. Ja kui Kristuse võrgutamine temal mitte korda ei läinud, siis oli see harilikude surelikudega palju kergem. Oige, mõned, nagu püha Antonius ja t. seisid kindlaste tema kiusatuste vasta aga suurem osa usklika olid väga himulised tema meelituste peale. Tema saatis dæmonid naisie näol õõsi meeste juure ja dæmonid-mehed naisie juure kes inimeisi lõbutsema meelitasid. Tema tegi inimestega lepinguid, andes neile rikkust, meelevälja ja nõiakunsti oskust; ehk võttis omale vaga väljanägemise ja meelitas usklika jumalalõnaseid patu tegudele.

Keskaja jumalamehed päris tõsiselt vaidlesid selle üle, kas võivad kurjavaimu saadikud naisterahvast sigitada. Ühed, nagu Ulrich Molitor, eitasid seda, kuna teised, nagu Akvini Foma, kinnitasid seda. Näidates hunnide peale, kes olid saadana sulaste järeltulijad, ja nõia Mulini peale, kelle isa oli dæmon j. n. e.

„Need on tõsised maailma õnnistused nende heated võrduvad nende hiilgusele, nende ees kummarduvad inimesed täis austust ja alandust. Nende abiga saavad tugevad valitsema, sest kuld — kõrgem õnn . . . ja rikus saab kadeduse asjaks. Preestrid saavad valvama hoolega et minu varandus ei läheks välja minu pühakodadest.

Selle kättesaamiseks antakse neile õigus olla valelikud, kahekeelsed ja varasteks, sest maailma varandused on ühtlasi ka jumala varandused aga jumala varandused kuuluvad tema teenritele.

Tõesti ütlen teile, kes ei anna oma kuld kirikulle — ei saa ka taevariiki.“

Kuid p. Lutsifer tõusis omakorda issanda ette ja ütles:

Ühes ebausu kommetega, mis risiisu järele ümber tehti, äratas keskajad ka jumala armust, vanaaja müstakunsti uuesti üles. Keskaja inimene, kes oli ümbritsetud kõiksugu hädade ja õnnetustega, arvas nende põhjust saadanas ja temale müüdid inimeste hingedes. Kõik see hoidis elus usku igasugustesse nõidadesse, lausujatesse, soolapuhujatesse, tähtede ja kääre järel kuulutajatesse.

1448 a. papa Inokenti VIII andis käsukirja „Summis desiderantis affectibus“, milles kutsus usklike halastamata võitlusele nõiadega. Ja 1489 mungad Henrich Institor ja Jakob Sprenger lasid ilma oma kuulsal „Maleficarum“ (Nõiaade haamer), mis maksis kümnete tuhandete naisterahvaste elu.

Usk musta kunstise keskajal, niisama, kui metsinimestel ja meie aja tumedatel harimata inimestel, põhjenes arvamisest tõsiseks asja põhjuseks seda, mis tegelikult ainult ideelist, oletatavat ehk hronoloogilist sidet asjaga osutas, ehk oli lihtsalt sarnane.

Samuti, kui põhja Ameerika metslased arvasid kulli lendu pea kohal. võitluse eel, tähendavat võitu, nii ka nägi kristlane varese kraaksumises halba tunde märki. Zulus samasuguse vaimustusega närib puutükki et armastatud naisterahva südant pehmendama, kui õigetuskul serblased veavad väikest, rohelist ja lilledega kaunistatud, tüdrukut kättpidi ja pitsivad teda veega lootuses, et siis varsti vihm tuleb. Samal põhjusel on ka asjade ja tähtede järel ettekuulutamine. Kamtshadal usub kindlasti, et kui unes täid näeb — see vene lase tulekut tähendab, niisama kui magometanlased, unes vaulindu nähes, usuvad et Kalifi näevad. Queenslandi metslased nõuavad niisama, et Venuse kuu kohal seismine tähendab vaenlase võitu, kui keskaja astroloog usub, et lõvi märgi all sündinud lapsest saab vahva mees. Kui 1524 a. kogu Europa ootes teist veepuutust, mida kuulus astroloog Stefler ette ütles, ja Tulusia president omale ehitas noa laeva, siis ei olnud see komedia ega pettus, vaid tõsine uskumine inimestest, keda papid, oma jampsimistega, olid araks ja kõiki lojusi uskuvateks teinud. Jgal pool ja alati inimesed ja terved rahvad, kes rõhutatud elust, jõuetud pealetulnud õnnetuste vastu, murtud raskest võitlusest olemasolu eest arusaamata looduse jõududega ja kes usku enesesse kaotand, — otsivad päästmist müstilises ning kõiksugu mustas kunstis.

Mitte see ei ole häbistav, et sõdade, haiguste ja nälja pärast, raske poliitilise ja ekonoomilise koorma all vaevlev, keskaja seltskond, ülesäratas metslaste usu

„Issand vaadake tulevikku!“ Ja issand tegi suure augu aja sisse, ja nägi kõiki sõdasi, mis usu eest peeti, ja kus maa verega kaetud oli, ja sai sõjalikult vaimustud ning ütles:

Jes. 60, 16. „Tõsine tarkus seisab selles et kannatada issanda au kiituseks. Preestrid petke! . . . Valetage, minu teenrid! . . . Tapke! . . . Tehke kurja, et minu headus oleks teie käes ja teie heated kantakse kõrgelle, ja valitsege valitsejate ja rahva üle ja teie tigidust unustatakse, sest teie olete jõud, ja kes julgeb teie vastu tõusta! Önnistan teid, sest et teie kindlustate jumala käsud maa peal ja rahvad kummarduvad teie ees.“

(Järgneb.)

nõiaadesse, vaid see, et amelik kirik, ühes oma raamatutarkadega, südametalt spekulceris, rahva pimedust. Kasutades, ja omas saagihimulistes püüetes arendas kõige alatumaid ning verisemaid kirgi hirmunud inimestes.

Ehk küll kirik mõistis hukka nõiasi ja astrolog'si, kuid just sellega kinnitas tema kuradi ja tema agentide olemasolu ja suurendas usku nendesse

Kui juba pühad isad andsid punktipealsed kirjelused, millest nõiasi tunda; kui Martin Luther tunnistab nõiaidest kes, nagu, varastaks talurahvalt müne ja võid: „mina sugugi ei alatsiks neid; mina põletaks neid kõiki ära“; kui juba Jng'is kuningas Jakob kirjutab nendest terve raamatu mis pidi siis harilik surelik tegema ja mõtlema. Veel enam, „nõiad“ ise tihti tõsiselt uskusid, et nemad kurjavalim'ga ühenduses on — nii tugev oli kiriku mõju keskaja seltskonna peale.

Täie õigusega tegi Voltaire selle teravmõttelise järelduse, et kõigis maades, kus lõpetati kurjaviimu hukkamõistmist, vähenes kurjastvaimust vaevatu arv ja üldse igasugune nõidus.

1271 a. tunnistas üks naisterahvas, nimega Anjelada ja Bort, et tema on ühenduses olnud saadana, millest sündis elukas, kes söi ainult varastatud aastate laste liha. XVI a. kaksada naisterahvast tunnistasid piinude all, et nemad, söeltes nõia dr. Fi-na käsul, tõstsid tormi kuningliku laeva vastu, mis Daanimaalt purjetas. Nõiad olid süüdi igasugustes tegudes ja surma pattudes nagu: saadana agentidega ühenduses, sõitmises ning lendamises luual ja söelas, häbemata pidutsemistes mäe tippudes, usu teotamises, kurjas kõnedes ja nõidumises. Sellepärast, et teada, kas kahtlane naisterahvas on nõid, pühad isad — inkvisitorid tihti, visasid teda, kättest ja jalust seotuna vette, ja kui tema ei uppunud, siis oli tuleiida ära teeninud. „Nähtavasti“, kirjutab kuningas Jakob oma Domonoloogias: „Jumal näitab nõiaide kurjust sellega, et vesi ei võta vastu neid, kes on endalt äraheitnud püha ristimise vett.

Kaks vastust: kristus ja kurivaim on inimsoole kallid maksnud. Kapitalismi sündimine ja ühes temaga ka proletariati, tööstuse ja teaduste arenemine ning inimese võidud looduse jõudude üle, on teinud lõpu keskaja hullustustele.

Õigus, et veel 1860 a. Kamergoos, Mexikos, põletati tuleiidal nõida. Õigus, et pimedatel kultuurilma nurkades veel praegu peetakse rahvakohut nõidade üle. Ka õige, et kõrgemates klassides, kapitalistilises ilmas, veel praegu on olemas saadana usulahud, kes saadana kummardavad, kuid need on ainult muistse aegade jäänused.

DE $\frac{B}{383}$ 1,24, 2

AJAKIRI „EDASI“

Ajakiri „Edasi“ on omale ülesandeks seadnud töötavate hulkade huvide seisukoha kaitsmise. Ajakiri „Edasi“ asub plattwormil, mille eesmärk on proletaarse wabrikutöölise ja proletaarse haritlase lähenemiswõimaluste kaastöötamiseks kaasa aitamine.

Ajakiri „Edasi“ käsitab kuulsate Wene majandusteadlaste **Lenini, Kamenewi, Bogdanowi, Kalinini** ja teiste töösid.

Ajakirjas „Edasi“ ilmub praegu **M. Gorki** põnew jutt „**Ešimesest armastusest**“.

Ajakirjas „Edasi“ ilmuvad kõige paremate Wene kui ka Euroopa kirjanikkude romaanid, juudid, nowellid jne.

Ajakirjas „Edasi“ ilmuvad praegu hulka põnewaid jutte, romaane ja teateid poliitiliste päewa-sündmuste üle. Muuseas ilmub põnew romaan „**Briljantide laew**“. Ilumama hakkab „**Aelita**“, mida wst ligemal ajal kinolindil demonstreeritakse.

Ajakiri „Edasi“ maksab postiga ühe kuu peale kõigest 25 mk., üksik nummer 35 mk.

Saatke ajakirjale „Edasi“ kaastööd, teateid töölisliikumisest, spordiseltsidest, lugemise ringidest, näiteseltside tegewusest jne.

Laotage ajakirja „Edasi“ igal pool laiali ja wõtke temale poolehoitjaid. sest teie huwid on ka ajakirja „Edasi“ huwid.

Ärge laske ühtegi töölisajakirja väljasurewasse seisukoha asuda, sellega halwate kogu töölisliikumise käiku.

Mida rohkem lugejaid koondub ajakirja „Edasi“ ümber, seaa odawamalt wõimaldate väljaandjal teda müügilte lasta.

Ajakirja „EDASI“ tellimishind 1924. aasta peale:

Üksiknumber	Mrk.	35.—
Veerand aastas (3 numbrit)	„	75.—
Pooles aastas (6 numbrit)	„	150.—
Aastas (12 numbrit)	„	300.—
Välismaile (12 numbrit)	„	600.—

Ajakirja „Edasi“ tellimisi võetakse vastu kõigis E. Vabariigi postiasutustes.

„EDASI“ kuulutuste hinnad:

$\frac{1}{1}$ lehekülge	Mrk.	4.800.—
$\frac{1}{2}$ lehekülge	„	2.400.—
$\frac{1}{4}$ lehekülge	„	1.200.—
$\frac{1}{8}$ lehekülge	„	600.—